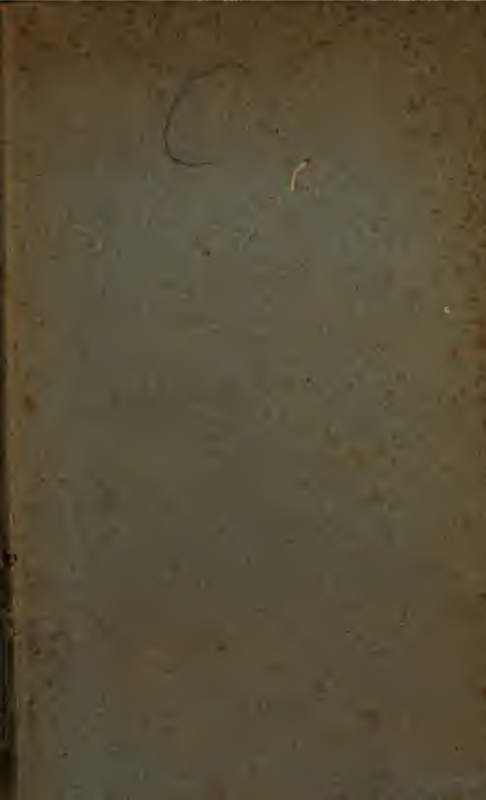
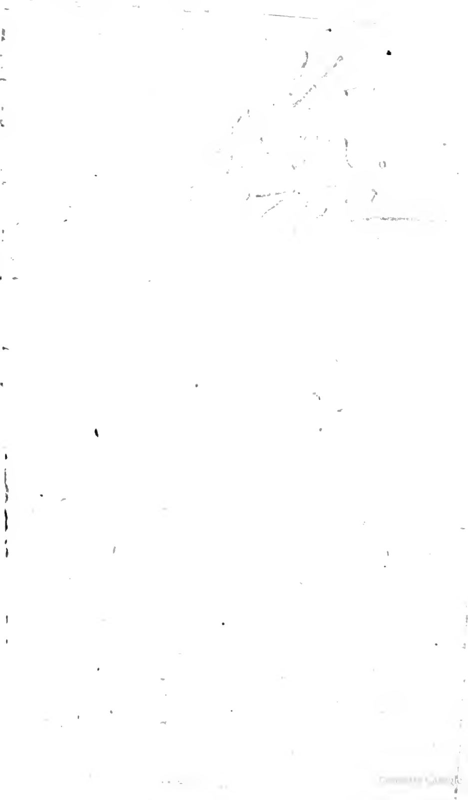

COGITATIONES RATIONALES DE DEO, ANIMA, MUNDO, ET ENTIBUS IN GENERE SPECTATIS.

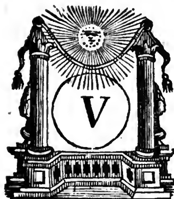
Stutgardiæ,
Literis & impenſis Jeniſchianis.
1752.

Præfatio.

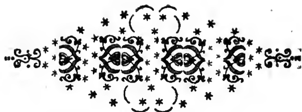

Ides, BENEVOLE LECTOR! *Cogitationes Rationales de Deo, Anima, Mundo & Entibus in genere ſpectatis*; non quidem novas illas, ſed ex Inſtitutionibus Philoſophiæ Wolffianæ Thümmigianis ſeparatim recuſas, ita quidem, ut pauca fuerint immutata, pauca etiam ê *Dilucida-*

tionibus

tionibus Bilfingerianis adjecta. Eo omnia fine, ut & ad docendum & ad diſcendum fierent magis adcommodatæ. Id etiam monendum, quod paragraphi e Logica citatæ reſpiciant *Compendium iſtud Logicæ, quod in uſum publicum Scholarum Würtembergicarum eſt* adornatum. In fine libelli adſperſæ ſunt etiam *Definitiones* præcipuæ per omnia Metaphyſicæ capita, ut ad ediſcendum Tironibus eſſent paratiores. Faxit Deus, ut favente ipſius gratia etiam hicce labor in ſui Nominis gloriam, & litterarum cedat incrementum. Dat. Stuttgardiæ d. XV. Cal. Mart. MDCCLII.

DE

DE METAPHYSICA IN GENERE EJUSQUE PARTIBUS.

CAP. I.

§. 1.

PHILOSOPHIA, in genere, *est scientia rationes atque causas rerum quæ sunt atque fiunt, cur & quomodo ita potius sint atque fiant, & non aliter, ex principiis indubitatis demonstrandi.* (Log. §. 18.) *Philosophus* ergo ille dicendus est, qui *habitum* possidet, causas & rationes rerum, quæ sunt atque fiunt, ex principiis indubitatis demonstrandi (Log. §. 19.) *Def. Philosophia.* *Def. Philosophus.*

§. 2.

Objectum ergo Philosophiæ sunt res omnes, quæ sunt atque fiunt, *Objectum Philosophia.*

unt,

unt, vel fieri possunt. Quodsi hæc objecta specialius determinentur, deprehendimus 1. *Corpora*, quæ omnia simul sumta Mundum hunc corporeum constituunt; cum vero multa de Mundo corporeo in genere dici queant, exinde emergit *scientia*, *quæ agit de Mundo generatim spectato*, & adpellatur *Cosmologia*. 2. *Animas*, quas itidem in generalibus earum conceptibus considerare licet, ut adeo rursus nova exinde condi queat *disciplina*, *quæ agit de Anima*, *iisque quæ in anima contingunt*, & *Psychologia* adpellatur. A corporibus atque Animabus adscendere licet ad utrorumque originem atque conditorem 3. *Deum*; omnia illa, quæ ductu rectæ rationis de Deo cognoscere licet, si justa methodo in unum congeruntur, novam fundunt *disciplinam*, *quæ ea tradit*, *quæ ductu rectæ rationis cognosci de Deo possunt*, *&* *Theologia Naturalis* adpellatur. Cum autem hæc tria 1. *Corpus*, 2. *Anima*, 3. *Deus* in uno aliquo conceptu genera-

Def. Cosmologia.

Def. Psychologia.

Def. Theologia Nat.

neralissimo conveniant, Entis sc. conceptu, adeoque *generalissima* inde abstrahere liceat, *quartam* acquirimus *Disciplinam*, quæ *scientiam Entis in genere* tradit, & *Ontologia* nominatur. *Def. Ontologiæ.*

§. 3.

Ontologia, Cosmologia, Psychologia & Theologia Naturalis uno nomine dicuntur *Metaphysica.* *Metaphysica* ergo *est scientia de Deo, Anima, Mundo & Entibus in genere spectatis.* (Log. §. 33.) *Def. Metaphysicæ.*

ONTOLOGIA.

CAP. II.

De summis Cognitionis humanæ Principiis.

§. 4.

Sum̃umPrincipium subjectivum, ipsa indole & naturâ intellectus humani nixum, ita exprimitur: *Quidquid cogitari vel concipi non potest, illud etiam non est.* Vel plenius: *Quidquid cogitari vel con-* *Summum Principium Cognoscendi Subjectivum.*

cipi ut possibile non potest, illud etiam non est possibile; & quidquid cogitari vel concipi non potest, ut existens, illud etiam non est existens.

§. 5.

Possibile. Impossibile.

Possibile ergo *est, quod cogitari vel concipi potest; Impossibile* vero *est, quod cogitari vel concipi non potest,* ex. gr. Circulus quadratus. Ita *absolute* s. *interne* quid possibile vel impossibile dicitur.

§. 6.

Summa Principia objectiva.

Interno autem sensu quilibet id experitur, quod indoli & naturæ humani intellectus nihil tam repugnet, quam cogitare *simultaneam ejusdem rei affirmationem & negationem. Ejusdem de eodem simultanea affirmatio & negatio dicitur Contradictio.* Hinc summum Principium humanæ cognitionis Objectivum ita effertur: *Nihil potest simul esse & non esse.* Pendent ab hoc Principio veritates necessariæ, infra explicandæ. *Possibile* ergo *est, quod contradictionem non involvit; Impossibile, quod involvit.*

Contradictio.

Principium Contradictionis.

§. 7.

§. 7.

Si vero ad actualia transgressi rursus ad indolem & naturam intellectus nostri attendimus, facile experiemur, quod Ens aliquod existens A. cogitari aliter nequeat, nisi simul etiam concedamus aliud quoddam Ens B. quod 1. sufficientibus polleat viribus ad istud producendum; 2. vires istas ad producendum adplicet, & 3. in adplicando non impediatur. Hinc enascitur alterum humanæ Cognitionis *Principium Objectivum*, ad veritates contingentes, infra explicandas, relatum, quod ita effertur: *Nihil est sine ratione sufficiente.* *Principium Rationis Sufficientiæ*

§. 8.

Ratio ergo *est id, ex quo intelligi potest, quare alterum sit;* vel: *est id, quod responsionem præstat intelligibilem ad quæstionem, quare res sit, sit potius, quam non sit, sit hoc modo, non alio?* Sufficiens illa est, quousque nihil est in re, quod non ex ea ratione intelligi possit, *Def. Ratio sufficiens.*

quare sit? Atque sic est sufficiens ad hoc, ut res vel actio *possit* fieri, si ad possibilitatem rei vel actionis non plus requiritur, quam adest. Est sufficiens ad hoc, ut *fiat*, si ad actualitatem rei præstandam non plus requiritur, quam adest. Est sufficiens ad hoc, ut *debeat fieri*, si ad inducendam obligationem non plus requiritur, quam adest. Est sufficiens ad hoc, ut *liceat*, vel *non liceat*, si ad evitandum in actione, aut inducendum per actionem reatum, non plus requiritur, quam adest; & sic porro.

§. 9.

Cautiones circa Principium Subjectivum.

Præmisimus ita summa humanæ cognitionis Principia. Quoad subjectivum notandæ sunt cautiones quædam sequentes.

1. Quodsi quid daretur, quod nihil involveret contradictionis, & nihilominus cogitari à nobis non posset, eo casu suspicio esset, dari posse Spiritum aliquem perfectiorem, qui majore gaudeat intellectu, ita ut & istud cogitare valeat.
2. Quamdiu autem nos ipsi nondum sufficienter certiores facti sumus, ita ut perspectum plene & exploratum habeamus, quod illud in intellectu perfectioris alicujus spiritus vel possibile vel actuale Ens sit; tamdiu stoli-

dum

dum esset & absurdum, istud Ens pro possibili vel actuali Ente habere.

3. Quodsi vero, quando Ens aliquod non cogitabile pro possibili aut actuali habere recusamus, in aliis jam cognitis veritatibus contradictionem aliquam admittere cogeremur, non minus stolidum esset & absurdum, si istud Ens non cogitabile pro possibili aut actuali habere recusaremus.

4. Deinde si perfectior quidam Spiritus, falli & fallere nescius, nos redderet certiores, quod Ens aliquod nobis non cogitabile, vel possibile sit vel actuale, itidem absurdum esset atque stolidum, illud pro tali non habere.

5. Denique, quando nos obligatos esse sentimus, aliquid, nobis non cogitabile, pro possibili aut actuali habere, eam maxime ob causam, ne, contra gravissimas humanæ perfectionis regulas, fines nostros discrimini subjiciamus, aut contra legem aliquam peccemus, itidem stolidum esset & absurdum huic necessitati cedere nolle, atque recusare, quo minus id, quod à nobis cogitari, vel concipi non potest, pro possibili habeamus aut actuali.

§. 10.

Ens ergo *est*, *quidquid cogitari potest*. Ex. gr. Triangulum, Arbor. *Non-Ens* autem *est*, *quod primo quidem obtutu cogitari posse videtur*, *penitius autem consideratum nullam admittit cogitationem*. Ex. gr. Bilineum Rectilineum. Ens ergo potest existere, non-Ens non potest.

Def. Ens.

Non-Ens.

§. 11.

Existentia. *Existentia est complementum Possibilitatis;* Vel: *Existentia est ille status entis, quo aptum est ad agendum vel patiendum.* *Ens Rationis est, quod nullam habet existentiam nisi in mente nostra.* i. e. quod fingitur existere. Id duplici modo fieri potest, 1. aut *cum fundamento in re*, ex. gr. Genus, Species, habent enim fundamentum in rebus existentibus, a quibus abstrahuntur. 2. aut *absque fundamento in re*, ex. gr. Centaurus. Illud adpellatur *Ens Rationis Ratiocinantis*; hoc autem *Ens Rationis Ratiocinatæ*.

Ens Rationis. *Ratiocinantis.* *Ratiocinatæ.*

§. 12.

Determinare. *Determinare* est aliquid e multiplici possibilitate sua restringere ad unum. Ex. gr. Vestis potest esse alba, atra, rubra &c. adest igitur multiplex possibilitas. Pone esse atram, ita e multiplici sua possibilitate restricta est ad unum. *Indeterminatum.* Quatenus aliquid in multiplici sua possibilitate subsistit, eatenus dicitur *indeterminatum.*

§. 13.

§. 13.

Posſibile vel habet exiſtentiam, & dicitur *Actuale*; vel non habet exiſtentiam, ad alia tamen relatum in iis habere poteſt rationem ſufficientem exiſtentiæ, & dicitur *Potentiale*. Si ens potentiale complementum poſſibilitatis ſ. rationem ſufficientem exiſtentiæ habet in actualibus, tum dicitur *Ens in potentia proxima*. Si vero complementum posſibilitatis in potentialibus contineatur, tum vocatur *Ens in potentia remota*. Ex. gr. Exiſtente Patre, (naturaliter conſiderato, non ut relatum) filius eſt in potentia proxima, nepos in remota, pronepos in magis remota. Dantur ergo *gradus* Potentiæ remotæ. Et ſi ens in potentia remota habet rationem exiſtentiæ ſufficientem in ſerie Entium ſibi mutuo ſuccedentium: hæc integra ſeries ratio demum eſt ſufficiens exiſtentiæ illius Entis.

Ens Actuale.

Potentiale.

Ens in potentia proxima.

Ens in potentia remota.

§. 14.

Porro ad hoc, ut aliquid, quod nondum exiſtit, incipiat exiſtere,

requiritur 1. *ut existant vires illi producendo sufficientes; 2. ut non impediatur illarum applicatio causis quibuscunque. 3. ut denique illa applicatio actualiter fiat, aut futura sit.* Igitur consuevimus dicere, nisi sufficientes adsint vires, nisi etiam actu earum applicatio fiat aut futura sit, res antea non existentes ad existentiam pervenire non posse. Inde nova Possibilium & impossibilium adpellatio, cum illud dicitur *possibile, cui præstando & sufficiunt vires, & applicari sine impedimento possunt, & applicantur quoque in præsens aut futurum;* Cujus itaque futuritio ex suis causis est determinata; cum ex adverso id, cujus non futuritio est determinata, hoc sensu arctissimo dicatur *impossibile*, de quo etsi id non sit supra vires causæ, etsi ejus productioni nullum intercedat impedimentum, physice aut moraliter ineluctabile, certum tamen est, id non esse futurum.

Alio sensu possibile & impossibile.

§. 15.

§. 15.

Improprie aliquid *impossibile* dicitur, cum respectus sit non ad *sufficientiam* virium, sed ad earundem *adplicationem* ad rem producendam, prout ea impeditur aut non impeditur, impedimentis quidem ejusmodi, quæ potentiæ sufficientiam non afficiunt. Ita impossibile Deo dicitur, ut Titium damnet innocentem, non quasi vires non sufficerent, ad inferendos Titio cruciatus, sed quod applicationi & exercitio illarum intercedat ex divina bonitate, sapientia, sanctitate &c. *impedimentum adeo efficax*, ut vires suas adeo crudeliter exercere nec velit, nec per divinas decentias possit. Hæc *impossibilitas* dici solet *Moralis*; moralis enim respectus est, qui intercedit adplicationi virium, & illarum exercitium suspendit, salva earundem sufficientia ad actum physice & in se consideratum.

Impossibilitas Impropria, Moralis.

§. 16.

§. 16.

Quid essentia, & quo constituatur.

Ens est, quod existere potest, §. 10. adeoque Ens si concipi debeat, illa erunt ponenda, per quæ est possibile, seu quæ sibi non repugnant. Atque si primus Entis conceptus sit formandus, illa quoque erunt assumenda, quæ se *non determinant*; nam *determinatum ponitur demum posito determinante*, adeoque non est *primum* in Ente. Quapropter cum *primus Entis conceptus* dicatur *Essentia*, hæc per ea, quæ sibi non repugnant, sed tamen se non determinant, constituitur, adeoque in *compossibilitate* essentialium seu *possibilitate* Entis *interna* consistit. Ad hæc essentia tanquam primus conceptus rationem continere debet omnium, quæ vel actu insunt Enti, vel eidem inesse possunt, ipsa vero in alio nullo sui rationem habere debet.

§. 17.

Quid Attributa.

Quæ Enti conveniunt & sui rationem habent in sola essentia, illa

la vocantur *Attributa* f. *Proprietates.* Illa vero, quæ in fola effentia fui rationem non reperiunt, *Modi* adpellantur. Modi effentialibus non debent repugnare, Enti enim convenire poffunt; unde, quod Modi poffint Enti convenire, id quidem rationem habet in Effentia fola. Ita ea, quæ Enti conveniunt funt vel *Effentialia*, vel *Attributa*, vel *Modi*. *Modi.*

§. 18.

Cur *Modi actu in Ente reperiantur*, ratio non eft quærenda in folis effentialibus aut Attributis; unde illorum exiftentia vel ab aliis Entibus, vel modis præviis, vel ab utrisque fimul dependet. Ex. gr. *Eruditio* eft Modus hominis, cujus exiftentia dependet a modis illius hominis antecedaneis, nimirum diligentia & dotibus naturalibus, itemque ab aliis entibus, fcilicet informatoribus atque doctoribus. *Ratio exiftentiæ Modorum.*

§. 19.

§. 19.

Essentia & Attributa sunt immutabilia.

Immutabile dicitur, quod aliter esse non potest. Cum autem illud, quod est possibile, non esse simul queat impossibile, §. 6. possibilitas aliqua semper manet, & est immutabilis. In qua compossibilitate eorum, quibus Ens determinatur, cum consistat *Essentia*, §. 16. hæc quoque erit *immutabilis*. Per consequens nihil eorum, quæ essentiam constituunt, ab Ente abesse potest. Attributa rationem habent sufficientem in Essentia, §. 17. adeoque posita Essentia, etiam Attributa ponuntur; per consequens *Attributa* quoque sunt *immutabilia*. Salvo igitur Ente nullum Essentiale ab eodem potest separari. Quæ *inseparabilitas* eorum, per quæ ens determinatur, s. essentialium, cum vocetur Entis *unitas*, OMNE ENS EST UNUM.

Unitas.

§. 20.

CAP. III.

De Convenientia & Diversitate Entium, & connexis.

§. 20.

Eadem sunt, quæ sibi invicem possunt substitui, ita ut facta substitutione nulla prodeat mutatio. *Diversa* sunt, quorum unum continet aliquid, quod non est in altero; sive, quorum substitutio mutationem producit. *Idem numero* est, quod bis existere, adeoque numerari non potest; & quod ea propter de se ipso tantum affirmari potest in singulari. *Idem numero* habet sibi opposita *Diversa numero*, quorum unum de altero in singulari affirmari non potest; adeoque quodlibet illorum sibi propriam vindicat existentiam, quæ numerari seu numerum efficere possit. Ex. gr. Cicero, Cæsar, Pompejus, sunt numero diversa & efficiunt tres. Diversa specie sunt, quæ in conceptu generico non conveniunt. *Idem. Diversa.*

§. 21.

§. 21.

Quid ſimile, diſſimile, æquale, inæquale.

Nota characteriſtica eſt id omne, ex quo res aliqua cognoſcitur, & a reliquis diſtinguitur. Quæ easdem habent notas characteriſticas, *ſimilia* dicuntur; quæ diverſas, *diſſimilia*. *Multitudo* conſtat ex unitatibus junctis. *Quantitas* eſt multitudo eorum, quæ rem conſtituunt. Quæ eandem habent quantitatem dicuntur *æqualia*; quæ diverſam, *inæqualia*.

Totum. *Partes.*

Aequalitas ergo eſt identitas quantitatis; *Inæqualitas* autem diverſitas quantitatis.

§. 22.

Partes Totum.

Plura, quæ ſimul ſumta, conſtituunt unum aliquod ens, dicuntur *Partes*; quod autem partibus conſtat dicitur *Totum*. Ita totum conſideratur in oppoſitione ad *partem*; in oppoſitione ad *mutilum*, Totum eſt id, quod conſtat partibus ſibi debitis. Cum individua plura, ſimul ſumta, ob ſimilitudinem conſtituant ſpeciem,

em, & ſimilitudo ſpecierum plurium, conſtituat Genus (Log. §. 104. 105.) tum Genus reſpectu plurium Specierum, & Species reſpectu plurium individuorum adpellantur *Totum Univerſale.* Cum corpora plura & diverſa componunt unum aliquod corpus, illud unum corpus adpellatur *Totum Integrale;* illa plura ex quibus componitur, dicuntur *Partes Integrales.* *Totum ſimilare ſ. homogeneum* eſt id, cujus partes ſunt ejusdem naturæ cum Toto. ex. gr. Vinum, cujus quævis gutta eſt itidem vinum. *Totum Diſſimilare ſ. Heterogeneum* eſt, quod habet partes diverſæ naturæ cum Toto. ex. gr. corpus humanum. Pro diverſa Totius *denominatione* diverſimode quoque *denominantur* Partes. vid. Log. pag. 140.

Totum Univerſale.

Integrale.

Similare.

Diſſimilare.

§. 23.

Pars aliquota eſt, quæ aliquoties repetita toti fit æqualis; ex. gr. numerus ternarius reſpectu nonarii.

Pars aliquota.

Aliquanta. narii. *Pars aliquanta* eſt, quæ aliquoties repetita toti non fit æqualis. ex. gr. numerus ternarius reſpectu ſeptenarii. *Partes Actuales.* Partes, quæ toti poſſunt ſimul ineſſe, vocantur *Actuales*; *Poſſibiles.* quæ ſimul ineſſe nequeunt, dicuntur *Poſſibiles.* Illud Totum, cujus pars alteri toti *Majus, Minus.* æqualis eſt, adpellatur *Majus*; quod vero parti alterius æquale eſt, adpellatur *Minus.*

§. 24.

Coroll. Totum ergo eſt idem cum omnibus partibus ſimul ſumtis & v. v. Poſito itaque toto, ponuntur omnes ejus partes, & v. v. Et pars partis eſt etiam pars Totius, Totumque majus eſt qualibet ſua parte.

CAP IV.
De
Neceſſario & Contingente.

§. 25.

Species Oppoſitorum. O*ppoſita* dicuntur, quorum unum involvit negationem alte-

alterius. *Contrarie opposita* dicuntur, quæ eidem Enti simul inesse non possunt. Ex. gr. calidum & frigidum. *Contradictorie opposita* sunt, quæ simul esse non possunt. Ex. gr. calidum, non calidum. *Relative opposita* dicuntur Relata, quorum unum non potest esse alterum. Ex. gr. Pater & filius. Cumque *Ens positivum* dicatur, quod est aliquid, seu quod realitate aliqua absolvitur; *privativum* vero *Ens*, quando defectum realitatis instar Entis consideramus, ex. gr. vita & mors: *Privative opposita* dici solent Ens Positivum & Privativum. Ex. gr. Visio & coecitas.

§. 26.

His præmissis *Necessarium* definitur per id, cujus Oppositum involvit Contradictionem. Dicitur alias etiam *Necessarium* id, quod est immutabile; quod non potest non esse, nec esse aliter & aliter, *Necessarium.*

quam eſt; vel, quod ſine contradictione non poteſt concipi aliter & aliter conſtitutum; quod eſt ſui generis unicum poſſibile. Ex. gr. Triangulum habet tres angulos. *Contingens* eſt, cujus Oppoſitum eſt poſſibile; quod poteſt eſſe, & non eſſe; quod poteſt eſſe ſic, & eſſe aliter; quod non eſt immutabile; quod non eſt unicum poſſibile in ſuo genere. Ex. gr. ſcribo nunc; potuiſſem non ſcribere; ſcribo latina, potuiſſem ſcribere græca, gallica &c. Vocatur *Neceſſarium* hoc ſenſu acceptum neceſſarium *abſolute* tale, item *Geometrice* vel *Metaphyſice* neceſſarium. Fundatur adeo Neceſſitas Abſoluta in determinabilitatis *unicitate*; contingentia autem in determinabilitatis *diverſitate*.

Contingens.

§. 27.

Eſſentiæ ſunt neceſſariæ.

Cum eſſentiæ rerum ſint immutabiles, eædem etiam neceſſariæ ſunt, §. 26. conſequenter etiam æternæ

æternæ, quoniam nullum aſſignari poteſt tempus, quo ens cœperit eſſe poſſibile, & quo deſinet eſſe poſſibile.

§. 28.

Cujus Oppoſitum in *Hypotheſi* aliqua data impoſſibile eſt, vel contradictionem involvit, illud adpellatur *Hypothetice neceſſarium.* Ex. gr. ſi cadit pluvia, hypothetice neceſſarium eſt, tempeſtatem eſſe turbidam. *Neceſſitas Hypothetica.*

§. 29.

Phyſice neceſſarium appellatur id, quod conſtitutâ rerum naturâ per leges in ea ſtabilitas eſſe vel fieri aliter non poteſt. Ex. gr. phyſice neceſſarium eſt, ut aqua humectet; ut ignis urat; ut Sol luceat. *Phyſice neceſſarium.*

Moraliter neceſſarium eſt, quod per qualitates morales Enti competentes fieri aliter non poteſt. *Moraliter neceſſarium.*

Ex. gr. moraliter necessarium est, ut Vir bonus datam fidem præstet; ut Deus malum puniat.

§. 30.

Coroll. Non igitur repugnat, ut *contingentia* sint *hypothetice necessaria*. Et quoniam Attributa per Essentiam Entis sufficienter determinantur, Modi non item, §. 17. illa perinde ac essentiæ necessaria sunt, hi minime, atque adeo contingentes sunt. §. 26.

CAP. V.

De Ordine, Veritate & Perfectione.

§. 31.

Ens Permanens. Si ea, quibus Ens in esse suo determinatur, fuerint simul, *Ens* dicitur *Permanens*; si continuo se invicem sequantur, *Ens successivum* adpellatur. Ex. gr. motus.

Ens successivum.

§. 32.

§. 32.

Similitudo obvia in modo, quo res juxta se invicem collocantur, vel se invicem insequuntur, est illud, quod *Ordinem* dicimus. Ita *Euclides* ordine conscripsit Elementa sua, cum propositio praecedat, quae ingreditur demonstrationem sequentis. *Ordo.*

§. 33.

Cum similitudo ex determinandi identitate nascatur, omnis ordo suas habet *regulas*, juxta quas determinantur, quae juxta se invicem collocanda, vel se invicem sequenda veniunt. Ita *Euclides* in ordine propositionum eam observavit regulam, ut priori loco ponatur, qua opus est ad demonstrandam alteram, haec vero locum occupet posteriorem. Id, in quo varia sibi sunt similia, dicitur *Regula Ordinis*. *Regula Ordinis.*

§. 34.

Cum in Essentia Entis contineatur ratio Attributorum, & in Entibus aliis extra ipsum ratio Modorum, præter Attributa autem & Modos nil quicquam convenire possit, obstante principio Rationis sufficientis, in omni Ente est *Veritas*, s. OMNE ENS EST VERUM. *Veritas* ergo est Ordo eorum, quæ Enti conveniunt. Principium Rationis sufficientis est *fons* omnis Veritatis; quo sublato habentur somnia.

Veritas.

§. 35.

Si in varietate rerum fuerit consensus, ita ut singula ex rationibus generalibus iisdem determinentur, dicitur is *perfectio*. Ex. gr. Quæcunque ad structuram oculi pertinent, per imaginem in oculo delineandam radiis ab objecto imissis determinantur, in eo concurrentibus singulorum rationibus, ut eadem clara sit ac distincta, quan-

Perfectio.

quantum ad visionem sufficit, atque propter hunc consensum oculus dicitur *perfectus*. *Imperfectio* est dissensus in varietate.

§. 36.

Si una fuerit Ratio determinans generalis, in quam ceteræ resolvuntur, *perfectio* est *simplex*; sin plures fuerint, *Composita*; qualis in fenestra observatur, si non modo illuminationis conclavis, sed & comoditatis perspectus habeatur ratio. *Perfectio simplex.* *Composita.*

§. 37.

Determinatio rationi conformis regulam parit; â qua *aberratur*, si rationi non conveniat. Atque hæc aberratio *defectum* gignit. *Defectus.*

§. 38.

In perfectione composita regulæ ê diverso fonte dimanant, §. 36. fieri itaque potest, ut inter se collidantur, una locum non habitu-

Exceptio. ræ. Ea regularum collisio *Exceptionem* parit. Unde oritur in Ente imperfectio ob perfectionem totius admittenda. Quem igitur in finem ea regula postponenda, cujus neglectus cum *majore totius perfectione* consistit; id quod in casibus singularibus ex rationibus determinantibus generalibus æstimatur, cum constet, quænam illarum sit potior.

§. 39.

Gradus Perfectionis. Gaudent adeo perfectiones suis gradibus, non modo ob regularum multiplicitatem, §. 36. 37. sed & ob modum exceptionum, §. 38. Unde perfectius plures observationes generales suppeditat imperfectiori.

§. 40.

Theor. Ex his patet:

1. Quod ubi unica tantum adfuerit regula perfectionis, ibi exceptioni non sit locus.
2. Quod adeo in perfectione simplici exceptio nulla esse possit, quam-

quamvis in perfectione composita locum exceptio habere queat.

3. Quod ex exceptione non verus, sed tantummodo adparens oriatur defectus.

4. Quod ex exceptione a regula perfectionis in parte quidem oriatur imperfectio, sed salva totius perfectione.

§. 41.

Perfectio Essentialis est, quæ continetur consensu determinationum Essentialium. *Perfectio* autem *accidentalis* est, quæ facit consensum determinationum accidentalium s. modorum cum essentialibus. *Perfectio Essentialis, Accidentalis.*

§. 42.

Cum jam omne Ens sua gaudeat essentia, atque attributis in ea fundatis, quæ faciunt ut Ens præcise sit Ens, non vero non-Ens; ut sit hoc Ens, nec aliud; intelligitur omnes Ens gaudere perfectione *Omne Ens est bonum.*

ctione Essentiali, quam Scholastici dixerunt *Bonitatem Metaphysicam.* Hinc OMNE ENS EST BONUM.

CAP. VI.
De Ente Compositio.

§. 43.

Extra se repræsentare.

QUidquid concipimus tanquam â nobis distinctum, illud *extra nos* repræsentamus. Quæcunque tanquam â se invicem distincta concipimus, illa *extra se* invicem repræsentamus.

§. 44.

Compositum
Reale
Logicum.

Ens Compositum dicitur, quod ex pluribus â se invicem distinctis constat partibus. Ex. gr. Vestis, domus. Hoc compositum adpellatur *Reale*, ut distinguatur a *composito Rationis*. Est autem *Compositio Rationis* s. *Logica*, cum plura â se invicem distincta in Ente quopiam mente concipiuntur, quæ tamen realiter â se invicem distincta

cta non sunt. Ex. gr. Attributa, quæ in Deo concipiuntur omnia; item facultates animæ.

§. 45.

Differt Notio *Totius* a notione *Compositi*. Nam in notione Totius potissimum spectatur identitas Entis cum partibus simul sumtis; in notione compositi, determinatio Entis in esse suo per plura simul sumta. Atque adeo in composito habetur ratio *nexus partium*, qui in notione Totius non attenditur. Essentiam itaque compositi is demum perspicere recte existimatur, qui cognoscit, *quales* sint in composito *partes*, *quove modo* partes illæ sint inter se *combinatæ & connexæ*. *Nota.*

§. 46.

Cum partes Compositi â se invicem distinguántur, adeoque extra se invicem existant, quælibet illarum suum habet locum, & compositum ex iis spatium replet, deter- *Compositum mensurabile.*

determinatam quoque habet magnitudinem, quæ multitudine partium absolvitur; quæ magnitudo ad aliam relata determinatæ rationis est, ob cujus determinabilitatem compositum dicitur *mensurabile*. Nimirum *metiri* idem est, ac rationem magnitudinis ad aliam datam homogeneam investigare; ex. gr. rationem, quam habet longitudo panni ad longitudinem ulnæ. Magnitudo data, ad quam exigitur ratio alterius, *Mensura* vocatur. Dicuntur autem *Magnitudines homogeneæ*, quarum una aliquoties sumta alterâ fit majór.

Metiri.

Mensura.

§. 47.

Nota.

Magnitudo ad mensuram revocanda concipitur instar compositi ex partibus similibus atque continuis, mox definiendis, atque adeo aliquid imaginarii habet.

§. 48.

Cum magnitudo multitudine partium

partium determinetur, pluribus accedentibus compositum *majus*; aliis secedentibus, *minus* fieri potest. *Compositum majus, minus.*

§. 49.

Si multa â se invicem distincta tanquam in uno nobis repræsentamus, Ens *Extensum* concipimus; unde compositum est extensum, & vice versa, omne extensum est compositum. *Extensum.*

§. 50.

Quodsi in extenso partes eo ordine juxta se invicem collocentur, ut aliæ inter ipsas ordine alio interponi nequeant: compositum dicitur *Continuum*, sive fuerit permanens, sive successivum. §. 31. Quodsi partes alio ordine alias interpositas admittant, compositum erit *interruptum*. *Continuum.* *Interruptum.*

§. 51.

In continuo igitur non admittendæ sunt partes nisi actuales, hoc *Nota.*

hoc eſt, quæ cum in ſpatio, tum in tempore per phænomena actualia deſignantur. Qui notionibus ſpatii & temporis imaginariis nixi partes poſſibiles cum actualibus confundunt, in difficultates inextricabiles circa compoſitionem & diviſionem continui incidunt, unde continuum *Philoſophorum Labyrinthus* dicitur.

§. 52.

Scilicet quam primum coëxiſtentia extra ſe invicem, & extra nos nobis repræſentamus, ideam *Spatii* habemus, prout imaginari quidpiam conantibus adparet. Quodſi ergo diſtincte expendamus, quid notio Spatii involvat, in ea non reperimus, niſi ordinem coëxiſtentium ſ. ſimultaneorum, vi cujus primum eſt extra ſecundum, quemadmodum ſecundum extra tertium, & ita porro. Atque determinatus modus ceteris coëxiſtendi, qui enti unicuique convenit, eſt proprie loquendo id, quod *Locum* adpellamus.

Spatium.

Locus.

§. 53.

§. 53.

Quando modum coëxistendi cum ceteris Entibus ab ente ipso distinguimus, eum tanquam extra ipsum repræsentamus; atque hinc *spatium ex locis tanquam ex partibus compositum* imaginamur, quæ sibi mutuo similes non nisi *numero* differunt. Cavendum verô ne spatium *imaginarium* cum *reali* confundamus. *Nota.*

§. 54.

Qualis ordo in *simultaneis* observatur, talis etiam in *successivis* conspicitur, ubi unum est actu, vocaturque *præsens*. Sublato actu præsentis sequitur alterum, quod modo in statu puræ possibilitatis constitutum erat, & ita porro. Quod ab actu recidit in statum possibilitatis *præteritum* dicitur: quod ut a potentia ad actum traducendum consideratur, *futurum* audit. Atque hic ordo in successivis est id, quod *Tempus* adpellamus; cujus *Præsens.* *Præteritum.* *Futurum.* *Tempus.*

 partes

partes cum non sint simul, inter Entia *successiva* referendum. §. 31.

§. 55.

Nota. Est verô & circa *Tempus*, perinde ac circa *spatium*, imaginationi locus, quæ existentiam ab existente separat, & inde Ens quodpiam veluti successivorum *receptaculum* fingit. Quemadmodum verô notio imaginaria temporis imaginariam spatii illustrat: ita similiter *vera* temporis notio *veram* spatii notionem illustrat, id quod conferenti perspicuum est.

§. 56.

Scholion. Partes Spatii iis distinguuntur, quæ actu existunt; partes autem temporis distinguuntur mutationibus, quæ se invicem subsequi observantur. In exiguis adeo partibus discernendis utrobique *microscopiorum* usus se se commendat.

§. 57.

Figura. Limes. Extensi limes *figura* vocatur. Limes

Limes autem eſt defectus ulterioris realitatis. Cum ergo compoſita determinatam habeant extenſionem, *Figuram* quoque determinatam habent, atque una per eandem nanciſcuntur *magnitudinem* determinatam.

§. 58.

Cum ſpatium in ordine coëxiſtentium conſiſtat, ratio hujus ordinis in rebus coëxiſtentibus quærenda. Spatium igitur in abſtracto conſideratum eſt *indifferens* ad quodlibet recipiendum. Et idem tenendum eſt de tempore. Unde non mirum, quod locus mutari poſſit, mobili non mutato. Quæ loci mutatio *Motus* adpellatur, & palam loquitur, quod Entia non neceſſario ſint in hoc loco.

Spatium & tempus indifferens.

Motus.

§. 59.

Quoniam partes compoſiti â ſe invicem diſtinctæ, nec neceſſario huic inhærent loco, fieri poteſt,

Compoſitum.

est divisibile. ut a se invicem separentur. Unde compositum est *divisibile.* Etenim *Divisio Extensi* in partium separatione consistit. Eadem ratione patet, partes posse translocari, & quod partibus caret, esse indivisibile.

§. 60.

Essentia compositi. Compositum ex partium combinatione oritur, §. 44. atque adeo *modus compositionis* ex diversitate partium, & combinationis determinandus, ejus *essentiam* absolvit, *Composita similia.* & composita *similia* sunt, quæ eodem modo componuntur.

§. 61.

Theor. Quia partes non necessario loco suo inhærent, sed ex alio in alium moveri possunt: fieri potest, ut nova ratione combinentur, quæ ante fuerant disjuncta, & contra â se invicem separentur, quæ fuerant conjuncta. In priori igitur casu *essentiæ* actus ponitur, in posteriori

ſteriori tollitur. Unde patet *compoſita oriri ac interire* citra cujuspiam ex nihilo productionem atque annihilationem.

§. 62.

Partibus ablatis vel adjunctis vel transpoſitis variari poteſt limes extenſionis. *Compoſiti* adeo *figura mutabilis.* *Theor.*

§. 63.

In explicanda compoſitione tantummodo deſcendendum *ad partes, quæ ſpectantur, ut continuæ;* ex. gr. in explicanda ſtructura machinæ non progredimur usque ad partes ligni vel ferri, ex quo partes machinæ conſtant; quoniam illæ ſpectantur ut continuæ, nec earum differentiæ in machinæ ſtructura habetur ratio. *Nota.*

§. 64.

Quodſi ergo ſalva continuitate totius mutatio accidat partibus, *mutatio in partibus ſalv. contin.*

 veluti

ſi nonnullæ motu gaudeant inteſtino, *eſſentia compoſiti perdurat.*

§. 65.

Mutationes compoſitorum. Nulla compoſitis mutatio accidere valet vi hactenus dictorum; niſi quoad *figuram*, *magnitudinem*, *partium ſitum*, *motum inteſtinum*, *atque locum totius.*

§. 66.

Schol. Corpora ſunt Entia compoſita. Philoſophia igitur compoſiti principia præbet philoſophandi de corporibus ſive naturalia fuerint, ſive artificialia.

CAP. VII.

De Ente Simplici.

§. 67.

Simplex. ENti *Compoſito* opponitur Ens *Simplex*, quod omnibus caret partibus;

partibus; vel: *Simplex* eſt, quod non conſtat partibus.

§. 68.

Dantur Compoſita, ergo dantur Simplicia. Nam ſine ſimplicibus non dantur compoſita; Dantur autem compoſita; Ergo dantur Simplicia. *Exiſtentia Simplicium.*

Minor eſt experientiæ. *Majorem* probo: Compoſitio dicit ſimulpoſitionem plurium, ſupponit igitur plura. Illa plura ſunt aut compoſita, aut ſimplicia: Si hoc, obtinui quæſitum. Si prius, recurrit quæſtio eadem, ac ſine fine. Neque enim reſpondendo quicquam profeceris; eadem te quæſtio præcurrit. Generaliter igitur *compoſitio præſupponit Simplicia.* Unde compoſitum (*non hoc vel illud, ſed*) in genere? non ex ſimul-poſitione compoſitorum; quæſivi enim de hiſce, ut jam tum ſub genere compoſitorum comprehenſis; igitur ex *ſimul-poſitione* plurium ſimplicium.

§. 69.

Sunt, qui ſibi perſuadent, ſi quæratur de Elementis corporum *Judicium de Materia Univerſali.*

 ſuffice

ſufficere id, ut materiam quandam Vniverſalem allegent, quæ ſit reſpectu corporum ſpecialium ſimplicior, ſed in ſeſe tamen diviſibilis.

Non jam inquiro: quo ſenſu id in explicanda phyſica, & pro ſcopo v. g. Medico recte dici poſſit, & dici etiam alicubi debeat. Neque excurram in id, an ejusmodi materiam univerſalem, ex qua omnes materiæ ſpeciales oriuntur, doceat ratio, experientia & ſcriptura ſacra. Illud attendendum, utrum reſponſio infringat argumentum allatum? §. 68. Arbitror quod non. Aut ſingulæ illius materiæ univerſalis partes debent concipi ut ſimplicia, aut ipſæ ultimo ex ſimplicibus compoſitæ. Materia ergo univerſalis dari non poteſt ſine elementis materiæ ſimplicibus. Aut illa materia conſtat Elementis non amplius in partes reſolubilibus, aut non conſtat. Si conſtat: erunt elementa illa id, quod quæro, ſc. ſimplicia naturæ. Si non conſtat, ſequitur dari compoſita ſine componentibus. Quænam enim ſunt componentia? ſimplicia? id negatur. Compoſita? nihil proficitur;

ficitur; non enim quæritur de hoc vel illo composito, v. gr. de Muro, qui compositus est ex lapide, calce & arena, compositis rebus, sed de composito in genere.

§. 70.

Ens simplex ergo non est extensum, caret magnitudine, caret figura, est indivisibile, non replet spatium, consequenter a composito prorsus differt. *Prædicata Entis simplicis.*

§. 71.

Simplex ex composito oriri nequit. Quidquid enim ex composito oritur per partium divisionem, combinationem & transpositionem oritur. Sed cum partibus careat, nec hoc modo oriri potest. *Simplex non oritur ex composito,*

§. 72.

Quod partibus caret est indivisibile; *Ex simplici* igitur *uno oriri nequit aliud.* *neque ex Simplici.*

§. 73.

Simplex oritur in inſtanti.

Quamobrem ſimplex aut neceſſarium, aut ſi ortum, detur neceſſe eſt Ens, quod illud *in inſtanti* produxit ob indiviſibilitatem, cum antea ejus nihil eſſet. Suo loco oſtendetur, ens ſimplex neceſſarium eſſe *Deum*, & ab eo animas atque elementa rerum corporearum ex nihilo producta eſſe. *Succeſſivo* nimirum opponitur *inſtans*, i. e. omne id, quod caret ſucceſſione, quodque adeo temporis eſt expers. *Oriri* itaque *in inſtanti* quid dicitur, cum ſine ulla ſucceſſione exiſtentiam accipit.

§. 74.

Ortus Simplicium explicari nequit.

Quoniam in ortu inſtantaneo non dantur, quæ â ſe invicem diſtingui poſſunt, *nec ortus ſimplicium diſtincte explicari poteſt.* Ortus ê contrario compoſitorum cum ſit ſucceſſivus, diſtinctam ſui explicationem admittit, atque in tempore contingit.

§. 75.

§. 75.

Cum partibus careat ſimplex, nec eo modo interire poteſt, quo compoſitum interit, ſed ſi deſinere debet, *in nihilum* recidat neceſſe eſt. *Transmutationem* fingere haud licet, illa enim cum rationem in eſſentia rei contineat, transmutatio non eſſet, niſi ſtatus mutatio, ente ſubſiſtente eodem.

Ens ſimplex in interitu annihilandum.

§. 76.

Omnis mutatio in variatione modorum conſiſtit, quæ *modificationis* fert nomen. Quoniam verô modus variatur, ſalva eſſentia rei, omnis *modificatio in limitum variatione* conſiſtit. Quodſi ergo ſimplex mutationibus obnoxium ponamus, limitationes habeat, atque adeo in eo detur aliquid *perdurabile*, quod limitari poſſit, neceſſe eſt. Deſtitutum verô limitibus, mutationum impatiens eſt.

Datur in ſimplici aliquid perdurabile.

§. 77.

§. 77.

& limitatio intensitatis. Cum ſimplicia magnitudine & figura careant, quæ ex limitatione extenſi reſultant, non *aliam* in iis *limitationem* concipere licet niſi *intenſitatis*, quæ graduum quædam multitudo eſt.

§. 78.

Differentia Entis finiti & infiniti. Mutationes, quæ rebus accidunt, antequam contingunt, poſſibiles ſunt. Quoniam itaque Entia limitata mutationum capacia ſunt, §. 76. *non omnia, quæ in Ente limitato poſſibilia ſunt, actu adſunt.* Cum in Ente *illimitato* contraria obtineat ratio, quæcunque in eo poſſibilia ſunt, *actu* eidem ineſſe debent. Atque hæc eſt *differentia*, quæ inter *finitum & infinitum* intercedit, magni ſane momenti, quemadmodum ſuo patebit loco.

§. 79.

Nota. Vi Principii rationis ſufficientis in

in Entis finiti ſtatu præſenti continetur ratio ſubſequentis, hoc eſt, datur in præſenti aliquid, unde intelligitur, cur ſubſequens ſequatur.

§. 80.

Determinatione mutabilium enaſcitur *ſtatus Entis*, quem adeo limitationes præſentes conſtituunt. *Status Entis.*

Accidentia alia alio modo in re quapiam exiſtere obſervamus. Hinc enaſcuntur varia *ſtatus genera.* Si accidentia fuerint *intrinſeca*, ita ut cum eſſentia rei & attributis ſimul rei inſint, tum inde oritur *Status internus*; ex *Extrinſecis* contra accidentibus vel modis *ſtatus Externus* exſurgit. Ex. gr. cum quis virtute evireſcit, tum illa virtutis præſentia, quæ ſimul cum eſſentia hominis & attributis in eo locum habet, conſtituit *Internum* hominis *Statum*. Cum verô quis divitiis affluit, aut in alto dignitatis gradu conſtitutus vivit, intelligis, hæc omnia ad accidentia externa ſtatumque externum pertinere.

Muta-

Mutatio ſtatus, cujus ratio continetur in ente, quod eundem mutat, dicitur *Actio*; ſi vero ejusdem ratio extra ipſum continetur *Paſſio*.

Actio. *Paſſio.*

§. 81.

Potentia. *Vis.*

Nuda agendi poſſibilitas vocatur *Potentia* ſ. *Facultas*; Conatus verô agendi, *Vis* ſ. *Virtus* adpellatur. Solet etiàm nuda patiendi poſſibilitas vocari *Potentia Paſſiva*.

§. 82.

Ex vi ſequitur actus.

Ex *vi* igitur ſequitur *Actio*, niſi impedimentum in contrarium adſit; at ex *potentia* minime, quæ ad actum nondum determinata ſufficienter.

§. 83.

Subſtantia.

Ens agendi potentia præditum adpellatur *Subſtantia*; ea deſtitutum *Accidens*. Hoc autem loco accidens ita interpretamur, ut ſub

eo

eo id omne complectamur, quod non est substantia, sive de cetero rei constanter & perpetuo competat, sive minus.

§. 84.

Vis habet gradus.

Vis s. *Virtus* non nisi gradus admittit, nullas vero partes, atque adeo non aliam, quam *intensitatis* limitationem. Hæc intensitatis limitatio cum sit, quæ in simplici locum habet: in ente simplici *vis limitata* concipienda, qua status continuo mutatur ea quidem *lege*, ut præsens contineat rationem sequentis.

§. 85.

Sed non in ente infinito.

In Ente igitur simplici infinito vis illimitata, qua simul actuantur, quæcunque per essentiam ejus possibilia sunt.

§. 86.

Usus doctrinæ de Simplicibus.

Sunt adeo Entia simplicia cum finita, tum infinitum substantiæ.

Quo-

Quoniam itaque suo loco ostendetur, Deum, animam & Elementa Mundi Materialis esse substantias simplices: philosophia simplicium lucem affundit doctrinæ de Deo, anima & Elementis rerum materialium.

CAP. VIII.
De Respectu Entium ad se invicem.

§. 87.

Principium Essendi. Cognoscendi, Fiendi.

QUod in se continet rationem alterius, vocatur *Principium*. Nimirum *Principium Essendi*, si contineat rationem, cur alterum sit; *Principium cognoscendi*, si contineat rationem, cur alterum cognoscatur. Quod verô rationem sui in altero habet, *Principiatum* adpellatur. Additur etiam *Principium fiendi*, quod est id, in quo ratio reperitur, cur alterum fiat; ex. gr. Architectus respectu domus. *Principium Essendi* vocatur etiam *Causa*.

§. 88.

Quodsi ratio existentiæ alterius sit actio quædam Entis, tum ipsum dicetur *Causa Efficiens*; Principiatum vero hoc in casu *Effectus* adpellatur. *Causa efficiens Effectus.*

§. 89.

Causa efficiens, quæ per suam actionem producit effectum, vel ita agit, ut possit quoque actionem *omittere*, vel ita agit, ut intrinseca sua natura ad agendum impulsa, *non possit non agere*. Illam vocamus *Liberam*, hanc *Naturalem* & *Necessariam*. Ex. gr. Scriptionis hujus sum causa libera, poteram enim præsentem scriptionem quoque omittere. Cum vero ignis lignum comburit, ex necessitate Naturæ id fit, adeoque est causa Naturalis & Necessaria. *Causa efficiens Libera.* *Naturalis s. Necessaria.*

§. 90.

Cum causa efficiens producit

effectum, tunc aut productus effectus est *ejusdem essentiæ*, qua gaudet ipsa causa, aut *diversam* habet *essentiam*, diversæque est Speciei: si illud, causa *Univoca*; si hoc, causa *æquivoca* adpellatur. Ita passer passerem generans est causa *Univoca*; sutor respectu calcei est *æquivoca* causa.

§. 91.

Causa Principalis. Instrumentalis.

Causa efficiens vel *Principalis* est, vel *Instrumentalis*. Causa efficiens *Principalis* est, quæ effectum producit virtute sua propria; ex. gr. Deus respectu S. Scripturæ. Si vero actio vi aliena producitur, dicitur causa *Instrumentalis*; ita Apostoli & Prophetæ sunt causa *Instrumentalis* S. scripturæ. In Instrumento tantum est *potentia* agendi, quæ in *vim* degenerat per influxum causæ principalis.

§. 92.

Causa Physica.

Causa efficiens porro est vel

Physica

Physica vel *Moralis*. Causa Physica est, quæ effectum immediate vera & reali actione producit; Si vero quid effectum mediate, ac per alium ad existentiam perducit, tum dicitur causa *Moralis*. Ex. gr. Si quis alterum hominem sua interficit manu, est causa *Physica* homicidii; si vero quis ad alterius occisionem cohortando, suadendo &c. concurrit, causa *Moralis* dicitur. *Moralis.*

§. 93.

Concausæ sunt, quæ simul concurrunt ad unum idemque effectum producendum. Ex. gr. sex equi currum post se trahentes sunt *concausæ*. Dicuntur etiam Causæ *Sociæ* ejusdem ordinis. Quibus opponitur Causa efficiens *solitaria*, cum effectus causa efficiens non nisi *unica* fuerit. *Concausæ.* *Causa sociæ.* *Causa solitaria.*

§. 94.

Causa efficiens porro alia *proxima* est, alia *remota*. Causa *remota* est, *Causa Proxima.* *Remota.*

est, a qua effectus intervenientibus aliis causis dependet. Causa verô *proxima* est, â qua effectus, nulla alia causa interveniente, dependet. Hæc etiam dicitur *Immediata*, illa *Mediata*. Avus ex. gr. est nepotis causa *remota*, pater filii *proxima*.

§. 95.

Causa ponit effect. Quoniam causa efficiens sufficientem continet rationem, cur effectus existat, §. 88. *posita causa ponitur effectus*.

§. 96.

Finis. Id, cujus gratia causa efficiens operatur, dicitur *Finis*. Atque adeo pertinet ad rationes, quibus actio causæ efficientis determinatur.

§. 97.

Poscit intellectum. Causa igitur efficiens finem præcognoscat necesse est, incognitum enim intendere nequit. Unde liquet,

quet, *finem præsupponere agens intelligens.*

§. 98.

Quidquid rationem continet, cur finis actum consequatur, *Medium* vocatur. Unde vulgo dicitur, per *Medium* obtineri finem. *Medium.*

§. 99.

Non confundendus est finis cum rationibus voluntatem determinantibus, ut propter hunc finem agere velimus: quæ *causæ impulsivæ* nomine insigniuntur, & de quibus plura dicentur in Psychologia, ubi de voluntate agemus. *Nota.*

§. 100.

Finis, propter quem quis ita agit, ut, si nullum alium finem sibi haberet propositum, tamen ageret, *Principalis*; sicuti is, propter quem quis ita agit, ut si nullum alium sibi haberet propositum, non ageret, *minus Principalis* dicitur. *Finis Principalis*, *Minus Principalis.*

§. 101.

Finis Ultimus, Intermedius.

Dividitur etiam in *ultimum* & *intermedium* s. *subordinatum*. *Ille* est, propter quem sunt intermedii; & *hic*, qui propter ultimum. Ita ex. gr Eruditio potest esse finis ultimus, lectio librorum & meditatio fines intermedii.

§. 102.

Forma Entis.

Quidquid in Ente singulari concipimus, suo modo determinatum est; sunt autem quædam determinationes *necessariæ* atque *constantes*; aliæ *contingentes* atque *variabiles*. Datis quibusdam necessariis dantur quoque ceteræ, atque adeo inde *essentia* & *attributa*, sicuti â variabilibus *modi* resultant. Quoniam per determinationes *necessarias*, quas *essentiales* adpellare licet, ens in esse suo constituitur, hoc est, ab iis pendet, ut ens sit hujus generis atque speciei, determinationes Essentiales sunt *Forma Entis*. Unde intelligitur *Formam dare Esse rei atque distingui.*

§. 103.

§. 103.

Illud quod determinatur, vocatur in Composito *Materia*. Unde vulgo dicitur, ens compositum ex Materia constare, de qua uberius agemus in Cosmologia generali. *Materia Compositi.*

§. 104.

Ens, quatenus consideratur ut habens essentiam, & præter eam aliorum capax, vocatur *Subjectum*; illa vero alia, quæ essentiam consequuntur, & vel attributa sunt vel modi, quibus accidentaliter ad aliquam Entis speciem refertur, *Adjuncta* audiunt. Ita ex. gr. homo est *Subjectum* doctrinæ, & doctrina *adjunctum* hominis, per quod ad Speciem quandam Entium, nempe hominum doctorum *accidentaliter* refertur. *Subjectum.* *Adjunctum*

§. 105.

Objectum contra appellari suevit illud ens, quod actionem agentis determinat, seu actionis quasi limes est. Unde vulgo dicitur, agens versari circa hoc vel illud *objectum*. Ita color est *objectum* visus, *Objectum.*

visus, quia hic actus animalis per colorem determinatur. Similiter corpora naturalia dicuntur *objectum* Physici, quia ipsius actiones, quas tanquam *Physicus* suscipit, per corpora naturalia determinantur. Scholasticis Materia *circa quam* Objectum est, Materia *in qua* Subjectum; unde Materia proprie sic dicta cum addito Materia *ex qua*.

§. 106.

Signum est vel Demonstrativum, vel Prognosticum vel Rememorativum.

Quodsi ex Ente aliquo dato alterius *præsentia*, vel *adventus*, vel *præteritio* colligitur, prius dicitur *Signum*, posterius *Signatum*; Et quidem in primo casu *Demonstrativum*, in secundo *Prognosticum*, in tertio denique *Rememorativum*. Si vero Signum attributa modos vel rei designatæ simul manifestat, & eorum inter se connexiones plures, vel pauciores animo ingerit, *Scientificum* adpellatur. Ex. gr. Pythagoras e vestigiis Herculis agnovit illius magnitudinem.

§. 107.

§. 107.

Signa sunt porro vel *naturali* ratione connexa rebus, quibus menti repræsentandis adhibentur; vel *arbitrio* hominum; illa dicuntur *Naturalia*, hæc *Arbitraria*. Ex. gr. fumus est signum naturale ignis; picta autem Leonis, cervi &c. imago est signum *arbitrarium* cauponis. *Naturale* *Naturale Arbitrarium.*

§. 108.

Distinguuntur etiam signa in Τεκμήρια & Σημεῖα, quorum illa sunt *certo* significantia; hæc *probabiliter* tantum. Ita enormia peccata futuras Dei pœnas certissime indicant. Quando autem dicitur: *pallet*; *ergo studet*; pallor tantummodo est signum probabiliter significans. Item mutationes Barometri respectu tempestatis. *Τεκμήριον. Σημεῖον.*

§. 109.

Signa Naturalia sunt scientifica, quoniam hic signum & signatum inter se connectuntur, vel ut *causa* & *effectus*, vel ut *ejusdem causæ effectus* *Theor.*

fectus communes; ab effectibus autem ad causas, & reciproce licet concludere. Ita tempore veris coaxatio ranarum causa quidem non est arboris virescentis, sed habet communem causam, solem sc. propius adscendentem.

§. 110.

Theor. *Arbitraria possunt esse scientifica, & possunt esse rememorativa tantum.* Ita voces sunt signa conceptuum & rerum, sed nude significativa & rememorativa. Quid enim commune est v. c. voci, domus, cum re designata? Sunt vero & alia signa arbitraria, v. gr. in Arithmeticis, Geometricis, Algebraicis, quæ ad veritates investigandas adjumento sunt. Eundem quoque usum præstant Globi, mappæ Geographicæ, figuræ &c.

§. 111.

Theor. *Signa Naturalia sunt certa semper*, si satis determinate illa intelligas. Neque enim id in rigore Metaphysico verum est, quod ejusdem

dem effectus diversæ esse possint causæ. Unusquisque effectus suam præcise caussam certo & determinate indicat. Signa autem *arbitraria*, tanquam mutationi obnoxia, possunt esse probabilia magis, minusque pro circumstantiis usque ad *certitudinem*, quam vocant, *Moralem*, & in vita civili veræ certitudini faciunt æquipollentem.

§. 112.

Porro etiam *Signa Naturalia possunt esse rebus conjuncta & exhibitiva*, cujusmodi v. g. sunt Symptomata morborum; & a rebus separata vel significativa tantum, ut sunt v. gr. vestigia quædam nivi impressa. Sic Arbitraria *divinitus* constituta, quorum exempla sunt v. gr. pro *exhibitivis* sacramenta N. Testamenti, pro *significativis* Testamenti veteris. Arbitraria *humanitus* instituta possunt esse & *significativa & exhibitiva*, ut, si coronam Regi ordines offerant, si obsessi claves urbis exhibeant Duci *Theor.*

obsidionis

obſidionis; quæ ſigna ſunt *exhibitiva moraliter*, non ſignificativa tantum, qualia ſunt, ſi mappam alicui Geographicam, aut urbis cujusdam ichnographicam privatus offerat. Sed in rebus phyſicis ſunt nude ſignificativa; neque enim arbitrio humano res naturæ ſubjacent, ut re ipſa tradi ſigno arbitrario poſſint.

COSMOLOGIA.

Prolegomena.

§. 113.

Cosmologia. Cosmologia eſt Scientia Mundi in genere. §. 2.

§. 114.

Uſus varii Cosmologiæ. Uſus hujus diſciplinæ ſunt multiplices,

Primus eſt *Theologicus* pro Theologia Naturali ad demonſtrandam Dei exiſtentiam & Attributa. Omnis de Deo notitia Naturalis acquiſita hauritur ex creaturarum conſideratione.

ſideratione. Eſt igitur aliquid in creaturis commune, quo ad agnoſcendas Dei ſive exiſtentiam, ſive, ea præmiſſa, perfectiones deducamur. Talis eſt pro exiſtentia Dei v. g. *contingentia rerum omnium*; pro attributis *Ordo rerum & conſtantia, & nexus* &c.

Secundus itidem *Theologicus*, pertinet aliquo ſenſu ad naturalem, aliquo ad ſupernaturalem Theologiam, præliminariter ſaltim. Dum enim oſtenditur, leges motuum in corporibus, & ſucceſſiones perceptionum in ſpiritibus non eſſe immutabiles & neceſſarias, ſed ex divina ſapientia & libertate ſtatutas, & divino etiamnum influxui ſubjectas: Inde intelligitur poſſe Deum facere *miracula*, tum in corporibus ſive totalibus Mundi ſive partialibus, tum etiam in ſpiritibus, cujusmodi ſunt prophetiæ.

Tertius uſus eſt *Moralis ſ. Politicus*. Si, per tradita cosmologiæ, nexus eſt in rebus, ſequitur, ut *fines* obtineas, utendum eſſe *mediis*, ferendas igitur leges, proponenda cum pœnis præmia. Et qualia illa eſſe debeant, ex natura illius nexus poteſt & debet colligi.

Quartus

Quartus est *Metaphysicus*; nisi enim ex Cosmologia nexus rerum teneas, non potes in posterum ostendere, dari fines in hoc universo divinos; non potes de perfectione Mundi ea disserere, quæ necessaria sunt in capite de providentia; & quæ sunt similia.

§. 115.

Atque hæc est ratio, cur *Cosmologia* præmittatur Psychologiæ & Theologiæ Naturali. Sequitur Ontologiam, quia principiis utitur Ontologicis in propositionibus demonstrandis, tum etiam terminis Ontologicis in definiendo.

CAP. I.

De Mundi Definitione, & iis, quæ hinc consequuntur.

§. 116.

Mundus. *Mundus* est congeries rerum mutabilium cum simultanearum, tum successivarum inter se connexarum.

§. 117.

§. 117.

Definitionis hujus realitatem monstramus â posteriori, quoniam mundus, qui existit, tanquam individuum suam continet Speciem s. Genus, nempe Mundum in genere. Log. §. 105. *Schol.*

§. 118.

Quodsi enim Mundi hujus adspectabilis contemplationem generalem instituamus, præter tellurem, quam incolimus, alia deprehendimus corpora totalia, veluti Solem, Planetas & Fixas, quæ tanquam partes compagem quandam constituunt. In tellure habemus corpora partialia, quæ aliquandiu permanent. Unde elucet *dari in hoc universo res simultaneas*, quæ simul existunt. Corporum partialium alia intereunt, alia oriuntur, & cum totalia situm erga se invicem mutant, tum partialia continuis mutationibus subjacent. Unde porro perspicuum est, *dari in hoc universo etiam res successivas, quæ* *Examinatur Definitio.*

quæ se invicem consequuntur. Mundus igitur s. Universum in genere, *est quædam simultaneorum & successivorum series.*

§. 119.

Continuatio.

Enim vero id multæ difficultatis esse videtur, num simultanea & successiva sint *inter se connexa.* Notandum itaque ea inter se *connexa* dici, quorum unum continet rationem alterius, nempe cur alterum una existat, vel posterius sequatur prius. Talem verô in universo nexum denuo experientia suffultum deprehendimus.

Ex. gr. Sol est propter tellurem, quam illuminat & fœcundat, ut ab hominibus & animantibus habitari queat. Pluvia terram irrigat, ne calore Solis exuratur & plantis pabulum desit. Imo in corporibus organicis pars una est propter aliam. Et in eo consistit nexus simultaneorum. Nihil in Natura contingit, quod non suas *causas* habeat *efficientes*, in quibus ratio existentiæ suæ continetur. §. 8. & 7. principio rationis sufficientis conformiter. Atque in hoc consistit *nexus successivorum.*

§. 120.

§. 120.

Denique notandum, quod quidem per se patet, per *congeriem* non intelligi quamcunque particularem, v. g. horologii, musicæ &c. sed *universitatem rerum omnium.* Ceterum cum in Theologia Naturali demonstraturi simus, mutuos rerum usus esse fines â Deo intentos; nexum simultaneorum esse dependentiam a causis finalibus patebit; quemadmodum jam constat, *nexum successivorum esse dependentiam a causis efficientibus.* §. 119. *Continuatio.*

§. 121.

Sunt adeo in Mundo coëxistentia connexa quoad *spatium* per causas finales, §. 120. & 52. quoad *tempus* per causas efficientes, § 54. 119. quamvis finalis in alterum quoque nexum quodammodo influat, atque sic *uterque nexus* connectatur. *Continuatio.*

§. 122.

Est ens unum.

Per causas igitur finales & efficientes Universum in esse suo determinatur, quibus variatis alius prodit mundus. Et hinc *obnexum quoad spatium & tempus* Universum est Ens *unum*, §. 19. corpora vero cum totalia, tum partialia cum eorum mutationibus s. statibus diversis, veluti partes *unum totum* constituunt.

§. 123.

Mundus est compositum Ens.

Cum Mundus ex compositis veluti partibus componatur, §. 122. *ipse quoque in numerum Entium compositorum referendus*, §. 44. & ejus adeo essentia in *modo compositionis* ex diversitate partium & combinationis determinando consistit, §. 60. atque in eo ratio phænomenorum Universi continetur.

§. 124.

Mundus est Machina.

Ceterum quia *machinæ* sunt entia composita, quorum operationes ad

ad regulas motus structuræ convenienter consequuntur, idem verô obtineat cum in singulis corporibus, experientia teste, tum in toto mundo, §. 123. *corpora* ac *Mundus Machinæ* lingua Physicorum appellantur, & omnia in universo *mechanice* fieri dicuntur.

§. 125.

Apparet adeo, eum de corporibus *mechanice philosophari*, qui mutationes, quæ ipsis accidunt, ex eorum structuris, texturis & mixtionibus secundum regulas motus intelligibili modo explicat. *Mechanice philosophari.*

§. 126.

Ob *mechanismum* igitur datur in rebus naturalibus *veritas*, §. 34. quo sublato Universum non distingueretur a *somnio*. §. 34. *Coroll.*

§. 127.

Cum contingentis oppositum perinde ac ipsum possibile sit, §. *Contingentia Mundi.*

 26.

26. per essentiam suam sufficienter determinatum non est, §. 16. Ut igitur existat, seu possibilitas compleatur, §. 11. aliud extra ipsum adsit necesse est, quod actum determinet, consequenter rationem contineat, qua possibilitas compleri intelligitur, §. 11. consequenter causa opus habet ut existat. §. 83. Quodsi igitur hæc causa itidem sit *contingens*, patet eandem denuo causa opus habere, ut existat, atque ita porro. Ut adeo *actus contingentis naturaliter non determinetur, nisi per seriem causarum, quæ a se invicem dependent ut effectus a sua causa.* §. 120. Ostendemus autem in Theologia naturali hanc seriem non posse continuari in infinitum, sed vi principii rationis sufficientis in causa aliqua prima necessaria terminandam esse.

§. 128.

Contin. Enimvero cum entia composita in universo etiam a contiguis in actu

actu suo dependeant, veluti existentia corporis humani viventis ab aëre, quem respiramus, & â calore ambiente, quo fluiditas sanguinis conservatur vi nexus simultaneorum, §. 120. *actus contingentis præter seriem causarum successivarum etiam rerum simultanearum inter se connexarum supponit seriem*; quæ dependentia corporum in actu suo a contiguitate aliorum in Physica distinctius explicatur. *Contingentis itaque actus naturaliter non determinatur nisi per aliquod Universum.*
§. 113.

§. 129.

Unde evidens est, quod, quæ in hoc mundo actum suum consequuntur, habeant in eodem *veritatem determinatam*, & quod non nisi ea evenire possint, quæ veritatem determinatam in eodem habent, cetera vero possibilia actum non consequantur. Coroll.

§. 130.

Coroll. Sunt igitur *Hypothetice necessaria*, §. 28. quæ tamen *hypothetica necessitas contingentiæ non officit*, §. 29. cum absoluta tantum eidem repugnet.

§. 131.

Necessitas Physica s. Naturalis Mundi. Quoniam vero eventus rerum naturales sunt hypothetice necessarii, futuritio earum certa est. Vocatur hæc necessitatis hypotheticæ species, (quæ a constitutione universi & causarum serie pendet, seu, ut alii loqui amant, a præsenti rerum ordine), *necessitas Physica s. Naturalis*, quia in veritatibus Physicis s. rebus naturalibus obtinet, atque physicæ scientiæ fundamentum est.

§. 132.

Not. Nondum nobis res est cum contingentibus illis, quæ ab actionibus hominum liberis dependent: de iis enim in psychologia agemus, ubi

ubi libertatem humanam, & mentis cum corpore commercium explicabimus. Neque hujus est loci, ut inquiramus, quid Deus per Concursum extraordinarium efficiat, cum hoc argumentum ad Theologiam Naturalem pertineat.

§. 133.

Etsi autem hoc in universo seu præsenti rerum ordine non omnia contingentia actum consequantur, nondum tamen exinde cum Spinosa aliisque fatalis necessitatis defensoribus inferre licet, nullum alium possibilem esse ordinem rerum, quo & ipsa ad actum perducantur; quin attendenti contrarium patet. *Ex necessitate hypothetica nullum fatum.*

§. 134.

Quoniam contingentia opposita iis, quæ ad actum in hoc universo pertingunt, existere possunt, §. 26. etsi nunquam existant, nullius autem contingentis actus na- *Mundus est Ens contingens.*

turaliter determinari possit, nisi per integrum aliquod universum, § 128. *plura omnino universa*, seu si mavis, *plures mundi possibiles* sunt. *Mundus adeo in numerum Entium contingentium est referendus.*

§. 135.

Usus.

Hæc totius universi *contingentia* instar scalæ est, qua in Theologia Naturali ad Deum adscendimus, ejus existentiam necessariam & cetera attributa cognituri.

§. 136.

Mutato aliquo eventu Mundus idem non subsistit.

Cum eventus contingens, qui â causis mere naturalibus pendet, per integrum Universum in actu suo determinetur, §. 128. si ponamus, ut naturaliter eveniat contrarium ejus, quod accidit, omnis præcedens universi status ab eo, qui in præsenti rerum ordine obtinuit, diversus ponendus est. Et quoniam vi nexus seu mutuæ depen-

dependentiæ in causarum contingentium serie, una causa mutata mutentur succedentes omnes, §. 133. in quantum antecedentes influunt in actum sequentium; si unus eventus contingens mutari ponatur in oppositum, sequens mundi pars non amplius erit eadem, quæ alias futura erat, §. 20. consequenter universum idem non subsistet. vi §. cit.

§. 137.

Quæ hactenus de Mundo seu rerum universo dicta sunt, simili quopiam illustrari possunt. Mundus enim fere se habet ut Horologium. *Illustratio per simile.*

§. 138.

Apparet autem, dum doctrina generalis de Universo, simili ab horologio desumto illustratur, tertium comparationis minime esse modum agendi necessarium in oppositione ad libertatem hominis *Usus comparationis.*

expensum, prouti argutantur, qui coram tribunali rationis causam dicere non didicerunt.

§. 139.

Scholion. Hactenus de *nexu rerum corporearum*, qui sufficit ad id, ut necessitas *existentiæ* rationis supra mundanæ exinde erui possit.

§. 140.

Nexus spirituum, Datur vero etiam nexus inter *spiritus*, & id quidem salva libertate.

§. 141.

ex ratione sufficiente. Explicandus autem ille nexus ita uti *spiritibus* adscribi solet. Intelligitur ille, si noris, quid sit ratio sufficiens respectu spirituum? ex ratione enim sufficiente pendet nexus.

§. 142.

Quotuplex? In spiritibus scilicet duo attenduntur, repræsentationes rerum &

& appetitus. Oritur igitur *vel* ex repræsentatione appetitus, *vel* ex appetitu repræsentatio, *vel* ex repræsentatione una oritur altera, *vel* ex appetitu uno oritur alter.

CAP. II.

De Essentia & natura Corporum ac pendentibus inde affectionibus.

§. 143.

ENtia composita, ex quibus tanquam partibus componitur Mundus, §. 122. corpora vocari solent. *Corpora.*

§. 144.

Cum ergo Speciei competat, quidquid generi competit, Log. §. 105. etiam corporibus omnes compositorum proprietates conveniunt; omnia igitur corpora sunt extensa, §. 49. & ob finitudinem determinatam habent magnitudinem, & spatium determinatum *Corporum eadem prædicata quæ Compositis.*

tum replent, §. 46. determinata quoque gaudent figura, §. 57. divisibilia sunt, §. 59. oriri ac interire possunt citra cujus, piam ex nihilo productionem vel annihilationem, §. 61. locum mutare possunt, etsi ipsa maneant immutata §. 52. non aliam autem pati possunt mutationem, nisi quoad figuram, magnitudinem, partium situm, motum intestinum & locum, quem occupant, §. 65. ipsorum denique essentia in modo compositionis consistit, nempe in diversitate partium & combinationis, §. 60. consequenter in structura, si corpora fuerint organica, veluti corpus animale, & in mixtione atque textura, si in, organica, ut metalla.

§. 145.

Mediante motu omnia in corporibus accidunt.

Corporibus mutationes accidere possunt nullæ nisi mediante motu. Aut enim mutatur figura, aut partium situs, aut locus totius corporis, §. 144. Locum totius partium-

partiumque ſitum ſine motu haud mutari poſſe manifeſtum eſt. §.58. Figura mutatur partibus ablatis vel adjunctis, vel trans poſitis, §. 62. & magnitudinis variatio non alio modo fieri poſſe concipitur, conſequenter figuræ etiam ac magnitudinis mutatio ſine motu, nempe loci partium mutatione fieri nequit. §.58. *Nulla* igitur *ſine motu corporibus accidere poteſt mutatio.*

§. 146.

Experientia docemur, corpus motui reſiſtere: unde eſt, quod non quævis vis movendo corpori cuicunque par ſit, quemadmodum experiri licet, ſi alteri lanci, quæ fulcro ſuppoſito ſuſtinetur, pondera diverſæ gravitatis ſucceſſive imponas atque lancem alteram deprimere nitaris ſive ſola manu ſive contrapondio adjuta pondus elevaturus. Illud quo corpus motui reſiſtit, vocatur termino Mathematicis ſolemni *Vis inertiæ*, itemque *Vis Paſſiva.* *Vis inertiæ*

§. 147.

§. 147.

Vis inertiæ non ex Extensione.

Cum extensio consistat in diffusione multorum a se invicem distinctorum, sed simul unum constituentium, §. 49. *illa vis inertiæ ex extensione non sequitur, sed in Extenso supponitur.* Quamobrem *Cartesius* â verò aberrat, dum naturam corporis in genere in sola extensione consistere arbitratur. Quoniam autem *vis inertiæ* supponitur in eo, quod per sui diffusionem extensionem gignit, *extensione prior* est.

§. 148.

Materia corporis.

Extensum vi inertiæ præditum nominatur *Materia* corporis. Corpus igitur ob materiam motui resistit. §. 146.

§. 149.

Actio.

Si corpus quiescens ab altero, quod in ipsum impingit, ad motum concitatur; in utroque quidpiam observare licet, quod antea non

non inerat. Nimirum movens movet, quiescens movetur. Cur movens moveat, ratio in ipso movente continetur, atque adeo agit, §. 80. cur quiescens moveatur, ratio extra ipsum, nempe denuo in movente quærenda, quia nimirum hac celeritate & directione impingit, consequenter ipsum patitur, §. 80. Eodem modo perspicuum evadit, duo corpora *in se invicem simul agere*, *& a se invicem pati*, si secundum contrariam directionem in se mutuo impingentes a se invicem recedant. *reciproca.*

§. 150.

Corpus adeo in motu constitutum vi agendi præditum est. *Coroll.*

§. 151.

Vis igitur activa corporum motui *locali* adhæret, qui cum sine dato celeritatis gradu, dataque directione concipi nequeat, nec vis activa corporum determinata celeritate atque directione carere valet.

§. 152.

§. 152.

Vis permanens in corporibus. Quoniam vis illa celeritate, quemadmodum extensio figura limitatur, §. 57. modificatio vero in limitum variatione consistens concipi non possit sine re quadam permanente, quæ variis modis limitari potest; *vis quædam permanens in corporibus existit*, unde tanquam a principio motus consequuntur.

§. 153.

Motus continuus Materiæ. Quam ob rem cum vis Activa seu Motrix motui locali adhæreat, cum Viris illustribus *de Tschirnhausen* in Med. Ment. & *Leibnizii* in Actis Erud. An. 1695. p. 145. *omnem materiam in continuo motu concipimus*, etsi extus non semper adpareat, nec totum corpus locum mutet.

§. 154.

Natura. Hæc vis activa corporum, unde actiones ejus pendent, §. 149. est id, quod Naturæ nomine compella-

runt veteres, ut adeo naturam habeat ens, quatenus vi activa præditum. Atque in eo corpus naturale ab artificiali distinguitur, quod illud præter essentiam atque materiam habeat naturam, hoc non nisi materiam atque essentiam.

§. 155.

Differt adeo natura cum a materia, quæ ex partium congerie resultat, §. 148. tum ab essentia, quæ in modo combinationis illarum partium consistit, §. 60. ut adeo in corpore *materia*, *essentia*, & *natura* distinguenda sint. *Materia, essentia & natura in corpore.*

§. 156.

Cum ratio eorum, quæ rebus conveniunt, in essentia contineatur, §. 16. nulla autem in corporibus mutatio sine motu, §. 145. cui vis activa adhæret, §. 151. concipi possit; *mutationes, quæ corporibus accidunt, essentiæ ac naturæ eorum conformiter fiunt, seu* *His mutatio conformis.*

F *per*

per essentiam & naturam intelligibili modo explicari possunt.

§. 157.

Natura rerum universa.

Quoniam omnis materia in universo in continuo motu subsistit, §. 152. vis activa per totum universum diffunditur, & per corporum conflictum seu mutuum impulsum continuo modificatur. Atque hæc vis in universum spectata dicitur *Natura rerum universa*, itemque *Natura* simpliciter. Liquet igitur recentiorum nonnullos vocabulum naturæ tanquam *terminum ignorantiæ* perperam rejecisse ac sine ratione *Naturam* â veteribus defensam pro *idolō* venditasse.

CAP. III.

De Legibus Motus.

§. 158.

Leges Motus.

Vis corporum tam passiva, quam activa in conflictu eorun-

rundem juxta certas regulas modificatur, quas *Motus regulas* appellant, & in *Mechanica* recentiores *Mathematici* demonſtrant. Inſunt autem iſtis regulis *principia generalia*, unde demonſtrari poſſunt atque ſolent, atque hæc principia *Legum naturalium Motus* nomine veniunt, & a *Mathematicis ſumuntur*, non *probantur*: id quod *Metaphyſici* eſt.

§. 159.

Quoniam corpus ob materiam motui reſiſtit, §. 148. ſe ipſum movere nequit, conſequenter vi principii rationis ſufficientis *cauſa indiget ut moveatur*. *Materia movetur a cauſa quadam.*

§. 160.

Ex eodem principio rationis ſufficientis ſequitur, corporis motum, ad quem concitatum fuit, iterum *deſinere non poſſe*, niſi adſit *cauſa externa*. §. 93. *Quies a cauſa.*

§. 161.

Etiam directio & celeritas. Immo eodem modo patet, corporis moti *directionem* atque *celeritatem* mutari non posse, nisi adsit causa externa.

§. 162.

Prima Lex motus. *Corpus* igitur *unum*, *quodque in statu suo quiescendi vel movendi uniformiter in directum*, hoc est, eadem celeritate & secundum eandem directionem, *permanet*, nisi a causa externa statum mutare cogatur, §. 158. 159. 160. quæ est *prima* lex motus naturalis, quam *Mathematici* sumunt ad regulas motus demonstrandas.

§. 163.

Nulla actio sine reactione. Dum corpus motui resistit, in corpus movens reagit. Ponamus enim globum ligneum A suspensum ex filo CD quiescere, & alterum B ex argilla molliore confectum atque ex altitudine F demissum,

missum in istum incurrere, & ad motum eundem sollicitare: facto conflictu figura globi B mutabitur,

Fig. 1.

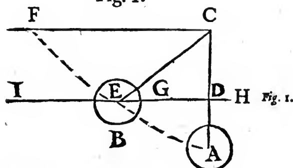

Fig. 1.

superficie convexa in G complanata. Quoniam illa complanatio fieri nequit, nisi ut partes quædam moveantur juxta directionem GI, quæ antea cum ceteris globi partibus movebantur secundum directionem GH, nullum autem corpus directionem mutet, nisi a causa externa, §. 160. evidens est, globum A motum contrarium imprimere, consequenter dum globus B in ipsum agit, in eundem *reagere*, ut adeo *nulla* sit *in corporibus actio sine reactione.*

§. 164.

Quo major massa corp patient. eo major reactio.

Figura in globo B *magis* mutatur, si globus A *majoris* fuerit ponderis, quam si *minoris* fuerit, consequenter si massa cohærens, quæ nempe cum corpore ponderat & movetur, fuerit major, quam ubi minor. Unde perspicuum est, *reactionem fieri majorem si massa corporis patientis fuerit major.*

§. 165.

Quo major massa agentis, eo major actio.

Si Globus incurrens B majoris, fuerit ponderis, & cum minori eadem celeritate moveatur; globum A *majori velocitate* movet, quam minor. Unde patet, *actionem esse majorem, si massa corporis agentis fuerit major*, §. 163. Et eodem prorsus modo intelligitur, actionem ejusdem corporis majorem esse, si *majori celeritate* impingat, quam si *minori.* Globus autem B majorem celeritatem acquirit, si ex majori altitudine demittitur,

Quo major celeritas eo major actio

§. 166.

§. 166.

Quoniam verô in iisdem casibus, ubi globus B vel majori velocitate impingit, vel majoris ponderis extiterit, major figuræ mutatio observatur, consequenter major quoque reactio adest, §. 162. *reactio ejusdem corporis patientis major est, si actio agentis major, quam si minor fuerit.* §. 164. *Quo major actio, eo major reactio.*

§. 167.

Cum corpus vi inertiæ, qua motui resistit, §. 146. reagat; *vis inertiæ*, etsi per omnem materiam diffusa, §. 193. per se tamen indeterminata, *quantitate actionis determinatur, atque adeo in conflictu modificatur.* §. 76. *Vis inertiæ determinatur quantitate actionis.*

§. 168.

Experiendo discimus, celeritatem corporis moti augeri, novo impulsu accepto, eandemque minui, si in aliud quiescens incurrat. Similiter directio non mutatur, ni- *Sine percussione nulla mutatio.*

ſi novo impulſu ab alio incurrente accepto, ut adeo motus nec *producatur* nec *ſiſtatur*, nec *augeatur*, nec *intendatur* ſine percuſſione. Atque hæc conformia ſunt *Legi naturali motus primæ*. §. 161.

§. 169.

Vis activa gradu celeritatis variatur.

Percuſſio corporis majore celeritate lati, vel majorem maſſam poſſidentis major deprehenditur, quam ubi vel celeritas vel maſſa fuerit minor. Cum verô major concuſſio tanquam effectus major â majori vi proficiſcatur, minor autem a minori; *vim activam corporum per integram quidem maſſam diffundi, ſed gradu celeritatis variari patet*.

§. 170.

Vis act. per conflictum modificatur.

Celeritatis variatio cum impulſui debeatur, §. 167. *vires corporum activas per conflictum modificari* conſtat.

§. 171.

§. 171.

Cum itaque manente eadem massæ seu materiæ quantitate, §. 163. vis cum inertiæ, §. 166. tum motrix, §. 169. per conflictum modificetur, ut nunc major, nunc minor evadat; *virium modificatio ab extensione non pendet*, §. 147. *neque etiam ab essentia corporum*, quæ ab illa resultat, §. 144. *Modificatio nec ab extensione nec ab essentia corporum.*

§. 172.

In conflictu corporum partes sese mutuo contingentes comprimuntur: id quod in corporibus mollibus sensui obvium est, in ceteris exinde colligitur, quod post impactum resiliunt, manifesto indicio, figuram *vi elastica* restitui. In corporibus post impactum resilientibus pressionem perinde ac in corporibus mollibus fieri, figuram vero vi elastica restitui, sequenti experimento confirmatur. Pila aëre inflata allidatur parieti vel tabulæ oleo illitæ; ubi resilierit cir- *Vis elastica.*

 cellus

cellus in superficie oleo infectus major deprehendetur, quam pro contactu non impingentis. Obiter monemus per *vim elasticam* designari *eam*, *qua compressa in statum pristinum restituuntur a vi comprimente liberata.*

§. 173.

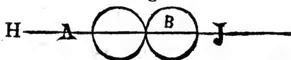
Restitutio. Atque adeo una liquet, in conflictu corporum elasticitate praeditorum partes compressas situi pristino restitui, antequam corpora in se invicem impingentia a se invicem discedunt.

§. 174.

Quoniam corpus totum eadem celeritate progreditur, quin *singulae* ipsius quantaecunque partes *eadem celeritate* moveantur dubitari nequit.

§. 175.

Fig. 2.

De-

Demonstratu facile est, *corpora A & B durante conflictu in eodem spatio veluti immota teneri.* Nam in conflictu corpus B comprimit quasd m partes corporis A vi reactionis, adeoque urget corpus A juxta directionem AH. quod cum contrariis directionibus simul moveri nequeat, ulterius juxta directionem B J progredi nequit. Sed nec corpus B secundum eandem directionem progredi valet, quamdiu juxta directionem A H reagit in corpus A, cum alias perinde contrariis directionibus una progredi niteretur, quod absurdum. Corpora igitur A & B durante conflictu sese mutuo immota tenent in spatio, ubi in se invicem impingunt, *In conflictu corpora manent immota.* *Fig. 2.*

§. 176.

Duo corpora sese invicem in eodem spatio veluti immota tenere nequeunt, nisi eadem vi juxta directiones contrarias sese mutuo urgeant, cum nulla adsit ratio, *Actio & reactio aequales.*

cur vis unius prævaleat adversus vim alterius, absque ratione sufficiente vero nil quidquam fieri possit; §. 7. in altero casu evidens est, fortiorem vim prævalere adversus debiliorem. In conflictu itaque corpos A & B sese mutuo eadem vi urgent, §. 174. atque hinc manifesta est *lex motus naturalis altera*, quod *actiones & reactiones corporum in conflictu sint æquales*.

§. 177.

Ulterior explicatio. Qui difficultates nectunt circa hanc naturæ legem, non attendunt corpus A non omnem vim suam ad actionem in corpus B impendere, sed non nisi eam partem, quæ ad hujus resistentiam impenditur infringendam. Ita ex. gr. equus trahens lapidem funi allegatum eam impendit vim in actionem, qua resistentiam lapidis infringit, *vi residua incedit secumque trahit lapidem*.

§. 178.

§. 178.

Quoniam corpora in conflictu, hoc est, durante actione & reactione in eodem spatio sese veluti immota tenent, §. 174. cohærere quasi atque unum corpus constituere intelliguntur. Unde *celeritas ea ratione per utrumque distribuatur necesse est, ut utrumque eandem celeritatem acquirat & motum secundum eandem directionem.* *Identitas celeritatis & directionis.*

§. 179.

Ex principiis hactenus stabilitis demonstrantur *regulæ motus corporum vi elastica notabili* destitutorum. *Usus.*

§. 180.

Quodsi corpora A & B in se invicem impingentia vi elastica instructa fuerint, *celeritas per conflictum acquisita modificatur per eandem.* Etenim per conflictum partes in contactu comprimuntur, sed vi elastica iterum restituuntur, *Omnia corpora aliquo elasticitatis gradu gaudent.* *Fig. 2.*

§. 171.

§. 171. 172. Ponamus ex conflictu corpori utrique motum acquiri juxta directionem B J. §. 177. Dum vi elastica restitutio fit in corpore B, corpus A secundum Directionem A H urgetur, atque adeo vis motus versus J retardatur. E contrario patet, facta restitutione in corpore A motum versus J accelerari. Quamobrem cum corpora, absoluto conflictu, aliquo intervallo â se invicem distent, etiamsi juxta eandem plagam & eadem fere celeritate progrediantur vi experientiæ; *omnia corpora aliquo elasticitatis gradu gaudent.*

§. 181.

Vis elastica quantitate ictus determinatur.

Vis elastica æquatur vi percussionis, qua partes corporum in se mutuo impingentium comprimuntur, alias enim compressio foret major, nisi resistentia ex vi elastica orta pressioni foret æqualis. Evidens inde est, *quantitatem vis elasticæ per conflictum seu quantitate ictus determinari, perinde ac vim inertiæ*, §. 146. §. 182.

§. 182.

Quoniam actio corporis A in corpus B tanta est, quanta reactio corporis B in corpus A. §. 175. *vires comprimentes utrinque æquales sunt*, consequenter etiam *vires elasticæ* quibus partes compressæ corporum A & B restituuntur. *Æqualitas virium elasticarum.*

§. 183.

His ex principiis derivantur regulæ motus corporum *elasticorum*; juxta quas directio & celeritas in conflictu determinatur seu vis activa corporum modificatur: quemadmodum denuo videre est ex *Elementis Mechanicæ* Lib. Bar. de Wolf. *Usus.*

§. 184.

Quæ de conflictu corporum hactenus demonstrata sunt, abunde docent, communicationem motus in conflictu corporum fieri *successive*, adeoque non in instanti, sed in tempore. *Successiva communicatio motus.*

§. 185.

§. 185.

Schol. *Leibnizius* quidem alias adhuc proposuit leges motus naturales, ex quibus perinde ac ex hactenus explicatis motus regulæ deduci possunt, veluti, *quod motus perpetuus mechanicus sit impossibilis, quod effectus plenus sit viribus causæ æqualis, quod in conflictu virium eadem conservetur virium quantitas* &c. Enim vero leges non ea facilitate demonstrari possunt: quin potius ex regulis motus vi principiorum hactenus explicatorum demonstratis corollariorum instar deducuntur; aut per eas veritati consentaneæ comprobantur.

§. 186.

Regulæ motus non sunt absolutæ necessariæ. Ceterum cum leges motus naturales, â quibus modificatio virium in conflictu corporum pendet, ex corporis essentia atque extensionis notione minime fluant, quemadmodum ex antecedentibus patet; *regulæ* quoque *non absolute necessariæ*

sariæ

sariæ sunt, nec notioni materiæ atque corporis essentiæ repugnat, ut leges motus ab his essent diversæ.

§. 186.

Quamobrem cum corpora vi naturæ agant & patiantur, *natura rerum ab absoluta necessitate libera est.*

CAP. III.

De Naturali & Supernaturali.

§. 187.

Naturale. *Naturale* dicitur, cujus ratio in essentia & Natura corporum continetur; consequenter, quod per structuram organicorum & texturam mixtionemque inorganicorum atque regulas motus, juxta quas vires corporum modificantur, explicari potest.

§. 188.

Supernaturale seu Miraculum. Si quid vero contingat, cujus ratio in essentia & natura corporum non continetur, vel quod eidem

prorsus contrariatur, consequenter, quod per structuram organicorum & texturam mixtionemque inorganicorum atque regulas motus, juxta quas corporum vires modificantur, explicari nequit, id *Supernaturale* vocatur seu *Miraculum.*

§. 189.

Possibilitas Miraculorum.

Miraculum esse possibile antecedentia loquuntur. Quoniam enim præter ea, quæ in hoc universo naturaliter actum consequuntur, alia adhuc perinde ac ipsa possibilia sunt, §. 133. legesque motus non sint necessariæ, sed salva materia atque essentia corporum diversæ esse queant, §. 185. haudquaquam repugnat, ut contra regulas motus in universo mutationes producantur juxta eas non subsecuturæ, vel etiam in essentia corporum rationem nullam habentes. Istiusmodi igitur mutationes, consequenter *Miracula*, §. 188. *possibilitatem intrinsecam habent.* In *Theologia naturali* autem demonstrabitur,

tur, quod nec *extrinseca* possibilitate destituuntur, cum per virtutem *causæ primæ* ad actum deduci queant.

§. 190.

Quoniam Miraculum actum consequi nequit, nisi detur ens ab universo diversum, cujus virtute ad actum deducantur possibilia in hoc universo naturaliter non determinata; evidens est ratio, cur miraculorum existentiam negent Athei, eademque cum Spinosa in Tr. Theol. Polit. c. 6. per *effectus insolitos* interpretentur, quorum ratio seu causa naturalis ignoretur. Quamvis etiam hanc miraculorum notionem tueri debeant, quotquot immutabilem necessitatem in rebus naturalibus agnoscunt ob dependentiam necessariam â causa prima sive Deo, vel ex aliis etiam rationibus. Unde apparet *in conclusionibus consentientes, non semper in principiis consentire.* Schol.

§. 191.

Schol. Notio Miraculi *illustratur* motu indicis violento a causa externa, quemadmodum jam innuimus. §. 137.

§. 192.

Miracula producunt effectus alias. In rerum natura effectus denuo fit causa alterius effectus, §. 127. Quamobrem si quis effectus *supernaturalis* seu *miraculosus* producatur, in causam abiens naturaliter, hoc est, essentiæ ac naturæ corporeæ conformiter, §. 124. *producet effectum alias in universo non subsecuturum & ita porro per omne subsequens tempus.* *non subsecuturos.*

§. 193.

Miraculum variat mundum. Quodsi ergo per miraculum non restituatur effectus, qui naturaliter ex causa aliqua secuturus erat miraculo non facto, seu effectu quopiam supernaturaliter in alium mutato; *per omne subsequens tempus mundus differet ab eo, qui futurus fuerat, miraculo non patrato,*

perinde

perinde ac ſitus indicis in horologio per violentiam promoti vel retroacti per omne tempus, quo motus continuatur, diverſi ſunt ab iis, qui futuri fuerant, motu violento abſente, niſi ſimili motu index ſitui reſtituatur, quem eo tempore habiturus erat ex horologii motu.

§. 194.

Nugantur, qui hinc arguunt, affirmari, quod corporum mundi totalium ſitus per miraculum in partiali patratum mutetur.

§. 195.

Miraculum igitur agnoſcitur *ex defectu cauſæ naturalis*, §. 187. 188. atque hæc eſt ratio, cur pro miraculo reputet vulgus, ſi quid *inſoliti* accidit, cujus cauſa latet. *Indicium miraculi.*

§. 196.

Quodſi miraculo locus ſit ex defectu cauſæ *remotæ*, tum quidem ægre *Difficultas circa miracula.*

ægre a nobis agnoſcetur, cum in cauſis proximis plerumque noſtra rerum naturalium cognitio terminetur: quæ etiam ratio eſt, cur nexus rerum in univerſo vulgo non agnoſcatur. §. 120.

§. 197.

Schol. Obiter notamus, miracula in ſacris relata arguere defectum cauſæ naturalis *proximæ:* cujus quidem ratio infra in *Theologia Naturali* patebit.

§. 198.

Motus ſine reactione eſt miraculoſus. Motus, qui juxta regulas motus non conſequitur, non eſt naturalis, ſed miraculoſus, §. 188. quoniam nimirum vis motrix aliter, quam rerum fert natura, modificatur. Sed per regulas motus nulla fit communicatio motus ſine reactione mobilis ſeu corporis, quod movetur. §. 175. Ergo *motus corporis, qui ſine reactione conſequitur, non eſt naturalis, ſed miraculoſus.* Eodem modo liquet, *naturaliter non moveri corpus ſine percuſſione.*

Cap. V.

CAP. V.

De Elementis.

§. 199.

Mundus ex compositis tanquam partibus componitur. §. 123. Quodsi eorum particulas quantumlibet exiguas microscopio subjiciamus, eas adhuc ex partibus aliis minoribus, quæ nec oculo armato discerni possunt, componi observamus, v. gr. particulæ minutissimæ auri per exquisitissima microscopia sunt aurum, consequenter cum aurum sit corpus ex aliis simplicioribus massis mixtum, quantumlibet exigua auri particula ex aliis particulis miscibilium componitur. Neque vero in hac particularum divisione in alias minores progredi licet *in infinitum*, ita ut partes minores in infinitum componerentur ex aliis minoribus, cum ita ad sufficientem compositionis rationem non per- *Simplicia dantur.*

veniremus, eâdem ſemper quæſtione reſidua, unde vero partes illæ minores ortum trahant, quanto quanto intervalla progreſſus fueris. *Vi* igitur *principii rationis ſufficientis admittenda ſunt ſimplicia partibus carentia, unde partes compoſitorum tandem ortum trahunt.* Eodem modo hic argumentamur, quo *ab exiſtentia cauſarum contingentium ſerie argumentamur ad cauſam primam neceſſariam.*

§. 200.

Elementa. Hæc entia Simplicia, unde compoſitorum partes ortum trahunt, ſeu compoſitorum principia, dicuntur *Elementa.*

§. 201.

Coroll. 1. Elementa igitur magnitudine, extenſione, figurâ, motu inteſtino carent, nec ſpatium replent, atque a compoſito prorſus differunt.

§. 202.

Coroll. 2. A vero igitur aberrant, qui elementis proprietates compoſitorum affingunt.

§. 203.

§. 203.

Quamobrem *exigua corpuscula*, ex quibus tanquam partibus majora componuntur, pro elementis perperam â philosophis *corpuscularibus* venditantur. *Coroll. 3.*

§. 204.

Elementa ista *aut* similia sunt, *aut* dissimilia. Quodsi similia forent, discrimine intrinseco destituerentur. §. 12. adeoque nulla foret ratio, cur hoc potius ordine sese invicem exciperent, quam alio, §. 8. consequenter permutatione facta idem compositum inde resultans persistere valeret. Sed cum sine ratione sufficiente nil esse possit, §. 8. necesse est, ut *singula Elementa sint dissimilia*, *atque adeo discrimen intrinsecum admittant.* *Elementa sunt dissimilia.*

§. 205.

Haud absimili modo de compositis seu corporibus patet, in eodem universo duo similia nec eodem tempore, nec diversis temporibus *Alia demonstratio.*

 existere

existere posse: id quod a *Leibnizio* jam notatum. Demonstrationem vero aliam superaddimus Contingentis scilicet actus cum naturaliter non nisi per aliquod universum determinetur, §. 128. duo corpora similia producta supponerent eundem prorsus rerum ordinem per tempora antecedentia, §. 116. id quod, utpote experientiæ contrarium, est absurdum.

§. 206.

Schol. De *omnimoda* loquimur *similitudine*; quæ enim in quibusdam differunt, non similia sunt. §. 21. Obiter hoc monemus ad arcendas exceptiunculas hominum de rebus non ex notionibus judicantium.

§. 207.

Schol. Impossibilitatem actus similium in eodem universo *Leibnizius* in apricum produxit sub nomine *Principii indiscernibilium*, & foliorum ejusdem arboris experimento comprobavit, Epist. 5. §. 4. controversiæ

versiæ cum celebri *Anglo Samuele Clarkio* agitatæ.

§. 208.

Quoniam rerum materialium ultimum principium sunt elementa, §. 200. ultimas quoque rationes eorum continent, quæ in rebus materialibus locum habent. Atque adeo a diversitate elementorum tandem omnis in composito diversitas emanat, 204. consequenter ubi composita sive corpora ab his, quæ existunt, debent esse diversa, ibi *diversa quoque elementa* existant necesse est: quod est magnum principium ad demonstrandam *creationem universi ex nihilo*. *a diversitate elementorum diversitas corporum.*

§. 209.

Arcetur igitur *materia primigenia*, quam per modum massæ uniformis, seu partibus solo numero & loco differentibus constantis, & instar *Vertumni* in quaslibet figuras mutabilis fingunt. *non datur Materia primigenia.*

§. 210.

Quodsi igitur cogitemus, omnia universi spatiola, quantumvis minima, *Varietas in universo.*

nima, tempusculo quantumvis minimo aliter aliterque repleri, quin *maximam* rerum in universo *varietatem* stupeamus fieri nequit.

§. 211.

Elementa sunt finita. Elementa dissimilia sunt, §. 204. & ejusdem tamen generis, §. 105. Log. tanquam rerum materialium principia, §. 200. Entia igitur *infinita* esse nequeunt, sed *finita*. §. 78.

§. 212.

Corol. Vim adeo habent, qua status interior continuo mutatur, ea quidem lege, ut præsens rationem contineat sequentis, §. 79. Quamobrem cum constanter dissimilia sint, §. 204. *quovis momento in cujuslibet statu observari quidpiam datur, quod in altero haud continetur.*

§. 213.

Diversitas corporum e divers. Elementorum. Cum ratio sufficiens adesse debeat, cur quovis momento quodlibet elementum hoc vel isto modo cum ceteris existat, §. 8. in spatio autem

autem ob partium uniformitatem, & per eandem rationem in tempore istius modi ratio reperiri nequit; *quærenda erit in interno elementorum statu*, §. 212. quæ conspirant cum effato, quod *omnis diversitas in composito emanet ex diversitate elementorum*, sive composita ut in quiete in statu momentaneo spectes, sive variata per motum.

§. 214.

Perfectio Universi. Cum hoc pacto elementa inter se consentiant, ita ut status unius sit veluti interpres status alterius, §. 213. in composito hinc enascitur *perfectio*, §. 35. Cum porro composita perinde ac elementa inter se connectantur, ita ut ratio status unius contineatur in altero, §. 119. non minus eadem inter se consentiunt, atque ita enascitur *totius Universi perfectio.*

§. 215.

Ignota Vis Elementorum interna. Qualis illa vis sit, qua continuo status Elementorum internus variatur,

riatur, nondum ſatis conſtat. Equidem *Leibnizius* elementis rerum materialium perinde ac ſubſtantiis ſimplicibus ceteris *vim percipiendi* tribuit, ita ut univerſum repræſentent obſcure, ſibi minime eorum conſcia, quæ repræſentant, atque omnes ſubſtantias ſimplices *Monades* adpellat; ſed cum nondum adpareat, quomodo ex elementis tanquam ſubſtantiale rerum materialium vis motrix in compoſitum derivetur, *Leibnizio* nondum ſubſcribitur.

§. 216.

Omnia ſimul ſpatium replent.

Quoniam modus coëxiſtendi cum ceteris in unoquoque elemento per id determinatur, quo unoquovis momento a ceteris intrinſece differt, §. 213. unius cujusque modus coëxiſtendi cum ceteris ab alio quocunque differt, atque adeo unum extra alterum exiſtit, §. 43. conſequentur *omnia ſimul ſpatium replent*, §. 52.

§. 217.

217.

Patet adeo, quod *ex simplici enascatur compositum.* Cessant autem difficultates, quod substantiæ simplices, quas Elementa concipimus, differant a punctis *Zenonicis*, quæ tanquam puncta *Mathematica* imaginamur, quorum unum ab altero non differt, nec intrinsece, quidpiam habet, quo ejus ab altero contiguo *inseparabilitas* foret manifesta, & quod alterius contiguitatem exigat. *Ex simplici enascitur compositum.*

§. 218.

Cum exquisitissima microscopia, quibus objecta mirum quantum augentur, in naturaliter mixtis non detegant mixti particulas, §. 199. *ut elementorum rationem à posteriori indagamus fieri sane nequit*, §. 200. Inde tamen nihil incommodi in *Physicam* redundat, quoniam phænomenorum tantum in sensus incurrentium rationes proximas investigamus, nec de ulti- *A posteriori nulla indagatio Elementorum.*

ultimis ex natura Elementorum derivandis, §. 208. soliciti sumus.

§. 219.

Schol. Interea in *Metaphysicis*, ubi de primis rerum principiis soliciti sumus ad talia attendendum est, ut ex Physicis conceptus *chimærici* proscribantur.

§. 220.

Schol. Hinc in explicandis corporum viribus acquiescimus in fluidis subtilibus, quæ ipsorum poros replent, veluti dum vim gravitatis & vim elasticam in physicis concipimus: atque in divisione materiæ in corpusculis subsistimus, in *minimis* corpusculis cohæsionem a motu conspirante, qui fit secundum contrariam directionem eodem celeritatis gradu; in *majoribus* etiam a figuris derivamus.

CAP. VI.

De Perfectione & Ordine Universi, Cursuque Naturæ.

§. 221.

PErfectio Mundi in eo consistit, quod rationes *istæ particulares tandem in rationes generales communes resolvantur*, atque mundus ideo perfectionis capax, quatenus res in eodem occurrentes inter se connexæ, hoc est, a causis finalibus atque efficientibus pendent. §. 121. *Perfectio Mundi in quo consistat.*

222.

Ob infinitam autem rerum varietatem, quam comprehendere supra vires nostras positum est, §. 210. fieri nequit, ut *perfectionem totius*, quod existit, Universi comprehendamus. *Totam comprehendere non possumus.*

§. 223.

Quodsi ergo ex *parte* judicare volueris de *toto*, fieri sane potest, ut a veritate aberres, cum in parte *ex parte æstimari non debet.*

ſubinde admittenda ſit imperfectio, ob perfectionem totius. §. 38.

§. 224.

Continuatio.

Imo ex eadem ratione contingit, ut nobis imponamus, ſi tantum de corporum atque ſtatus *noſtri* perfectione in ſingulari judicare voluerimus.

§. 225.

Perfectio Mundi nititur ſuis regulis.

Quoniam autem omnis perfectio ſuis nititur regulis, unde æſtimatur, §. 36. mundi quoque perfectio *regulas* habeat neceſſe eſt, quibus continetur. Iſtiusmodi regulæ ſunt leges motus naturales, §. 161. 175. 184. danturque aliæ complures, veluti *naturam agere via breviſſima, in natura nil fieri per ſaltum.*

§. 226.

Judicium de imperfectione in parte.

Cum ex regularum conflictu *exceptio* oriatur, unde imperfectio in partem redundat, §. 38. in univerſo autem perfectio ſuas quoque habeat regulas, §. 225. patet ratio, unde imperfectiones in partibus univerſi

universi subinde resultant, veluti cur monstra generentur, cur extraordinariæ tempestates ingruant &c. *Optica* rem præsentem egregie illustrat, ubi salvis iisdem regulis objecta diversa eodem modo in oculo repræsentantur.

§. 227.

Gradus perfectionis Mundi.

Facile autem adparet, Mundum esse *perfectiorem*, ubi exceptiones *rariores*, *major* rerum consentium *varietas*, & rationum generalium *numerus major*. §. 39.

§. 228.

Similitudo ex perfectione.

In mundo perfecto coëxistentia & successiio rerum variarum rationibus generalibus, §. 221. adeoque eodem modo determinatur, consequenter in modo, quo res juxta se invicem collocantur, vel se invicem sequuntur, adest *similitudo*, §. 21. quæ cum ex perfectione resultet, regulis quoque nititur, quæ ex perfectionis regulis deducuntur.

§. 229.

Ordo Naturæ.

Leges motus sunt regulæ perfectionis universi, §. 225. ex legibus motus autem derivantur regulæ conflictus, §. 157. regulæ adeo conflictus sunt ex illarum numero, quibus continetur *Ordo Naturæ*. Et sane constat ex recentiori *Astronomia*, esse regulas motus, juxta quas corpora Mundi totalia, ipsi etiam Cometæ in spatiis cœlestibus moventur, a Keplero inventas, quæ veluti leges atque jura *Poli* spectandæ.

§. 230.

Ordo Mundi cum perfectione non confundendus.

Quoniam regularum rationes in rationes generales communes tandem resolvuntur, §. 228. 221. ordo naturæ perfectus est §. 35. Etsi enim regulæ constantes, juxta quas res variæ juxta se invicem collocantur, vel se invicem subsequuntur, ordinem pariant, §. 32. earum tamen consensus, seu dependentia ab iisdem rationibus generalibus demum perfectionem largitur,

largitur, §. 35. id quod notandum est, ne *ordinem cum perfectione confundamus*, quæ ab illo diversa de eodem prædicatur.

§. 231.

Eventus in universo naturales per essentiam corporum atque regulas motus determinantur, §. 187. atque adeo secundum naturæ ordinem consequuntur, §. 229. Eventuum igitur essentiis corporum atque regulis motus conformis consecutio Naturæ cursus appellatur. *Naturæ cursus.*

§. 232.

Miracula cum per essentiam corporum atque regulas motus non consequuntur, §. 188. & naturæ cursui contraria sunt, 231. & naturæ ordinem turbant. §. 229. *Miracula turbant ordinem naturæ.*

* * * *
* *

Psychologiæ Prolegomena.

§. 233.

Psychologia. Psychologia est Scientia animæ, eorumque quæ in anima contingunt; seu est ea pars Metaphysicæ, quæ agit de Anima. §. 2.

§. 234.

Dividitur in Dividitur illa in duas partes, quarum altera *Psychologia Empirica* dicitur, altera autem *Psychologia Rationalis.*

§. 235.

Empiricam & *Psychologia Empirica* est ea Psychologiæ pars, ubi traduntur quæ de anima a posteriori innotescunt.

§. 236.

Rationalem. *Psychologia Rationalis* est Psychologiæ pars altera, qua rationes eorum redduntur, quæ de anima in parte Empirica annotantur.

§. 237.

§. 237.

Pars itaque Empirica *præcedit* rationalem, atque adeo illa prior est, hæc posterior, & ex principiis rationalis theses empiricæ instar conclusionum deducuntur.

Empirica præcedit, Rationalis sequitur.

§. 238.

Cum pars *Empirica* contineat conclusiones, pars *rationalis* demonstrationes, §. 237. illa Logicæ atque Philosophiæ practicæ, præsertim Ethicæ principia suppeditat, hæc autem in illas disciplinas nullo modo influit.

Illa conclusiones hæc demonstrationes continet.

§. 239.

Quodsi adeo vel maxime veritas in rationali acu non tangatur, *nullum* tamen hinc *damnum* Logicæ atque Philosophiæ practicæ, Ethicæ nimirum atque Politicæ metuendum.

adeoque nullum exinde damnum.

§. 240.

His præmissis plenius definitur *Def. Psychologia.*

 Psycho-

tiva virtutum sufficientia, dehortamenta vitiorum efficacia, invenire media conciliandis hominum animis, gerendisque rebus idonea velit; Certum est, illum uti notitia de animis hominum, & sine illa nihil agere; eaque ipsa de causa doctrinæ moralis auctores solere suis commentationibus de anima tractationem exemplo Ill. Pufendorffii præmittere; secutos hac in parte Medicorum facta, qui neglectas a physicis partes, tanquam derelictas occupare necessum habuerunt, ne carerent Præliminaribus Physiologiæ, Botanicæque & Chymiæ dogmatis.

§. 243.

Tertius Psychologiæ usus est *theologicus naturalis*. *Usus Theologicus naturalis.*

Dic, unde acquiris de Deo ideam? unde intellectus? Voluntatis? Bonitatis? sapientiæ? justitiæ notionem? Num ex conscientia tui interna hauris ideam intellectus & perfectionum ejus? additaque infinitudinis, h. e. omnitudinis possibilium idea, elevas ad notionem attributi divini? Ego, cum audio, intellectum hominis esse faculta-

tem repræsentandi aliqua distincte: Vice facultatis, concipio actum; vice aliquorum, concipio *omnia;* vice *successionis*, quæ in particularissimo repræsentationis distinctæ locum habet, concipio *simultaneitatem*, quæ sequitur ex *omnitudine;* & dico intellectum, qui omnia possibilia simul distincte repræsentat. Ita acquiro ideam intellectus divini. Atque ita procedo in ceteris.

§. 244.

Usus pro Theologia Revelata.

Quartus Psychologiæ *usus* est pro *Theologia Revelata.*

Potest enim hoc modo ostendi possibilitas operationum gratiæ; Possibilitas virtutum sublimiorum ex motivis per Christianismum accedentibus, ex illuminatione supernatutali &c. Possibilitas elevationis animæ post hanc vitam ad gradus cognitionis majores, eoque ad proemia & pœnas sensibilissimas.

Psy-

Psychologia Empirica.

SECTIO I.

CAP. UNICUM.

De Existentia Animae.

§. 245.

Quilibet experitur, se sui aliarumque rerum extra se conscium esse, Log. §. 234. 237. id quod a nemine in dubium vocari potest, cum dubitando confirmetur. Unde enim nosti te dubitare, nisi fueris conscius? Cum verô existat, qui sui aliarumque rerum actu conscius existit, quin *nos existamus* dubitari nequit. *Conscientia sui & aliorum.*

§. 246.

Nititur adeo *existentiae nostrae cognitio* sequenti Syllogismo: *Demonstratio existentiae nostrae.*

Quodcunque Ens sui ipsius aliarumque rerum extra se conscium est, illud existit;

Atqui nos nostri aliarumque rerum extra nos actu conscii sumus;

Ergo nos existimus. §.

§. 247.

Confirmatur.

Eadem ergo evidentia, qua existentiam nostri intuemur, etiam cognoscitur, quod per Syllogismos infertur, quorum præmissæ sunt propositiones evidentes, vel judicia intuitiva experientiis claris superstructa, consequenter, quod demonstratur. Log. §. 220.

§. 248.

Anima quid?

Ens illud, quod in nobis sui & aliarum rerum extra nos conscium est, *Anima* sive *Mens* adpellatur. Unde *animam existere* evidens est. §. 245.

§. 249.

Animæ ergo existentiam ante cognoscimus, quam existentiam corporis.

SECTIO

SECTIO I.
De Facultate Cognoscitiva.

CAP. I.
De Facultatis Cognoscitivæ Parte inferiore.

§. 250.

Ex usu loquendi dicimur *cogitare*, quando nobis conscii sumus sive ejus, quod in nobis contingit, sive eorum, quæ nobis tanquam extra nos exhibentur. *Cogitare quid?*

§. 251.

Quatenus mens objectum sibi repræsentat, illud *percipere* dicitur; quatenus vero hujus *perceptionis* sibi est conscia, stilo Leibniziano eidem *Adperceptio* tribuitur. Objectorum repræsentationes vocantur etiam *Ideæ*. *Perceptio, Adperceptio.*

§. 252.

Cogitatio itaque cum perceptio- *Corol.*

ptionem tum adperceptionem involvit. §. 251.

§. 253.

Differentia idearum. Differunt perceptiones vel *formaliter* vel *materialiter*, hoc est, tum quoad modum repræsentandi, tum quoad objecta, quæ repræsentant.

§. 254.

Formalis. Nimirum si perceptiones *formaliter* considerentur, vel *claræ* sunt vel *obscuræ*, & *claræ* porro vel *distinctæ* vel *confusæ*.

§. 255.

Idea Clara. Obscura. *Clara* dicitur *perceptio*, si rem repræsentatam ab aliis distinguimus; *obscura* autem si minus.

§. 256.

Criterium utriusque. *Claritas* ergo ab observato discrimine in varietate; *obscuritas* a defectu discriminis in varietate observati pendet.

§. 257.

Gradus claritatis. *Clariora* igitur nobis evadunt, in quibus

quibus plura, quam ante, diſtinguimus.

§. 258.

Si ea, quæ in objecto diſtinguimus & per quæ ipſum ab aliis diſcernimus, aſſignare valeamus, tum perceptio vocatur *diſtincta;* in caſu oppoſito adpellatur *confuſa.* *Diſtincta, Confuſa.*

§. 259.

Diſtincta igitur perceptio enaſcitur ex claritate perceptionum partialium, ex quibus componitur. *Criterium.*

§. 260.

Sumus itaque in ſtatu perceptionum diſtinctarum, ſi perceptiones rerum una repræſentatarum *partiales* fuerint *claræ*, etſi *confuſæ*, hoc eſt, ſi perceptio *totalis* fuerit diſtincta. §. 258. *Status perceptionum Diſtinctarum.*

§. 261.

E contrario in ſtatu perceptionum confuſarum, ſi perceptiones *partiales*, conſequenter & *totalis*, fuerint obſcuræ. §. 255. *Confuſarum.*

§. 262.

§. 262.

Facultas Cognoscitivæ Inferior. Superior.

Facultatis Cognoscitivæ pars *Inferior* est, quæ objecta confuse & obscure repræsentat; *Superior* autem, quæ eadem distincte repræsentat.

§. 263.

Diff. Materialis.

Materialiter differunt perceptiones, quatenus objecta, quæ repræsentantur, vel sunt *præsentia* sensibus, vel *absentia*.

§. 264.

Sensationes.

Perceptiones, quarum ratio continetur in organis corporis nostri dicuntur *Sensationes*; organa vero corporis, in quibus ratio ista continetur, vocantur *Organa Sensoria*. Et facultas percipiendi objecta externa mutationem organis sensoriis inducentia *sentiendi facultas* seu *sensus* adpellatur.

§. 265.

Organa Sensoria.

Cum quinque istius modi organa in corpore humano distinguantur, *Oculus* scilicet, *aures*, *nasus*, *lingua*

lingua & *papillæ* ac *fibrillæ nerveæ* per totum corpus difperfæ; quinque etiam numerantur fenfus, *vifus* nimirum, *auditus*, *olfactus*, *guftus* & *tactus*, quorum definitiones fingulares ad ductum generalis modo traditæ, §. 264. facile formantur.

§. 266.

Evidens autem eft, fenfationes ad animam referri, non quatenus mutationes in organis fenforiis accidunt, fed quatenus objecta percipimus; quæ iftas mutationes inducunt. *Nota.*

§. 267.

Differunt autem fenfationes gradu claritatis, ita ut una alteram obfcuret, omni *adperceptione* prorfus ceffante, §. 251. Quemadmodum enim *Optici* dudum inftar Axiomatis fumfere, lumen majus obfufcare minus, lumen ex. gr. Solis lumen ftellarum, ita fimiliter fonus major impedit minorem, odor major tollit minorem. *Gradus claritatis in fenfationibus.*

§. 268.

Anima non potest mutare sensationes.

Nulla animæ potestas competit in sensationibus quidquam immutandi, v. g. *non ab ipsa pendet*, quale lumen Solis percipere velit. Forma illarum ab arbitrio animæ minime pendet, v. gr. anima efficere nequit, ut dulcedinem percipiat, dum linguam tangit amarum.

§. 269.

Nec positis ponendis velle vel nolle sentire.

Neque in potestate animæ positum est, utrum *velit* sentire nec ne? dum objecta externa in organa sensoria rite constituta agunt, v. g. num *velit* oculis apertis videre objectum, quod radios in eosdem immittit; num *velit* audire sonum, qui in aures illabitur: num *velit* percipere odorem objecti, cujus effluvia odorifera cum aëre in Nares attrahuntur.

§. 270.

Potestas aliqua in sensus.

Est tamen animæ aliqua potestas impediendi sensationes, quatenus organa sensoria avertere potest ab objectis, ne in ea agant.

§. 271.

§. 271.

Objectorum quæ ſenſibus perci- *Imaginatio.*
pimus, reproducere valemus perceptiones, illis licet abſentibus. Et facultas producendi perceptiones rerum abſentium *facultas imaginandi* ſeu *imaginatio* adpellatur.

§. 272.

Facilius autem ea imaginamur, *Quo clarior*
quorum perceptiones ſenſuales *ſenſatio, eo*
ſunt diſtinctæ, quam quæ confuſe *clarior imaginatio.*
percipimus, dum ſentimus.

§. 273.

Accidit hinc, ut imaginatio *Impedimentum*
non ſingula clare ſatis repræſentet, *imaginationis.*
quæ ad objectum pertinent: unde enaſcitur harum perceptionum *obſcuritas* quædam, qua objecta, quæ imaginamur, diſtinguimus ab iis, quæ ſentimus. *Senſatio* ob majorem gradum claritatis *obfuſcat imaginationem.*

§. 274.

Quemadmodum autem ſenſatio *Ceſſante*
minus clara clarior adparet, clario- *ſenſu clarior imaginatio.*

ri absente, ita similiter perceptiones, quas producit imaginatio, *clariores* adparent sensationibus cessantibus, veluti in somno experimur.

§. 275.

Ulterior explicatio.

Atque ea est ratio, cur his perceptionibus claritatem conciliaturi oculos claudamus, & cur vires imaginationis majores deprehendantur in tenebris & absentibus objectis, quæ præter oculum reliqua organa sensoria feriunt.

§. 276.

Regula Imaginationis.

Certam autem ad regulam se attemperat *imaginatio.* Nimirum si quæ simul percipimus, & unius perceptio denuo producatur, sive sensuum, sive imaginationis vi, *imaginatio producit & perceptionem alterius.* Maximi hæc regula per omnem philosophiam momenti est, quemadmodum in progressu patebit. Vocabimus eam *Legem imaginationis.*

§. 277.

§. 277.

Claret hinc somniorum ratio, quæ â sensatione nondum expergefacti ortum trahunt, & ab imaginatione juxta legem ipsius continuantur. *Ratio somniorum.*

§. 278.

Tendit autem imaginatio non modo ad olim percepta, sed etiam vires suas exercet circa alia, quæ sensu nondum percepit, dum vel absque ratione sufficiente olim percepta dividimus & componimus. *Alia imaginationis activitas.*

§. 279.

Prior imaginandi modus dicitur *facultas fingendi*, & ideæ, quæ eo producuntur *figmenta*; ubi tamen notandum est, fingentibus sæpissime prodire figmentum diversum ab eo, quod intenderant, cujus ratio ex lege imaginationis haud difficulter liquet. §. 276. *Facultas fingendi, prior.*

§. 280.

Posteriori imaginandi modo nititur ars inveniendi architectorum. *Posterior.*

Utuntur arte ex eodem fonte derivata, qui sermones sacros ex *Postillis*, uti dicuntur, & *Concordantiis* ex scribunt, &c.

§. 281.

Memoria. Habemus quoque facultatem ideas reproductas recognoscendi, quod eædem sint, quas antea jam habuimus, v. gr. nos jam videre hominem, quem jam ante vidimus, vel hominis alias visi, etsi nunc absentis, imaginem oculis nostris oberrare. Atque hæc facultas est proprie illud, quod *Memoriam* adpellamus.

§. 282.

Schol. Vulgo memoriam imaginantur veluti quoddam idearum receptaculum, in quo condantur, & unde rerum usu exigente denuo promantur, atque talia fingentes reproductionem idearum ad memoriam quoque referunt.

§. 283.

Subsidia Memoriæ. Facile autem memoriæ mandantur,

dantur, quæ vel *diu* intuemur, vel *ſæpius* percipimus, vel *frequenter* repetimus.

§. 284.

Contrariæ rationes ſunt Oblivionis, quæ memoriæ defectus eſt, adeoque impotentia ideam denuo oblatam recognoſcendi, vel eam reproducendi. *Oblivio.*

§. 285.

Perceptionum præteritarum reproductio cum memoria copulata Reminiſcentia adpellatur. *Reminiſcentia.*

§. 286.

Memoria autem & imaginatio ſuis gaudent gradibus, qui vel â *multitudine* perceptionum una reproductarum vel a *facilitate* easdem memoriæ mandandi pendent. *Gradus Memoriæ & imaginationis.*

§. 287.

Inde eſt, quod vires imaginationis atque memoriæ extendere liceat, accedente exercitio.

CAP. II.

De Facultatis Cognoscitivæ Parte Superiori.

§. 288.

A confusa perceptione ad distinctam non per saltum progreditur mens nostra, sed per gradus. Quamobrem cum facultatem cognoscitivam expositturi docere teneamur, §. 262. quænam circa cognitionem distinctam observentur, singulos istos gradus intermedios annotari convenit.

§. 289.

Attentio. Deprehendimus in anima facultatem efficiendi, ut in perceptione totali pertialis quædam clarior evadat ceteris, & claritate sua ceteras veluti obfuscet, §. 267. Atque hæc facultas *Attentio* salutatur.

§. 290.

Attentio augeri & impediri potest. Attentionem continuo exercitio *intendi posse* constat; cujus rei exemplum

emplum offert *Archimedes* in meditationibus ſuis Geometricis ita ad rem attentus, ut militem in conclave irruentem non agnoſceret. *Impeditur* autem attentio cum a ſenſibus, tum inprimis ab imaginatione, ſi ſenſationes multum habeant claritatis, atque perceptiones ab imaginatione reproductæ cum affectibus conjungantur.

§. 291.

Quodſi attentionem noſtram ſucceſſive in aliis aliisque partibus perceptionis totalis defigamus atque perceptionum partialium inter ſe collatarum diverſitatem aut ſimilitudinem intueamur, ſuper re percepta *Reflectimus*. *Reflexio.*

§. 292.

Dum ſuper re percepta reflectimus, atque beneficio memoriæ, certi reddimur, nos perceptiones rerum ejusdem ſpeciei imaginationis vi reproductas, 271. jam ante habuiſſe, easque cum præſentibus comparantes earundem ſimilitu- *Notio Univerſalis.*

dinem intuemur; notiones specierum universales acquirimus, Log. §. 105. quæ cognitionis Universalis prima fundamenta sunt. Nam per notiones proprie designamus repræsentationes *generum*, *specierum atque individuorum*.

§. 293.

Reflexionis usus.

Eadem vero reflexione pervenimus ad notiones distinctas, Log. §. 78. ut adeo pateat, quinam sit *transitus* a cognitione singulari ad universalem, §. 292. & a confusa ad distinctam.

§. 294.

Intellectus.

Facultas res distincte repræsentandi, quam superiorem facultatis Cognoscitivæ partem appellavimus, *Intellectus* fert nomen, unde intellectus a sensu atque imaginatione, §. 264. 271. formaliter, seu modo repræsentandi differt.

§. 295.

Analysis notionum.

Dantur autem Notionum distinctarum gradus. Major nempe gradus

dus adeſt, ſi in partibus, quas in perceptione totali diſtinguimus, plures partes diſcernimus, quam ſi pauciores. Quodſi notio varietatem tantum involvat, quæ tanquam varia diſtinguuntur, partium inſtar conſiderantur. Atque hoc ipſo continetur notionum diſtinctarum in alias ſimpliciores continuata *Analyſis.*

§. 296.

Hinc intellectui tribuitur *Profunditas*, quæ eſt facultas notiones diſtinctas in alias ſimpliciores continuo reſolvendi, atque tanto major eſt, quo longius *Analyſin* continuare licet. *Profunditas.*

§. 297.

Differt autem profunditas ab *Acumine*, quod eſt facultas multa in eodem objecto diſtinguendi, atque adeo cum profunditate conjunctum acumen illam reddit perfectiorem. *Acumen.*

§. 298.

Intellectus purus.

Quoniam distincta cognitio ad intellectum, confusa ad sensus & imaginationem refertur, §. 294. Intellectus a sensu atque imaginatione prorsus liber, ubi notio nil confusi atque obscuri involvit, *Purus* adpellatur.

§. 299.

Non datur plane purus.

Etsi autem intellectus noster nunquam prorsus purus deprehendatur, cum notionum Analysis nunquam â nobis ad finem perducatur; intellectum tamen *purum* non esse Mathematicorum figmentum, Algebræ exempla ad eum prope accedentia docent.

§. 300.

Facultas abstrahendi.

Quando ea, quæ in perceptione distinguimus, tanquam a re percepta sejuncta intuemur, *abstrahere* dicimur, & eatenus menti *facultas abstrahendi* tribuitur.

§. 301.

§. 301.

Quoniam vero actu separari nequeunt, quæ in ideis rerum continentur; tum res ipsas, tum quæ in iis distinguimus, verbis tanquam *signis*, Log. §. 115. designamus, atque ita citra confusionem exhibentur, quæ ad unam quamque notionem distinctam pertinent. *Usus Terminorum.*

§. 302.

Hinc duplex nascitur cognitionis discrimen. Aut enim ipsas rerum ideas intuemur, aut verbis tantum enunciamus, quæ in ideis continentur, vel aliis signis eadem repræsentamus. Prior cognitio dicitur Intuitiva, posterior Symbolica. *Cognitio Intuitiva, Symbolica.*

§. 303.

Exempla aliorum signorum præter verba sunt in Arithmetica notæ numericæ, in Astronomia signa Planetarum, in Algebra signa quantitatum & operationum Arithmeticarum, in arte saltatoria signa salta- *Usus signorum.*

saltationum, quæ ingeniosus quidam Gallus Feuillet invenit, in Musica notæ Musicæ &c. De signorum differentia & usu agendum est in Arte characteristica, quæ hactenus inter desiderata ponitur.

§. 304.

Judicare, quid? Dum, quæ in Ente distinguimus, ab ipso quoque distinguimus, v. gr. ignitum â ferro ignito, sed tanquam ipsi inexistens, aut ad idem pertinens consideramus, judicare dicimur. Idem fit in casu opposito, ubi aliquid ab eo diversum tanquam eidem non inexistens notis repræsentamus.

§. 305.

Experiri, quid? Quæ ad perceptiones nostras attenti cognoscimus, experiri dicimur. Unde liquet, experientiæ deberi notiones â sensibus derivatas, §. 292. atque judicia intuitiva ex perceptione complexa formata.

§. 306.

§. 306.

Quoniam perceptio complexa, vi cujus diversa â subjecto in eodem repræsentantur, est fundamentum judiciorum intuitivorum, quæ experientiæ debentur, §. 305. opera inprimis danda est, ne de subjecto aliud prædicemus, quam quod in illa perceptione continetur, nec subjecti alias determinationes admittamus, quam quas perceptio ista involvit. Secus qui faciunt, Vitium Subreptionis committunt, & ad experientiam referunt, quæ ab eadem aliena. Inde autem experiendi difficultas manat. *Vitium Subreptionis.*

307.

Dum vi verborum seu vocum singula discernuntur, quæ in notione complexa continentur, §. 301. usus cognitionis symbolicæ in dijudicando apparet, §. 302. utpote quæ judicia distincta reddit. §. 258. Atque hinc est, quod eam in judicando cognitioni intuitivæ præ- *Prærogativa Symbolica.*

præferentes, dum judicamus, nobis met ipsis tacite loquamur, verbis minimum mentem subeuntibus.

§. 308.

Similitudo casuum.

Quoniam quæ rebus inesse vel accidere experimur, raro necessario insunt, sæpius non nisi in determinato quodam statu inesse vel accidere possunt, vi experientiæ certum est, fore ut idem insit vel accidat, subjecto in eodem statu posito, seu ut generatim, in casu simili, v. gr. ut ferrum candeat, si carbonibus candentibus folle inflatis immittatur.

§. 309.

Expectatio casuum similium.

Quatenus ergo homines in actionibus suis Empirici sunt, hoc est, easdem secundum experientiam moderantur, casus similes expectant, in quibus imitantur olim facta. Sunt autem plerique homines, nec illis exceptis, quorum consiliis regitur mundus, in ple-

risque

risque actionibus Empirici olim facta in casu simili imitantes.

§. 310.

Fit mediante tertia mentis operatione.

In hac vero imitatione latet tertia mentis Operatio, perinde ac cum nominibus obvia entia distinguimus.

§. 311.

Duæ istius operationis regulæ.

Quodsi cognitio confusa in distinctam abeat, prior modus argumentandi redit ad Canonem; Cui competit definitio, illi competit definitum; posterior vero ad alterum: quidquid competit generi vel speciei, illud etim competit Speciei sub genere, vel individuo, sub isto genere, vel sub ista specie contento. Nullæ enim inferuntur conclusiones affirmativæ, quæ non hisce regulis universalibus contineantur, cum ens in determinato quodam statu constituat veluti certam speciem subalternam.

§. 312.

Syllogismus.

Judicia, quæ ex duobus aliis hac

 ratione

ratione eliciuntur, vocamus Diſcurſiva, & operatio animæ, qua judicium diſcurſivum formatur, Ratiocinium vocatur, cujus repræſentatio Symbolica proprie Syllogismus audit.

§. 313.

Uſus Syllogiſmi.

Uſu autem non contemnendo eminet Syllogismus, ſi quidem diſtincte explicare voluerimus, quomodo ex præſenti aliqua ſenſatione non interrupta ſerie ceteræ perceptiones deducantur, quæ mentem ſucceſſive ſubeunt, donec iſta ſeries nova ſenſatione interrumpatur.

§. 314.

Idem modus cogitandi omnium.

Apparet hinc *primo* comunem cogitandi modum non differre a demonſtrationibus Geometrarum, §. 220. Log.

§. 315.

Diverſi animæ ſtatus e judiciis cognoſcendi.

Apparet *ſecundo*, quodlibet judicium peculiarem exprimere animæ

mæ ſtatum, nimirum in primo ratiocinio judicium intuitivum refert ſtatum præſentem, judicium alterum, quod ſuccurrit, ſtatus præteritos plerumque plures, & judicium, quod infertur diſcurſivum, ſtatum ſequentem, qui enaſcitur ex præſenti vi præteriti. Ut adeo nunc comprehendamus, quomodo in anima ex ſtatu præſenti per præteritum imprægnato enaſci poſſit ſequens.

§. 316.

Apparet *tertio*, literis operam navantes â naturali cogitandi modo deflectere & facultatem cognoſcitivam corrumpere, ſi vel confuſe percepta memoriæ inſigant, vel demonſtrata non naturali ordine evolvant, ut ne Matheſeos ſtudio perficiatur intellectus. *Ordo tractandorum.*

§. 317.

Parit autem demonſtratio *ſcientiam*; quippe quæ abſolvitur *Habitu* aſſerta ex principiis indubitatis demonſtrandi. Log. §. 18. *Demonſtratio parit ſcientiam.*

§. 318.

Ars inveniendi. Sunt, qui habitu pollent ex quibusdam veritatibus cognitis alias incognitas eliciendi, quem Artem inveniendi adpellamus.

§. 319.

Unde fundamenta Matheseos? Cum ex cognitis inveniuntur veritates incognitæ, primi inventores ex veritatibus plebi obviis, quas invenere, deduxerunt.

§. 320.

Principium Reductionis. Ad inveniendum non modo ratiocinandi habitu oqus est, §. 318. 313. 314. sed experiendo discimus, alia quoque artificia adhiberi, ex. gr. *Principium reductionis*, quo casus, in quo quid quæritur, reducitur ad alium similem nobis cognitum, ut in Arithmetica additio ad communem numerandi diversæ speciei monetas morem.

§. 321.

Ingenium. Ad hoc quidem opus est, ut acumine polleas ad observandam simi-

ſimilitudinem: quam facilitatem obſervandi rerum ſimilitudines *Ingenium* vocamus.

§. 322.

Veritatum univerſalium nexum demonſtrationes loquuntur, Log. §. 105. quem intuendi facultas *Ratio* dicitur. *Ratio.*

323.

Rationi *conforme* vocatur, quod cum veritatibus cognitis connectitur, ſeu ex iis legitima conſequentia deducitur. *Contrarium* rationi habetur, quod veritatibus univerſalibus contradicit. *Rationi conforme.*

§. 324.

Rationi opponitur *Experientia*, quæ nexum judiciorum intuitivorum ipſi debitorum cum veritatibus univerſalibus non patefacit. §. 305. *Experientia.*

§. 325.

Hinc *duplex* datur cognoſcendi *modus*, quorum alter dicitur pro- *Duplex cognoſcendi modus.*

 cedere

cedere *à priori* sive per rationem, recto intellectus usu; alter autem *à posteriori* sive per experientiam, recto sensuum usu, ab intellectu, sicubi opus est, adjutorum.

§. 326.

Ratio pura. Quamdiu ex solis notionibus â priori ratiocinamur, ratio pura est; sed ubi notionibus & judiciis intuitivis inter præmissas locus conceditur, ratio *pura non est*, id quod in ceteris disciplinis plerumque obtinet, præsertim in Physicis.

§. 327.

Mittimus ea, quæ de *certitudine* cognitionis humanæ, de *probabilitate*, de *opinione*, de *erroribus* dici poterant, ne repetamus ea, quæ in Logica prolixe sunt tractata. Vid. Log. pag. 225-281.

SECTIO

SECTIO III.
De
Facultate Appetitiva.

CAP. I.
De Facultatis Appetitivæ Parte Inferiore.

§. 328.

PArs *Facultatis Appetitivæ Inferior* est, quæ â perceptione confusa ortum trahit. A perceptione ad appetitum non fit progressus per saltum. Quamobrem omnis progressus distincte exponendus. *Facultas Appetitiva Inferior.*

§. 329.

Dum rem perceptam contemplati ejus perfectionem intuemur, *Voluptas* oritur, quæ adeo cum Cartesio Epist. Part. I. per sensum seu intuitum perfectionis definiri potest; sive illa fuerit vera, sive apparens, hoc est, nostro saltem judicio, etsi erroneo. *Voluptas.*

§. 330.

Voluptas mutabilis, quo casu ?

Si perfectio tantum fuerit apparens, errore animadverso voluptas evanescit, §. 329. atque hoc in casu voluptas mutabilis; in casu opposito constans est.

§. 331.

Gradus Voluptatis.

Intenditur autem voluptas tum per gradus perfectionis, tum per gradus certitudinis nostri de eadem judicii. Unde est, quod artificiis opus consummatum insigni voluptate perfundat artificem peritum, cum idiota nil ejus percipit.

§. 332.

Continuatio.

Atque eadem est ratio, cur profunda rerum cognitio adeo delectet intelligentes.

§. 333.

Tædium.

Ex sensu imperfectionis sive veræ, sive apparentis oritur *Tædium*; ita enim Voluptatis Oppositum adpellare licet. Quæ de mutabilitate, constantia, & gradibus voluptatum

luptatis dicta sunt, valent etiam de Tædio.

§. 334.

Differt autem Tædium à nudo voluptatis defectu, qui locum habet, ubi omnis & perfectionis & imperfectionis sensus abest. *Status indifferens.*

§. 335.

Differt etiam â *dolore*, qui ex solutione continui in corpore oritur. *Dolor.*

§. 336.

Quidquid nos statumque nostrum perficit, Bonum; quidquid nos statumque nostrum imperfectiores reddit, Malum audit. *Bonum. Malum.*

§. 337.

Unde quod Voluptatem parit sensuum judicio Bonum reputatur; §. 329. quod vero Tædium parit Malum. §. 333. Hanc autem notionem subinde fallere facile patet. §. 330. 333. *Judicium.*

§. 338.

Sensuum nostrorum.

Qui solo sensuum stant judicio, gradus bonitatis atque mali ex gradibus voluptatis atque tædii seu doloris æstimare solent, qui tamen ex perfectionis vel imperfectionis nostri statusque nostri æstimandi sunt.

§. 339.

Sensitiv. Appetitus & Avers.

Ex confusa boni repræsentatione oritur *Appetitus Sensitivus*; ex confusa mali repræsentatione *Aversatio Sensitiva.*

§. 340.

idem.

Est adeo *Appetitus Sensitivus* inclinatio mentis ad objectum pro ratione boni confuse in ea percepti.

§. 341.

idem.

Aversatio vero *sensitiva* est reclinatio mentis ab objecto pro ratione mali confuse in ea percepti.

§. 342.

Status indifferens.

Differt a defectu adpetitus, ubi nulla

nulla neque ad appetitum, neque ad averſationem adeſt ratio, cum objectum nec bonum, nec malum judicatur.

§. 343.

Ad appetitum vero pariter ac ad averſationem non modo concurrunt perceptiones præſentes, verum etiam abſentes vi imaginationis reproductæ, §. 271. & vi memoriæ agnitæ, §. 281. quamvis ſaltem confuſe. *Cautio circa Appetit. & Averſ.*

§. 344.

Atque ea potiſſimum eſt ratio, cur appetitus vel averſatio ejusdem objecti pro diverſitate Subjectorum plurimum differat. *Diverſitas in app. & averſ.*

§. 345.

Appetitus & Averſatio ſenſitiva vehementior Affectus audit, conjunctus cum extraordinaria commotione ſanguinis & fluidi nervei in corpore per variatum arteriarum pulſum colorisque faciei atque vultus & geſtuum mutationem manifeſta. *Affectus.*

§. 346.

§. 346.

Falsa species affectu. Affectus adeo cum insigni gradu voluptatis vel doloris seu tædii conjngitur, §. 336. 335. ut perperam voluptas atque dolor, voluptatis oppositum, pro affectuum speciebus habeantur. Species potius affectuum in diversa voluptatis atque doloris modificatione consistunt.

§. 347.

Lætitia. Voluptatum prædominium insigne *Lætitia* est, & oritur adeo ex boni præsentis opinione. §. 336. 329.

§. 348.

Tristitia. *Tristitia* e contrario est prædominium insigne tædii sive doloris. Oritur adeo ex mali præsentis opinione. §. 336. 333.

§. 349.

Amor. *Amor* est dispositio mentis ex alterius felicitate voluptatem percipiendi.

§. 350.

§. 350.

Odium contra est dispositio animi ex alterius infelicitate voluptatem percipiendi. *Odium.*

§. 351.

Lætitia ex alterius infelicitate orta *Irrisionis* fert nomen, ab insigni odio ortum trahens. §. 347. 350. *Irrisio.*

§. 352.

Invidia est tædium sive dolor ob felicitatem alterius, cujus adeo mater est odium. §. 350. *Invidia.*

§. 353.

E contrario *Misericordia* est tædium sive dolor ob infelicitatem alterius, cujus adeo mater est Amor. §. 349. *Misericordia.*

§. 354.

Acquiescentia in se ipso est lætitia ob bonum, quod patravimus. *Acquiescentia in se ipso.*

§. 355.

Pœnitentia e contrario est tristitia ob malum, quod patravimus. *Pœnitentia.*

§. 356.

§. 356.

Gloria. *Gloria* eſt lætitia orta ſuper bono â nobis patrato quatenus ad aliorum opinionem refertur. Stimulus eſt ad præclara facta, ſpretis difficultatibus & absque lucri cupidine ſubeunda.

§. 357.

Pudor. E contrario *Pudor* eſt triſtitia ſive tædium ortum ex malo a nobis patrato vel patrando, quatenus ad aliorum opinionem refertur.

§. 358.

Gratitudo. *Gratitudo* eſt amor in benefactorem ob præſtita nobis beneficia.

§. 359.

Favor. *Favor* eſt amor perſonæ ob mores nobis acceptos.

§. 360.

Spes. *Fiducia.* *Spes* eſt voluptas ex bono obtinendo percepta; ſi prædominetur voluptas ſeu in lætitiam degeneret, §.347. *Fiduciæ* nomen nanciſcitur.

§. 361.

§. 361.

Metus eſt tædium ex malo imminente perceptum. Deſperatio autem triſtitia intolerabilis ſuper malo imminente. *Metus.* *Deſperatio.*

§. 362.

Nimia triſtitia ex malo improviſo percepta *Terrorem* abſolvit. *Terror.*

§. 363.

Vacillatio animi eſt alternatio voluptatis atque doloris ſuper bono, quod an obtentu poſſibile ſit reperire non poſſumus. Definiri quoque poteſt per pugnam Spei atque Metus. §. 360. 361. *Vacillatio animi.*

§. 364.

Puſillanimitas eſt triſtitia orta ex difficultate boni obtinendi. *Puſillanimitas.*

§. 365.

Deſiderium eſt tædium ſubortum ex mora boni obtinendi. *Deſiderium.*

§. 366.

Ira denique eſt tædium inſigne *Ira.*

ortum

ortum ex injuria nobis vel aliis illata, conjunctum cum odio ejus, qui eam intulit. Intenditur, si cum eadem pudor, §. 357. pœnitentia, §. 355. terror, §. 362. Metus, §. 361. desperatio pro natis circumstantiis jungantur.

§. 367.

Imaginationis efficacia in affectu.

Ceterum ut in appetitu sensitivo & aversatione sensitiva multum quoque tribuendum est imaginationi, §. 343. ita non minus eadem ad affectus plurimum confert, §. 345. ut sæpius non appareat, *undenam* sit affectus vehementia.

§. 368.

Gradus affectuum.

Videmus etiam affectum esse vehementiorem, si animus ob alias rationes prægnantes ad eum jam jam dispositus ab alia causa leviori ad eundem concitetur.

§. 369.

Affectus impedit attentionem.

Affectus impediunt attentionem, ne verum cernere queamus, & ex præcipitantia ad actiones feramur, quarum postea pœnitet.

§. 370.

Homo itaque affectibus indulgens & sensibus adeo ac imaginationi audiens, §. 339. §. 445. in statu Servitutis esse dicitur. *Status Servitutis.*

CAP. II.

De Facultatis Appetitivæ Parte Superiore.

§. 370.

Facultatis Appetitivæ pars *superior* est, quæ a cognitione distincta ortum trahit. *Fac. Appet. Superior.*

§. 371.

Hinc *Appetitus Rationalis s. Voluntas* est inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo distincte cognoscere nobis videmur. *Voluntas.*

§. 372.

Aversatio contra *Rationalis sive Noluntas* est reclinatio mentis ab objecto pro ratione mali, quod in eo distincte cognoscere nobis videmur; ut adeo differat ab omissa *Noluntas.*

volitione, quæ est indifferentia ad volendum & nolendum, nulla ad utrumque ratione præsente.

§. 373.

Lex Appetitus. Quidquid appetimus, illud appetimus sub ratione boni; quidquid aversamur, illud aversamur sub ratione mali.

§. 374.

Motiva. Repræsentationes istæ boni atque mali dicuntur Motiva, ut jam appareat vi legis appetitus, animam nunquam appetere nec aversari sine motivis. Hinc itidem veteres: incogniti nulla cupido.

§. 375.

Diversitas in appetendo. Quoniam vero ad appetendum & aversandum non requiritur judicii veritas, §. 371. 372. ideo fieri potest, ut homo appetat malum, quia illud pro bono habet, & quod malum esse cognoscit, appetere potest, quatenus est medium majus malum propellendi, tum enim ipsi hoc respectu videtur bonum.

§. 376.

§. 376.

Quemadmodum vero intellectus nunquam est prorsus purus, §. 299. a quo distincta cognitio manat, §. 298. ita quoque cum appetitu rationali plerumque miscetur sensitivus, cum ille a distincta, §. 371. hic a confusa boni dijudicatione, §. 339. oriatur. *Appetitus mixtus.*

§. 377.

Distinguuntur motiva in *completa* & *incompleta*. *Completa* sunt motiva, si omnes rationes expendimus, ob quas objectum ad appetendum vel aversandum propositum judicatur vel bonum vel malum; *Incompleta* sunt, si aliquas tantum expendimus, ceteris subsequentibus. *Motiva completa, incompleta.*

§. 378.

Appetitus qui oritur ex motivis incompletis *Voluntas Antecedens*; qui oritur ex completis *voluntas consequens* dicitur. *Voluntas antecedens, consequens.*

§. 379.

Consuetudo agendi. Ubi sæpius appetivimus vel aversati fuimus aliquod objectum: id denuo oblatum appetere vel aversari solemus nulla ratione distincte expensa, cur appetamus vel aversemur, in confusa scilicet imo obscura olim distincte perceptorum repræsentatione acquiescentes. Habitus iste agendi ex determinatione præterita *Consuetudo agendi* salutatur.

§. 380.

Coroll. In consuetudine igitur agendi latent motiva, §. 377. unde distincte cognituri, quomodo appetitus vel aversatio enascatur, ad eos casus attendere tenemur, ubi aliquid prima vice appetimus vel aversamur.

§. 381.

Motiva non necessitant. Etsi autem anima nec appetat, nec aversetur sine motivis, §. 374. non tamen ideo necessario agit.

§. 382.

Ergo anima se determinat ipsa. Anima itaque semetipsam determinat,

minat, etsi motivis suis convenienter, ita ut voluntatem non mutet, nisi aliis rationibus oblatis, quas ad hanc mutationem sufficientes judicat.

§. 383.

Cum anima in appetendo & aversando sequatur judicium intellectus, num bonum sit objectum an malum, §. 373. antequam sese ad appetendum vel aversandum determinet, cognitio objecti, circa quod versatur, præsupponitur. Atque hinc requiritur, *ut anima intelligat actionem*, ad quam sese determinat. *& intelligere debet actionem,*

§. 384.

Porro actiones, quas anima decernit, ipsi etiam motus corporis ab ipsius decreto seu voluntate pendentes, ac ideo voluntarii dicti, cum earum oppositum æque possibile deprehendatur, in se contingentes sunt, §. 26. *ut adeo ex pluribus possibilibus eligat*, *quod ipsi maxime arridet*, §. 373. *& eligit optimam.*

§. 385.

Indifferentiam exercitii.

Quoniam vero eligere poteſt, quod ipſi maxime arridet, ideo ex neceſſitate naturæ determinata non eſt ad hoc vel illud agendum, ad agendum hoc vel iſto modo, & ideo per naturam indifferens dicitur ad agendum, agendum hoc vel iſto modo, quam *indifferentiam Exercitii* appellarunt Scholaſtici.

§. 386.

motiva non tollunt.

Et quia motiva eam non neceſſitant, ita ut etiam iis non obſtantibus ſeſe aliter determinare poſſit, ſi quidem ob rationes oblatas commodum viſum fuerit, §. 381. in ipſo determinationis actu indifferentia illa exercitii adhuc ſubſiſtit.

§. 387.

Spontaneitas.

Quatenus denique anima ſemet ipſam determinat, neque principio determinandi externo habet opus, eatenus *Spontaneitas* ipſi tribuitur.

§. 388.

§. 388.

Indifferentia perfecti æquilibrii.

Cum tamen ſeſe non determinet, niſi adſit ratio, cur hoc faciat, §. 382. in caſu autem *perfecti æquilibrii* nulla ratio adſit, cur ad hanc potius contradictionis partem, quam ad alteram ſeſe determinet; in hoc caſu ad neutram ſeſe determinare liquet.

§. 389.

Libertas.

Ex his tandem elucet, quid per *Libertatem* animæ intelligatur, nempe facultas ex pluribus poſſibilibus ſponte eligendi, quod ipſi maxime placet, cum ad neutrum per naturam ſuam determinata ſit.

§. 390.

Coroll.

Atque ideo lubenter agimus, quod libere agimus, quia nempe libere eligimus, quod maxime arridet; coacti verô, quod diſplicet, vel minus placet.

SECTIO IV.
CAPUT UNICUM.
De
Commercio inter Animam & Corpus.

§. 391.

Experientia docet.

AD nos met ipsos attenti experimur, quando objecta externa in organa sensoria agunt, eo ipso momento oriri quoque in mente perceptiones, quibus eadem tanquam extra nos repræsentamus.

§. 392.

coëxistentiam mutationum in corp. & anima,

Observamus autem non nisi *coëxistentiam mutationum* in corpore atque in mente, nequaquam vero, quod corpus physica quadam actione producat illas perceptiones in mente.

§. 393.

sed non influxum.

Non tamen hoc ex capite rejicitur physica corporis in animam actio, quod nullam ejus habeamus notio-

notionem; ſed inde tantum infertur, quod non poſſit tanquam *per experientiam evicta* admitti, conſequenter, qui hoc faciunt, eos committere *vitium ſubreptionis.* §. 306.

§. 394.

Ulterior experientia.

Experimur præterea, animam percipere dolores ac infirmitates, & laſſitudinem corporis, ita ut nec animæ bene ſit, ſi corpori male eſt; immo mentem inprimis pati ab extraordinaria ſanguinis ac fluidi nervei commotione; hac vero ſedata & animo priſtinam reſtitui tranquillitatem.

§. 395.

Ulterior experientia.

Neque ignotum eſt, animam, creſcente corpore, fieri perfectiorem. In ætate contra ſenili, dejectis corporis viribus, ſubinde vires animi deficiunt.

§. 396.

Ulterior experientia.

Experimur etiam ex altera parte, certos corporis motus in cor-

pore ad decretum animæ liberum consequi, & mutato animæ decreto, jam cœptum extemplo sisti; quos ideo *motus voluntarios* supra diximus.

§. 397.

sed nulla modi,

Quoniam tamen nullam actionis animæ ideam ne confusam quidem tenemus, qua motus isti producerentur, dum ad decretum animæ in corpore sese exerunt; dici sane nequit, quod illam experiamur; §. 305. Per experientiam non constat, nisi quod motus isti in corpore ad liberum animæ decretum consequantur.

§. 398.

ergo vitium subreptionis est.

Lubenter autem concedimus, non ideo actionem istam animæ in corpus rejiciendam esse: id tantum urgemus, quod *vitio subreptionis* sumatur tanquam experientia suffultum. §. 306.

§. 399.

Nota.

Tenendum vero, motum non conse-

consequi, nisi organis ac instrumentis motus in corpore rite se habentibus. Neque motus ab anima decretus aliter sequitur, quam corporis fert structura mechanica.

§. 400.

Nota. Imo modum, quo motus in corpore producitur, ignorat anima, ut ex Physica satis constat: multique motus voluntarii contingunt mira velocitate continuo variantes, quorum particularia decreta in mente non observamus. Exemplo est loquela, inprimis ubi orator sermonem recitat.

§. 401.

Anima corpori unita. Quoniam sensationes tum quoad existentiam, tum quoad speciem pendent a mutationibus in organis sensoriis factis, & hæ a situ corporis in universo, §. 391. & vicissim motus, qui dicuntur voluntarii, in corpore nostro ab animæ liberæ decreto; ideo corpus ad animam, & animam ad corpus pertinere, atque

atque utrumque ens *unam personam* constituere concludimus, animamque corpori *unitam* dicimus.

§. 402.

Regimen corporis. Et quia anima libere decernit motus corporis, huic vero corpus in exequendo resistere non potest; ideo animæ tribuitur regimen corporis; ut adeo facultas regendi sit facultas pro arbitratu suo motus corporis decernendi, seu cum constanter per corporis structuram plures motus sint possibiles, libere determinandi eum, qui actum consequi debet.

§. 403.

Schol. Hæc quidem de commercio inter mentem & corpus indubia experientiæ fide constant citra vitium subreptionis, nec plura de eodem tenere debet *morum doctor & politicus*, quemadmodum suo loco in moralibus & politicis constat.

Psychologia Rationalis.

SECTIO I.

CAP. UNICUM.

De Essentia & Natura Animæ.

§. 404.

Anima sui aliarumque rerum extra se conscia est, §. 248. id quod obtinet, quoties ea, quæ simul percipiuntur, a se invicem, & se tanquam percipientem â rebus perceptis distinguit, consequenter quando perceptio totalis distincta, §. 258. partiales claræ minimum, §. 255. etsi confusæ, §. 258. hoc est, quando in statu perceptionum distinctarum sumus, §. 260. ut adeo illa adperceptio non amplius subsistat, quando in perceptione totali nihil distinguimus, consequenter partiales obscuræ sunt, §. 255. atque nos in statu perceptionum obscurarum existimus. §. 261. *Status perceptionum obscurarum.*

§. 405.

§. 405.

A reflexione & memoria derivatur adperceptio.

Diversitatem eorum, quæ percipiuntur, cognoscimus, dum nobis patet, si perceptiones partiales sibi invicem substituantur, perceptionem totalem mutari. Cum igitur perceptiones partiales inter se componimus, super totali reflectimus, §. 291. atque adeo eandem perceptionem per aliquod tempus præsentem veluti a se ipsa distinguimus atque hoc momento eandem adhuc esse, quæ fuerat modo præcedenti, intelligimus: quod cum beneficio memoriæ fiat, §. 281. perspicuum est *a reflexione atque memoria derivari adperceptionem.* §. 251.

§. 406.

Cogitatio tempus postulat.

Plures igitur actus adperceptio involvit, §. 405. Quamobrem cum cogitationes nostræ sint perceptiones cum adperceptione conjunctæ, §. 250. quælibet cogitatio determinato absolvitur tempore.

§. 407.

§. 407.

Res materiales mutationem non fubeunt nifi mediante motu, §. 58. 62. nec partium fitus immutatus aliam, quam figuræ ac magnitudinis mutationem inducere valet, §. 65. 57. Materiæ igitur cogitandi facultas repugnat. *Materia non poteft cogitare.*

§. 408.

Anima noftra cum cogitet, §. 248. materialis five corpus effe nequit, §. 407. Quoniam adeo inter entia compofita locum nullum obtinet, §. 44. in numerum fimplicium referenda, §. 67. confequenter *fubftantia* eft, §. 83. atque adeo *agendi potentia* prædita. §. 80. *Anima ens fimplex.*

§. 409.

Exceptioni nulla vis eft, quod forfan *Deus materiæ facultatem cogitandi* fuperaddiderit. §. 5. *Removetur objectio.*

§. 410.

Quoniam fubftantia fimplex vi quadam, feu conatu agendi inftrui- *Vis animæ actuat.*

ſtruitur, §. 83. 81. anima quoque vim cogitandi habet, 408. per quam adeo actuantur, quæ per facultates ipſius vi *Pſychologiæ Empiricæ* poſſibilia ſunt.

§. 411.

Vis animæ eſt unica.

Cum in ente ſimplici tanquam partibus carente, plures â ſe invicem diſtinctæ vires concipi nequeunt, unaquaque illarum ob continuum agendi conatum peculiare ſubjectum requirente, vis animæ non niſi unica eſt, qua nunc ſentit, §. 264. nunc imaginatur, §. 271. &c. &c.

§. 412.

Animæ vis repræſentandi ſibi univerſum,

Dum anima ſentit, corpora ſibi repræſentat, quæ in organa ſenſoria agunt, §. 80. convenienter mutationibus in hiſce contingentibus, 264. Vi igitur animæ producuntur perceptiones rerum materialium ſive corporum in organa noſtra ſenſoria agentium convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt. §. 410. Corpora agunt

agunt in organa ſenſoria pro ſitu corporis organici in univerſo. Unde liquet, *animam ſibi repræſentare hoc univerſum pro ſitu corporis organici in univerſo convenienter mutationibus, quæ actione corporum ambientium in organis ſenſoriis efficiuntur.*

§. 413.

Quoniam igitur anima non niſi *unica vi* gaudet, §. 411. eadem vi repræſentativa Univerſi, ſitu corporis organici in univerſo materialiter, conſtitutione organorum ſenſoriorum formaliter limitata, §. 412. cetera quoque actuantur, quæ per reliquas ipſius facultates fieri poſſunt. §. 411. Et quoniam ulterius â ſenſu ortum trahunt ceteræ animæ mutationes, quemadmodum ex Pſychologia empirica â poſteriori conſtat, in rationali autem â priori oſtenditur; vis illa univerſi repræſentativa eſt primum, quod in anima concipitur, & unde ratio ceterorum, quæ eidem inſunt, redditur, conſequen- *eſt eſſentia ipſius.*

M ter

ter *essentiam animæ* constituit. §. 16.

§. 414.

& Natura. Immo eadem *naturam* mentis absolvit, quia per eam actuantur, quæ per facultates fieri possunt, §. 413. vis autem activa entis naturam absolvit §. 153.

§. 415.

Coroll. Animæ igitur *naturale* est, quod per vim illam distincte explicari potest: *Supernaturale*, cujus in ea ratio non continetur.

§. 416.

Schol. Nostrum adeo erit distinctius explicare, quomodo ob vim repræsentativam universi, situ corporis organici in universo materialiter, constitutione organorum sensoriorum formaliter limitatam, §. 412. animæ præter facultatem *sentiendi*, ceteræ quoque inesse possint, & juxta quas regulas per facultates possibilia vi ista actuentur.

SECTIO

SECTIO II.

De Facultate Cognoscitiva.

CAP. I.

De Facultatis cognoscitivæ Parte Inferiore.

§. 417.

DUm sentimus, anima repræsentat corpora in organa sensoria agentia, §. 80. & dum imaginamur eadem anima repræsentat corpora absentia. Corpora sunt entia composita, anima vero ens simplex. Perceptiones igitur animæ sentientis atque imaginantis sunt repræsentationes compositi in simplici & differunt adeo ab imaginibus materialibus, quæ sunt repræsentationes compositi in composito.

Anima repræsentationes compositi in simplici.

§. 418.

Dum perceptioni adperceptio accedit, anima res perceptas cum a se invicem, tum a se ipsa distin- guit,

alia differentia.

guit, §. 404. 405. eamque ob rationem eas extra se invicem & extra se ipsam repræsentat. Atque ea in re perceptiones denuo differunt ab imaginibus materialibus, quoniam composita non extra se, sed intra se objecta repræsentant.

§. 419.

Repræsentationes rebus repræsentatis similes.

Cum anima non hoc universum alteriusve universi corpora repræsentaret, si perceptiones ipsius forent rebus repræsentatis dissimiles; haud difficulter colligitur perceptiones rebus perceptis similes esse debere, consequenter cum in compositis non distinguantur nisi figuræ, magnitudines, motus; perceptiones quoque non nisi figuras, magnitudines, & motus repræsentant; quæ ubi distinguimus perceptio fit distincta; ubi confundimus, confusa. Inde est, quod, si confusa ope microscopiorum reddantur distincta, figuræ, magnitudines & motus appareant, quorum ante discrimen nobis nullum fuit.

§. 420.

§. 420.

Perceptio igitur confusa cum repræsentet, quæ rei diversa insunt; perfecta ejus cum re percepta similitudo inde elucet. §. 258. *Continuatio.*

§. 421.

Et quoniam anima repræsentat res materiales extra se eo ordine, quo organa sensoria tangunt, §. 264. 265. ordo autem successivorum tempus absolvit: eodem tempore res materiales in anima repræsentantur, quo in rerum natura contingunt. *Identitas repræsentationis & temporis.*

§. 422.

Est vero anima substantia finita. Etenim perceptiones ipsius continuo variant, vel experientia teste: tum etiam variare debent rebus materialibus in universo, corporisque nostri situ in eodem variantibus: id quod substantiæ finitæ proprium. §. 78. *Perceptionum finitudo.*

§. 423.

Objectis externis in organa sensoria agentibus, motus fluido ner- *Ideæ materiales*

veo impressus ad celebrum usque propagatur. Perceptionibus igitur seu *ideis immaterialibus in mente respondent Ideæ materiales in cerebro*, ab Aristotele dudum agnitæ, & ab omnibus philosophis constanter admissæ.

§. 424.

Immaterialis pendet a materiali. Quoniam vis non agit nisi mutationibus in organis sensoriis convenienter, §. 412. organis sensoriis læsis vel quacunque ratione deficientibus, mirum non est, deficere quoque perceptionem. Variatur enim idea materialis, quæ â mutatione organi pendet vel prorsus deficit: ergo etiam, quæ eidem respondet, *immaterialis variari, vel prorsus deficere* debet. §. 423.

§. 425.

Continuatio. Ex eadem ratione liquet, si eadem mutatio in organo sensorio â diversis objectis producatur, ideas materiales in cerebro, adeoque etiam immateriales in mente easdem

dem esse: cujus rei exempla sinu largissimo offert Optica.

§. 426.

Somnus status obscur. Similiter cum in somno organa sensoria parum aut nihil afficiantur ab objectis externis; in mente quoque cessant ideo immateriales claræ atque distinctæ: ut adeo somnus respectu animæ sit *status perceptionum obscurarum.* §. 261.

§. 427.

Anima præterita repræsentat. Imaginatione non producuntur nisi ideæ rerum ante perceptarum, §. 276. quæ cum ad status universi præteritos spectent, patet vim animæ repræsentativam universi non modo tendere ad statum ejus præsentem, *verum etiam ad præteritos.* Conatur adeo anima repræsentare hoc universum non modo quoad statum præsentem, verum etiam quoad præteritos. Quoniam tamen fieri nequit, ut propter finitudinem omnem præteritum statum repræsentet, non

nisi eam clare repræsentat, quæ quidpiam cum præsenti habet commune. Unde *ratio regulæ imaginationis* liquet. §. 276.

§. 428.

Ideæ materiales imaginationis a sensuum materialibus excitantur.

Imaginationem læso cerebro turbari experientia Medicorum dudum constat. Perceptionibus itaque ad imaginationem spectantibus suæ quoque respondent ideæ materiales in cerebro, seu ideæ materiales in cerebro producuntur, quæ ab impressione in organa sensoria objectis præsentibus oriuntur, si eadem absentia imaginamur. Cumque imaginatio â sensu oriatur, §. 276. *ideæ materiales in cerebro ab ideis materialibus sensuum excitantur.*

§. 429.

Memoria pendet a cerebro.

Unde porro constat ratio, cur etiam *memoria a cerebro pendeat*: pendet enim ab imaginatione, §. 281. 282. hæc vero a cerebro. §. 428.

§. 430.

§. 430.

Cum imaginationis actus a sensu pendeat, §. 276. si sensationes fuerint obscuræ, adeoque *totalis confusa*, ut nihil in ea distinguamus, nec imaginatio reproducere potest perceptiones præteritas aliquid commune habentes. Atque ea est ratio, *cur in somno imaginatio cesset*. In *corpore* perinde res manifesta. In somno parum aut nihil organa sensoria tanguntur, ut idearum materialium productio in cerebro cesset, quæ perceptibili motu agitentur: cessat igitur & reproductio illarum, quæ hinc oriri debebant. *In somno cessat imaginatio.*

§. 431.

E contrario *in somnio imaginatio suo fungitur munere*, cum res absentes repræsententur, §. 276. excitantur itaque & ideæ materiales respondentes in cerebro, §. 428. Enimvero quia nec actus imaginationis determinari in mente potest nisi prævia sensatione, §. 276. nec *Somnii initium a sensatione.*

 ideæ

ideæ materiales in cerebro reproducuntur, nisi ante quædam impressione in aliquod organum sensorium excitetur, §. 428. *omnis somnii initium sensationi cuidam debetur*, per regulam imaginationis postea continuandi *vel* non interrupta serie, vel nova sensatione interposita. Unde somnia in *simplicia & composita* abeunt.

Somnia vel simplicia vel composita.

§. 432.

Somnia, quæ hoc modo se habent, *naturalia* sunt, §. 415. si quod vero vel a sensu ortum trahit, vel per legem imaginationis non continuatur, id pro *supernaturali* habendum. §. 415.

§. 433.

Somnium status intermedius.

Ex regula imaginationis §. 276. liquet, cur eorum quæ in somnio repræsentantur tanquam præsentia, non detur ratio sufficiens, cur potius sint, quam non sint: atque adeo *somnium est status perceptionum distinctarum* inordinatarum,

con-

consequenter cum *vigiliæ* denotent statum perceptionum distinctarum ordinatarum, *status quidam intermedius inter vigilias atque somnum.*

§. 434.

In somnio datur adperceptio. In somnio perceptiones totales sunt distinctæ, §. 433. sed perceptionibus distinctis adperceptio adhæret, §. 404. unde eadem quoque in somnio locum habet.

§. 435.

Perfectio perceptionum. In imagine seu objecti alicujus repræsentatione omnia inter se consentiunt, si nihil in ea occurret, quod non aliquid in objecto repræsentet, nec in objecto distinguatur, quod non repræsentetur ab imagine. Quamobrem cum consensus in varietate perfectionem absolvat, §. 35. similitudo imaginis cum objecto, quod repræsentat, seu prototypo suo perfectionem ejus constituit. *In similitudine* igitur *perceptionum cum rebus*

bus perceptis earundem perfectio consistit, quæ tanto major, quanto magis distinctæ sunt perceptiones; cum in confusis similitudo non appareat, etsi adsit. §. 419.

§. 436.

Ordo sensuum.

Hinc conficitur, *visum esse sensum omnium perfectissimum*, & hunc proxime sequi *auditum*, *gustum* vero & *odorem* esse ceteris imperfectiorem.

§. 437.

Repræsentationis gradus.

Ens igitur universi repræsentativum eo perfectius, quo plura universi objecta simul repræsentat, & quo plura in singulis distinguit, ut adeo *gradus perfectionum* pendeant cum a *numero* objectorum simul perceptorum, tum â *gradu* distinctæ perceptionis unius cujuslibet objecti.

CAP.

CAP. II.

De Facultatis Cognoſcitivæ Parte Superiori.

§. 438.

Ratio inſtituti.

CUm tres ſint mentis operationes, *notio*, *judicium atque diſcurſus*, §. 251. 304. 312. oſtendendum nobis inprimis erit, quomodo per vim univerſi repræſentativam *actus* notionis, judicii atque diſcurſus determinetur, & quænam ſingulis in corpore mutationes reſpondeant.

§. 439.

Prima Mentis operatio ex vi repræſentativa.

Tenendum itaque objecta in univerſo obvia partim ad eandem ſpeciem, partim ad idem genus pertinere, atque eatenus ſimilia inter ſe eſſe, §. Log. 105. Fieri itaque ſolet, ut ſenſui plus ſimplici vice objiciantur, quæ ad eandem ſqeciem, vel ad idem referuntur genus. Quodſi ergo objectum aliquod ſenſu percipitur, cum ſimilia quædam habeant communia, §. 21. Ob-

Objecta ejusdem Speciei vel generis olim percepta denuo repræſentantur, §. 427. Anima has perceptiones inter ſe conferens & ad ſimilitudinem in iis deprehenſam attendens notionem Univerſalem habet, §. 292. *Prima* igitur *mentis operatio non excedit vim repræſentativam univerſi* ſupra definitam. §. 412.

§. 440.

A notione univerſali concluditur ad immaterialitatem.

Etſi in cerebro ideæ materiales reſpondeant cum ſenſationibus, tum iis perceptionibus, quæ ad imaginationem referuntur, §. 423. 428. non tamen ideo notionum univerſalium formationi quidpiam in corpore reſpondet, quia in adperceptione fundatur, §. 439. quæ in materiam non cadit, §. 407. Atque eatenus pateſcit, *quod a cognitione univerſali ad animæ immaterialitatem recte concludatur.*

§. 441.

Ideæ materiales vocum.

Quoniam tamen notiones univer-

versales, hoc est, specierum atque generum nominibus tanquam signis designantur, §. 301. nomina autem ista *voces* sint *articulatæ*, quarum cum idea materialis in cerebro, §. 423, tum immaterialis in mente datur, §. 417. universales notiones in corpore repræsentantur, quatenus vocum ideæ materiales in cerebro excitantur, quibus tum objecta insigniuntur, tum ea denotantur, quæ in ipsis distinguuntur.

§. 442.

Judicia sermoni adsueti itidem vocibus exprimimus: unde ea quoque perinde ac notiones universales, §. 441. *per ideas materiales in cerebro repræsentantur.* *Judiciorum,*

§. 443.

Ad judicia autem *intuitiva* formanda sufficit sensus, imaginatio atque memoria, quamvis in gradu excellentiori, consequenter vis repræsentativa universi, quoad statum *Judicia intuitiva e vi repræs.*

tum præsentem atque præteritum. §. 412. 427.

§. 444.

itidem Ratiocinia, Judicia discursiva ratiocinio inferuntur, nempe dum judicium intuitivum ob terminum communem, §. 276. in memoriam revocat aliud olim formatum & duo termini diversi combinantur, §. 310. Quamobrem cum judicia intuitiva vim repræsentativam universi non excedant, §. 443. nec imaginatio & memoria eadem superior existat, §. 427. patet tandem, *quomodo ratiociniorum actus per vim universi repræsentativam determinentur.*

§. 445.

quæ cerebri læsione impediuntur. Omne ratiocinium tribus judiciis constat, §. Log. 197. singula judicia materialiter repræsentantur quoque in cerebro, §. 439. ergo & Syllogismi seu ratiocinia materialiter in cerebro repræsentantur. Unde non mirum, quod *cerebri læsiones etiam in facultatem ratiocinandi redundent.* §. 446.

§. 446.

Intellectus est facultas possibilia distincte repræsentandi, §. 294. Duplex ergo fundamentum limitationis habet, alterum materiale, quod per numerum possibilium constituitur, alterum formale, quod in modo repræsentandi consistit. Major ergo est intellectus, qui ad plura possibilia extenditur, quam qui ad pauciora, & qui majorem admittit notionum distinctarum gradum. §. 294. *Absolute maximus* sive *summus* est, qui ad omnia possibilia extenditur, & omnia in iis distinguit, quæ differentia insunt. *Intellectus absolute summus.*

§. 447.

Quemadmodum vero intellectui tribuitur profunditas, atque acumen ratione primæ mentis operationis, §. 296. 297. ita ratione tertiæ *soliditas*, quæ est habitus distincte ratiocinandi & ratiocinia concatenandi, hoc est, judicia sua demonstrandi, §. Log. 220. Tantum *Soliditas.*

tum autem *solidior* censetur, quo quis in probandis præmissis ad prima principia seu notiones irresolubiles propius accedit.

§. 448.

e vi Repræs. Ratio,

Dum per ratiocinia nexus veritatum universalium manifestatur, §. Log. 220. eundem ratiocinantes intuentur. Atque adeo cum vis repræsentativa universi, quoad statum præsentem atque præteritum ratiociniis locum concedat, *eadem quoque rationem admittere tenetur.*

§. 449.

qua deficit in surdis ac mutis.

Quoniam sermonis usu judicia, §. 307. consequenter etiam ex iis composita ratiocinia redduntur distincta, §. 310. 311. sermo perficit usum rationis, atque adeo non mirum, cur inter bruta adulti vel a nativitate muti ac surdi *omni fere rationis usu destituantur*, nisi in quantum subinde vocum defectum aliis *Symbolis* ad arbitrium confictis supplent.

§ 450.

§. 450.

Ingenium in anima locum habet ob acumen, §. 321. quod a claritate in percipiendo pendet, §. 297. A vi igitur repræsentativa universi, modo determinatus quidam claritatis supponatur gradus, qualis in anima nostra notatur, ingenium quoque emanat. Et quatenus claritas in percipiendo majorem supponit quantitatem motus in idea materiali, quæ in cerebro existit, §. 423. perspicitur quoque, quomodo ingenium â cerebri constitutione pendeat. *e vi repræs. Ingenium.*

§. 451.

Cur Ars inveniendi in animam cadat, jam ex iis liquet, quæ de eadem in Psychologia Empirica annotavimus. *e vi repræs. Ars inveniendi.*

SECTIO III.

De Facultate Appetitiva.

CAP. I.

De Facultatis Appetitivæ Parte Inferiore.

§. 452.

Perceptur-itio.

QUoniam in anima perceptiones continuo variant; eam continuo â perceptione una ad alteram transire liquet. Perceptiones istæ vi animæ producuntur, §. 410. Adest igitur in qualibet perceptione conatus eam mutandi; qui conatus animæ mutandi perceptionem *Percepturitio* adpellatur.

§. 453.

e vi repræs. Appetitus sensitivus.

Quando vi imaginationis cum objecto repræsentato jungimus ideam voluptatis, §. 276. atque adeo illud tanquam bonum nobis exhibetur; conatus ille determinatur ad perceptiones objecto ipsi respondentes. Atque hæc tendentia

tia ad perceptiones præviſas ſeu conatus producendi perceptionem præviſam eſt proprie illud, quod appetitus ſenſitivus adpellatur. §. 339. Unde adparet, quomodo *appetitus* ex unica illa animæ vi, qua idea univerſi limitata formatur, enaſcatur.

§. 454.

Ut res manifeſtior evadat, eandem exemplo illuſtrare juvat. Si vinum vitro infuſum contuemur, atque imaginatio nobis in memoriam revocat voluptatem ex odore & ſapore ante perceptam, §. 276. vis animæ determinatur ad producendas odoris & ſaporis perceptiones, atque in conatu easdem producendi conſiſtit vini Appetitus. *Exemplum.*

§. 455.

Contraria ratione ſe res habet in averſatione ſenſitiva. Quando nimirum vi imaginationis cum objecto repræſentato jungimus ideam tædii vel doloris, §. 343. atque adeo illud tanquam malum nobis *e repræſent. univerſi Averſatio ſenſit.*

repræſentamus, §. 336. conatus animæ mutandi perceptionem determinatur in contrariam partem, hoc eſt, impedire conamur, ne perceptiones objecto reſpondentes producantur, unde tædium ſive dolor pendet. Atque conatus iſte impediendi perceptiones præviſas eſt proprie illud, quod *averſatio ſenſitiva* dicitur. §. 339. Ut adeo denuo adpareat, quomodo averſatio ex unica illa vi, qua idea univerſi limitata producitur, §. 412. enaſcatur.

§. 456.

Anima tendit ad diverſos corporis ſitus.

Perceptiones rerum præſentium, quas ſenſationes adpellamus, pendent a ſitu corporis reſpectu objectorum externorum, §. 264. Quamobrem, ut aliæ aliis ſuccedant, aut corporis mutandus eſt ſitus ſive reſpectu corporum ambientium, ſive reſpectu totius univerſi, aut corpora alia in viciniam noſtri transferenda. Quando itaque anima ad certas tendit perceptiones, §. 453. *ad eum quoque corporis*

poris ſitum, atque corporum eorum in viciniam noſtri translationem tendit, ſine quibus perceptiones iſtas locum in ſe habere non poſſe perſpicit.

§. 457.

Interdum quoque a certo corporis ſitu pendet, vel a corporum quorundam abſentia, ne producantur perceptiones, quas impedire conamur. Atque eo in caſu non minus quam in appetitu tendit ad eum corporis ſui ſitum organorumque vel corporum aliorum motum, quo ſine perceptio prævisa impediri nequit. *Ulterior explicatio.*

§. 458.

Perſpicitur adeo, quomodo motus cum ſui corporis atque organorum ipſius, tum motus quoque aliorum corporum, qui hominum in poteſtate poſitus, determinetur. *ejusdem.*

§. 459.

Appetitus ſenſitivus & averſatio ſenſitiva vehementior affectus eſt, *In affectu multiplex tendentia animæ.*

§. 345. ex confusa adeo boni vel mali multiplicis repræsentatione originem trahens, §. 339. Quamobrem cum unaquaque cum repræsentatione boni enascatur aliqua tendentia ad certam quandam perceptionem, §. 453. ex quavis autem mali repræsentatione conatus aliquis sequatur impediendi certam quandam perceptionem, §. 455. *in affectu multiplices adsunt sive tendentiæ ad certas quasdam perceptiones, sive conatus impediendi certas quasdam perceptiones;* quas tamen anima ob confusionem non distinguit. §. 258.

§. 460.

Ratio commotionum corporis in affectu.

Et quia cum istis conatibus perceptiones producendi vel impediendi tendentiæ ad certos corporis organorumque ipsius motus conjunguntur, §. 456. 457. vi commercii inter mentem & corpus istius modi motus in corpore consequuntur, §. 397. Atque hinc reddenda est ratio *commotionum, quæ in corpore observantur, dum mens affectu perturbatur.*

§. 461.

Fieri sane nequit, ut mens plures perceptiones diversas una producat, vel plurium productionem una actu positivo impediat: unde in ipso *affectus aestu* perturbatur, cui confusa sanguinis & fluidorum in corpore commotio respondet. *ut & perturbationis.*

CAP. II.
De Facultatis Appetitivæ Parte Superiore.

§. 462.

Appetitus Rationalis. APpetitus *Rationalis* sive *Voluntas* in eo differt a *sensitivo*, quod ille ex repræsentatione boni distincta, quemadmodum hic ex ejus repræsentatione confusa oriatur, §. 339. Quamobrem cum appetitus sensitivus sit conatus perceptionem prævisam producendi, ad quam determinatur per ideam boni isti sociatam, §. 453. *Appetitus Rationalis* erit conatus producendi prævisam perceptionem, ad quam determinatur per ideam boni distinctam isti sociam.

§. 463.

§. 463.

Averſatio Rationalis.

Similiter quoniam averſatio ſenſitiva eſt conatus impediendi perceptionem prævisam, ad quam impediendam determinatur vis animæ, ob ideam mali confuſam iſti ſociam, §. 455. *Averſatio* vero *Rationalis* ſive *Noluntas* a ſenſitiva non niſi in eo differt, quod illa diſtinctæ, quemadmodum hæc confuſæ repræſentationi natales debeat, §. 339. 371. *Averſatio Rationalis* erit conatus impediendi perceptionem prævisam ad quam impediendam vis animæ determinatur ob ideam mali diſtinctam iſti ſociam.

§. 464.

Appet. & Averſ Ration. non excedit vim repræſ.

Quoniam notiones diſtinctæ in mente noſtra â vi univerſi repræſentativa. §. 439. una cum judiciis tam intuitivis, quam diſcurſivis manant, §. 444. ab his vero *Appetitus Rationalis & Averſatio Rationalis* deriventur, §. 462. 463. Appetitus atque Averſatio Rationalis *vim univerſi repræſentativam non exce-*

excedit, neque adeo alio principio opus eſt, unde *actus* appetituum & averſationum rationalium in ſingulari determinetur.

§. 465.

E vi repræſ. omnia deducuntur.

Quæcunque in mente noſtra obſervantur, vel ad facultatem cognoſcitivam vel appetitivam referri, atque utriusque vel ad partem inferiorem vel ſuperiorem ex antecedentibus conſtat. Poſtquam igitur oſtendimus, quæcunque per utriusque partem inferiorem & ſuperiorem tanquam poſſibilia concipiuntur, *per vim repræſentativam univerſi actuari*; actu ipſo patet, *ex vi illa repræſentativa rationem reddi omnium, quæ animæ inſunt, perinde ac phænomenorum corporis ratio ex ſtructura ejusdem redditur.*

§. 466.

Regula Logico-Morales.

Enim vero, quemadmodum in explicandis eorum, quæ corporibus accidunt, habenda quoque eſt ratio regularum motus; ita ſimiliter

ter in explicandis eorum, quæ menti accidunt habenda eſt ratio regularum cogitationum ſeu cognitionis & appetitus, quas *Logico-Morales* dicimus.

§. 467.

Schol. Mirum verô non eſt, inſuper habitis hiſce regulis quosdam comprehendere non potuiſſe, quomodo ex unica animæ vi eaque repræſentativa univerſi manare queat *appetitus*.

§. 468.

Diverſitas animæ & corporis. Ceterum cum regulæ *Logico-Morales* a regulis *motuum*, quas corpora in operando obſervant, prorſus diverſæ ſint, neque iisdem principiis innitantur; nova prorſus ratione elucet, *animam & corpus* diverſiſſimæ eſſe naturæ, atque adeo *Subſtantias prorſus diverſas* eſſe, nec operationes animæ a corpore, nec corporis ab anima perfici poſſe.

§. 469.

Libertas aſſeritur. In appetitu Rationali bonum diſtin-

diſtincte dijudicamus, §. 371. adeoque ex eo num nos ſtatumque noſtrum perficiat, §. 336. conſequenter beneficio *Rationis*, 322. cum in dijudicatione judiciis diſcurſivis locus ſit. Jam cum *Libertas*, vi cujus eligitur quod maxime arridet, quando ad neutrum per naturam mens determinata, §. 390. in ſolo appetitu rationali locum habeat, *libertatem menti convenire*, hoc eſt, *Voluntatem ejus liberam eſſe* evidens eſt, propterea quod ratione prædita.

SECTIO IV.

De Commercio, quod inter Mentem & Corpus intercedit.

CAP. I.

De Syſtemate Influxus Phyſici.

§. 470.

CUm indubia experientiæ fide conſtet, in mente oriri perceptio- *Quæritur quomodo?*

ceptiones, quibus objecta in illa agentia tanquam extra nos repræsentantur, quam primum mutationes in organis sensoriis accidunt, §. 392. & vicissim ad decretum animæ liberum consequi extemplo motus in corpore, quos vult, §. 397. ab omni tempore *quæstio* agitata fuit inter Philosophos, *quomodo id fieri possit.*

§. 471.

In Systemate Influxus Physici.

Aristoteles cum sequacibus tribuit corpori *vim agendi in animam & animæ vicissim vim agendi in corpus*, actione quadam physica & naturali: quæ explicandi commercium inter mentem & corpus hypothesis *Systema Influxus Physici* appellari consuevit, ad *Cartesii* usque tempora solum in Philosophia receptum.

§. 472.

Anima producit ideam immaterialem, materiali respondentem.

Cum perceptiones in mente ad præsentiam idearum meterialium in cerebro oriantur, §. 423. vi tamen animæ producantur, §. 412. stante

ſtante Syſtemate influxus Phyſici, *ſpiritibus animalibus*, quorum motu ideæ materiales efficiuntur, §. 422. *tribuenda eſt facultas determinandi animæ vim ad producendam ideam immaterialem materiali reſpondentem.*

§. 473.

Viciſſim cum motus in corpore non conſequatur niſi ſpiritibus animalibus per nervos ex cerebro influentibus in muſculum, §. 423. ſtante Syſtemate influxus Phyſici *animæ tribuenda eſt facultas determinandi motum ſpirituum animalium in cerebro*, ut per nervos influant in muſculum, cujus ope motus animæ deſideratus producendus. *& determinat ſpiritus animales.*

§. 474.

Conceſſa Spiritibus animalibus facultate determinandi perceptivam animæ facultatem, & viciſſim animæ determinandi Spirituum animalium motum, patet, *cur mens ſtatim producat perceptionem imma-* *Reſponſio ad 1o quomodo.*

immaterialem ad præsentiam ideæ materialis in cerebro, & cur motus organi statim sequatur, cum anima eundem vult.

§. 475.

Incertitudo modi commercii. Quoniam istarum facultatum ideam plane habemus nullam; jam ante Cartesii tempora dubitari cœpit, num istiusmodi facultates, quas Systema influxus Physici in gratiam explicandi commercii inter mentem & corpus sumit, sint possibiles.

§. 476.

Cartesii institutum. Ex quo *Cartesius* de rebus naturalibus ex notionibus earum distinctis ratiocinandum esse docuit, rejectis, quibus nulla in mente respondet idea, nominibus; de facultate spirituum animalium perceptiones animæ determinandi magis dubitare cœperunt *Philosophi*, quamvis acumine præditi; nondum ideo eandem rejecerunt, sed ulteriori examini cum *Cartesio* subjecerunt.

§. 477.

§. 477.

Inq. Phys. ordini naturæ contrarius,

Legum motus naturalium, unde regulæ motus in conflictu corporum observatæ demonstrari possunt atque solent, §. 157. hæc habetur, *in conflictu corporum eandem conservari virium quantitatem*, §. 184 Admisso influxu Physico animæ in corpus & corporis in animam eadem virium quantitas conservari nequit, cum pereat aliqua in gratiam animæ, alia ab eadem in gratiam corporis producatur. Cum igitur regulis conflictus corporum a legibus motus pendentibus contineatur *Ordo Naturæ*, §. 229. *influxus Physicus ordini naturæ repugnat, & eundem turbat.*

§. 478.

a Cartesio rejectus.

Non videtur Deus talem constituisse naturæ ordinem, ut ab animabus continuo turbetur. Atque ea est ratio, cur potissimum *Cartesius* influxum Physicum prorsus rejecerit.

CAP. II.

De Systemate Adsistentiæ, seu Causarum Occasionalium.

§. 479.

Systema causarum occasionalium,

CUm *Cartesius* influxum Physicum rejiceret, §. 478. neque eidem appareret, quomodo commercium inter mentem & corpus ex notionibus animæ & corporis explicari possit; ad voluntatem Dei confugit sumens, *Deum legem quandam sancivisse, ut ad determinatos quosdam motus spirituum animalium in cerebro determinatæ quædam perceptiones in anima oriantur, & vicissim, ut ad volitionem animæ sequantur determinati quidam motus in corpore.* Hæc Hypothesis commercium inter mentem & corpus explicandi hodie *Systematis Adsistentiæ*, item *Systematis causarum occasionalium* fert nomen.

§. 480.

in quo Deus agit secundum potentiam ordi-

Cum perceptiones in mente ad præsentiam Idearum materialium in

in cerebro, §. 423. vi eidem propria producantur, §. 412. stante Systemate causarum occasionalium *vis animæ per concursum Dei determinatur* ad eam perceptionem producendam, quæ ideæ materiali in cerebro respondet, Deo secundum *potentiam ordinatam*, *non absolutam* agente. §. 479. *natam, quoad animam*

§. 481.

Similiter cum motus in corpore non consequantur, nisi spiritibus animalibus per nervos ex cerebro in musculum influentibus, §. 423. stante Systemate adsistentiæ spirituum animalium in motu jam constitutorum *directio per concursum Dei determinatur*, ut iidem per nervos influant in musculos motuum ab anima volitorum productrices, Deo secundum *potentiam ordinatam*, *non absolutam* agente. §. 479. *& quoad corpus.*

§. 482.

Quoniam motus spirituum animalium in cerebro, quo idea materia- *Prærogativa Syst. præ Influxu.*

 lis

lis continetur, §. 423. in gratiam perceptionum non perit, §. 480. ut in Systemate influxus Physici, *in Systemate causarum occasionalium illibata relinquitur Lex Naturæ de eadem virium quantitate conservanda*, nec ordo naturæ turbatur.

§. 483.

Hugenius rejicit Syst. C. O.

Postquam *Hugenius* regulis motus veris, quas ignorabat *Cartesius*, detectis reperiit in conflictu corporum non minus summatim conservari directionem, quam virium quantitatem eandem; *Leibnizius* ob violationem hujus legis in Systemate causarum occasionalium, in quo directio a Deo immediate mutatur, §. 481. Systema Cartesianum *rejecit*, sicuti geminam ob rationem *Cartesius* Systema Influxus Physici improbavit.

§. 484.

Leibnizius etiam.

Urget præterea Leibnizius, Augustini sententiam secutus, in naturalibus miracula quærenda non esse.

CAP.

CAP. III.

De Syſtemate Harmoniæ Præſtabilitæ.

§. 485.

Quemadmodum in corpore *naturale* dicitur, quod per ejus eſſentiam & naturam explicari poteſt, §. 187. *ſupernaturale* vero, ſive *miraculum*, quod per eandem explicari nequit, §. 188. immediata Dei virtute productum, §. 190. ita ſimiliter in anima *Naturale* dicitur, quod per ejus eſſentiam & naturam explicari poteſt; *ſupernaturale* vero ſive *miraculum*, quod per eandem explicari nequit. *Quid animæ naturale? ſupernaturale?*

§. 486.

Leibnizius igitur commercium inter mentem & corpus intelligibili modo & naturaliter explicaturus intulit, quæ in anima accidunt, ex eſſentia & natura animæ ſecundum regulas *Logico-Morales*, §. 466. 485. corporis vero motus quoſcunque, etiam qui mentis imperio ſub- *Syſtema Harm. Præſt.*

ſunt, ex ſtructura corporis organici ſecundum regulas motus conſequi, utraque ſubſtantia, quod ſuum eſt agente, ſed operationibus utriusque inter ſe conſentientibus, artificio Numinis prorſus admirando nec ulla arte humana imitanda *Harmonia Præſtabilita*. Hæc Hypotheſis commercium inter mentem & corpus explicandi *Syſtema Harmoniæ Præſtabilitæ* appellari ſolet.

§. 487.

Explicatio illius. Anima igitur in Syſtemate Harmoniæ Præſtabilitæ *ſemet ipſam determinat ad perceptiones producendas*, quæ ideis materialibus in cerebro reſpondent, quibus objecta externa in organa ſenſoria agentia repræſentantur, §.423. Sunt autem determinationes regulares, cum per eſſentiam & naturam mentis, ſitu corporis organici in univerſo materialiter, conſtitutione organorum ſenſoriorum formaliter limitatam, §. 413. 414. fiant mutationibus

nibus ab objectis in organa sensoria agentibus convenienter.

§. 488.

Datis autem perceptionibus, quibus objecta externa in organa nostra sensoria agentia extra nos repræsentantur, cetera eodem modo consequuntur in anima in quocunque Systemate, nec ulla differentia in Systemate Harmoniæ præstabilitæ notatur, quippe quod a ceteris non nisi in eo differt, quod anima ad perceptiones objectorum in organa sensoria agentium non determinetur a causa externa, ut in Systemate influxus Physici & in Systemate causarum occasionalium, §. 472. 480. sed semet ipsam determinet. §. 487. *Differentia Systematis H. P.*

§. 489.

Eodem igitur pervenit *modo ad libera sua decreta* in Systemate Harmoniæ præstabilitæ, quo in Systemate Influxus Physici.

§. 490.

Omnis adeo difficultas huc re- *Difficultas hujus Syst.*

 dit,

dit, *utrum* & *quomodo* fieri possit, ut corpus decreta animæ libera ad imperium ipsius exequatur, si anima destituatur facultate determinandi directionem spirituum animalium, ut influant in musculos motuum decretorum productores, quemadmodum in Systemate influxus Physici contingere debet, nec ut in Systemate adsistentiæ per concursum divinum eadem determinetur.

§. 491.

Determinatio influxus spirituum animal.

Quoniam sensationes ansam suppeditant animæ ad decreta sua formanda & ab his per varias perceptiones, judicia & ratiocinia tandem ad eadem perveniatur, perceptionibus autem animæ in cerebro suæ respondeant ideæ materiales, §. 423. immo ibidem etiam notiones universales, judicia & ratiocinia materialiter repræsententur, quæ repræsentationes materiales in cerebro in universum omnes motu spirituum animalium vel fluidi nervei subtilissimi efficiuntur, *Spiritus*

ritus animales ad influendum in musculum determinantur ab iis, quorum motu repræsentationes istæ accidunt.

§. 492.

Omnis adeo quæstio huc redit, *num Deus ordinem rerum ita constituere potuerit, ut vi structuræ cerebri atque nervorum objecta externa in organa sensoria agentia, a quibus anima sumit ansam ad libera sua decreta, determinare possint spiritus animales juxta motuum leges naturales ad influendum in musculos,* quorum actione producitur motus ab anima imperatus. **Cardo Systematis H. P.**

§. 493.

Quia Systemata Influxus Physici & Assistentiæ ordini naturæ adversantur, §. 477. 483. atque Systema Harmoniæ Præstabilitæ solum eidem sit conforme, cum ad commercium inter mentem & corpus explicandum non utatur, nisi quæ essentiæ & naturæ mentis atque corporis conveniunt, ordinem **Possibilitas ejus.**

rerum dicto modo potuisse constitui *tanto confidentius* sumitur, tum quod is ab absoluta necessitate perinde ac animæ decreta liber, tum quod Deus hæc ab æterno prævidens, juxta ea quæ in Theologia Naturali consequuntur, animæ corpus in operationibus suis *Harmonicum* jungere potuerit.

§. 494.

Impossib.

Qui igitur Systematis Harmoniæ Præstabilitæ *impossibilitatem* evincere sumit, is impossibilitatem corporis animæ libere volentis in operationibus suis harmonici demonstrare tenetur.

§. 495.

Non nocet libertati.

Patet adeo *libertatem animæ per Systema Harmoniæ præstabilitæ non oppugnari.*

§. 496.

ad operationes gratiæ non est extendendum.

Ceterum cum Systema Harmoniæ Præstabilitæ tantum explicat commercium naturale, quod inter mentem & corpus intercedit; non

non extendendum illud est ad operationes gratiæ.

§. 497.

Quoniam verô per Systemata *Influxus Physici*, *Assistentiæ & Harmoniæ præstabilitæ* explicare intendimus, *quomodo* commercium inter mentem & corpus, quod indubia experientiæ fide constat, subsistere possit: Theologo autem, Politico, Medico atque Morum doctori abunde sufficiant, quæ de eodem experiendo discimus: has hypotheses nullum habere in Theologiam, Politicam, Medicinam atque Ethicam influxum dilucide apparet. *Innocentia explicationis commercii.*

SECTIO V.

De Immortalitate Animæ & Animabus Brutorum, Spirituque in Genere.

CAP. I.

De Immortalitate Animæ.

§. 498.

ANima est Ens simplex, §. 408. natu- *Incorruptibilitas animæ.*

naturaliter igitur interire nequit, §. 75. consequenter sua natura est *incorruptibilis*.

§. 499.

Anima creata est a Deo,

Similiter cum sit Ens simplex, §. 408. naturaliter oriri nequit, §. 71. 72. ergo *aut* necessario existit, *aut* â Deo in instanti producta est, cum antea ejus nihil esset, §. 73. Enimvero necessario non existit, cum per essentiam & naturam suam sibi repræsentet hoc universum, §. 413. 414. quod in numerum entium contingentium referendum, Deumque ut infra demonstrabitur autorem agnoscit. *A Deo igitur ex nihilo in instanti producta*, hoc est, *creata est*.

§. 500.

& corpori superstes,

Propterea, quod anima incorruptibilis, §. 498. cum corpore interire nequit. Dum enim corpus interit, corrumpitur, hoc est, materia ex qua constat, dissolvitur in partes. *Causæ* igitur *naturales*, *quæ corpus destruunt*, *animam destruere nequeunt*.

§. 501.

§. 501.

Animam annihilari, exceptio nulla eſt. Cum enim cauſæ corpus deſtruentes materiam ex qua conſtat, non annihilent, immo annihilare nequeant, cum contingant motu, motu autem materia non niſi locum mutet, ipſa verô non mutetur, §. 58. *nulla adeſt ratio, cur anima annihilari debeat.* *non annihilatur.*

§. 502.

Ens, quod memoriam ſui habet, hoc eſt, recordatur, ſe antea in hoc iſtove ſtatu fuiſſe, dicitur *Perſona.* Quamobrem cum *homo* ſui memoriam habeat, vel experientia teſte, *in Perſonarum numerum referendus.* *Homo eſt perſona.*

§. 503.

Immortale tum demum proprie dicitur Ens, quod, cum indeſtructibile ſit, ſtatum quoque perſonalitatis ſervat. *Immortale quid?*

§. 504.

Ut igitur anima ſit immortalis, non ſufficit eam eſſe indeſtructibilem *Reminiſcentia requiſitum immort.*

lem, verum etiam ſtatuum hujus vitæ recordetur neceſſe eſt, §.281.

§. 505.

Ulterior aſſertio.

Quoniam itaque hac in vita eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum, multo magis poſt vitam hujus corporis in ſimili ſtatu erit.

§. 506.

non adverſante religione.

Major gradus claritatis perceptionum in animabus hominum promiſcue omnibus *non contrariatur religioni chriſtianæ;* etenim ut in beatis *voluptatem*, ita in damnatis *dolorem* intendit.

§. 507.

Dem. immortalitatis animæ.

In ſtatu perceptionum diſtinctarum anima ſui conſcia eſt, §. 404. & vi ſtatus præſentis recordatur præteritorum, §. 281. 271. Ergo eadem a morte corporis ſui quoque conſcia ſubſiſtit ſtatuumque præteritorum recordatur, §. 505. præſertim cum ſtatus poſt mortem rationem ſui habeat in ſtatu præſentis vitæ, revelatione conſentiente. *Eſt adeo immortalis.* *CAP.*

CAP. II.

De

Spiritu in genere & unione Spiritus noſtri cum corpore.

§. 508.

PEr *Spiritum* intelligimus Subſtantiam intellectu & voluntate libera præditam. *Spiritus quid?*

§. 509.

Elementa rerum materialium quidem ſubſtantiæ ſimplices ſunt, adeoque entia immaterialia, ſed inter ſpiritus referri nequeunt. §. 508. *Elementa non ſunt ſpiritus.*

§. 510.

Enim vero *anima hominis* intellectu, & voluntate, §. 294. 371. eaque libera prædita eſt, in numerum ergo ſpirituum referenda. §. 508. *aſt anima.*

§. 511.

Cum anima corpori unita dicatur, quatenus ſenſationes tum quoad actum, tum quoad ſpeciem â mutationibus in organis ſenſoriis factis, *Uni Spiritus cum corpore,*

factis, & hæc a situ corporis in universo, & vicissim motus voluntarii in corpore ab animæ liberæ decreto pendent, anima vero nostra spiritus sit, §. 508. *spiritum corpori uniri patet, si ratio specificationis perceptionum ultima in corpore, & vicissim ratio specificationis motuum in organis corporis in spiritu inveniatur.*

§. 512.

Non-indifferentia Spiritus ad corpus.

In Systemate *Harmoniæ Præstabilitæ* vis animæ ad perceptiones suas non determinatur a principio extrinseco, §. 487. quemadmodum in Systemate *Influxus Physici*, §. 472. & in systemate *assistentiæ*, §. 480. *Anima* igitur *in illo Systemate non est indifferens ad unionem cum quolibet corpore, ut in ceteris systematibus; sed non nisi cum eo corpore uniri potest, cum quo unitur, principio rationis sufficientis convenienter.* §. 8.

§. 513.

in Syst. H. P. unio maxime naturalis,

Quoniam adeo in Systemate Harmoniæ præstabilitæ ratio unionis

nis animæ cum corpore in ipsa corporis atque animæ essentia & natura continetur, §. 512. illud vero in homine *naturale* seu *physicum* dicitur, quod per ejus essentiam & naturam explicari potest, §. 188. *in Systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore maxime naturalis seu physica est.*

§. 514.

Hac ex unione naturali sequitur, nullam prorsus culpam circa actiones malas in Systemate Harmoniæ præstabilitæ in Deum redundare; sed hæc paucis exponi non possunt. *nullum ex illa damnum.*

§. 515.

Spiritus perfectissimus est, qui intellectu perfectissimo & voluntate perfectissima gaudet. §. 508. *Spiritus perfectissimus.*

§. 516.

Perfectissimus Intellectus est, qui omnia possibilia distincte simul repræsentat, §. 294. *Intellectus perfectissimus.*

§. 517.

Perfectissima est Voluntas, quæ non *Voluntas perfectissima.*

non appetit nisi optimum, §. 371. Spiritus ergo perfectissimus non nisi optimum appetit. §. 515.

§. 518.

Spiritus gaudet ratione. Cum ratio sit facultas intuendi nexum veritatum universalium, §. 322. hic vero a ratiociniis, intellectus operatione pendeat, ens intellectu præditum rationis particeps. *Spiritus* itaque *omnis rationis particeps.* §. 508.

§. 519.

Sapientia. *Sapientia* est habitus actionibus fines convenientes præscribendi & media ad eos ducentia eligendi, finesque particulares ita sibi invicem subordinandi, ut propiores sint media remotiorum.

§. 520.

Sapientia perfectissima, Si quod ens omnes fines particulares ita sibi invicem subordinare noverit, ut remotiorum media fiant propiores; erit illud *sapientia perfectissima* præditum. §. 519.

§. 521.

utitur via brevissima. Sapiens cum media eligat propter

pter finem, §. 519. â superfluis, hoc est, iis, sine quibus finis intentus obtineri potest, abstinet. *Unde nil facit frustra, tenditque ad scopum via brevissima.*

§. 522.

Stultitia opponitur Sapientiæ, atque adeo arguit electionem fi nium particularium sibi mutuo adversantium & mediorum vel fini prorsus contrariorum vel per ambages ad eundem ducentium. *Stultitia quid?*

CAP. III.
De Animabus Brutorum.

§. 523.

BRuta organis sensoriis, nervis pariter atque cerebro instruuntur, quemadmodum homo. Perinde igitur in ipsorum cerebro *ideæ materiales* oriuntur ab impressione in organa sensoria atque in homine. Quamobrem cum anima humana unita sit corpori, propterea, quod sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus *Bruta habent animas,*

bus in organis ſenſoriis factis, §. 511. non ſine ratione colligitur, cum brutorum quoque corporibus unitas eſſe animas objecta in organa ſenſoria ipſorum agentia ſibi repræſentantes convenienter mutationibus in organis ſenſoriis factis. Tot enim diverſi modi repræſentandi poſſibiles ſunt, quot diverſæ mutationes organorum ſenſoriorum. Argumentamur ab *Analogia*, cui argumentandi modo maximum robur ineſſe deprehenditur.

§. 524.

& gaudent claritate perceptionum.

Ut nobis eorum, quæ percipimus, conſcii ſimus, pendet a claritate perceptionum partialium, §. 404. Cum organa ſenſoria brutorum ob convenientiam cum noſtris loquantur, perceptiones eorum partiales claritate gaudere, §. 523. quoniam ſimiles mutationes in iis contingunt ac in noſtris; *quin bruta quoque eorum, quæ percipiunt, ſibimet conſcia ſint apparet*, quamvis pro diverſitate claritatis in percipien-

cipiendo diversa bruta magis minusve sibi eorum, quæ percipiunt, conscia sint.

§. 525.

Sed carent facultatibus superioribus.

Bruta destituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam signis ideæ rerum ipsis obversantium indigitantur, certo indicio, *ipsa cognitione universalium carere, nec distincte judicare, multo minus ratiocinari.*

§. 526.

sunt irrationalia.

Cognitione Universalium & facultate ratiocinandi destituta nexum veritatum universalium intueri nequeunt, adeoque rationis expertia, merito *irrationalia* dicuntur.

§. 527.

habent imaginationem & memoriam,

Experientia autem docemur, in brutis si non omnibus, saltem aliquibus iisque perfectioribus, una perceptionum conjunctarum producta prodire & alteram. Quoniam hæc imaginationi atque memoriæ conformiter fiunt, §. 271.

281. *imaginatio atque memoria brutis omnino tribuenda.*

§. 528.

ac Analogum rationis,

Dum bruta ad conſpectum circumſtantiarum caſus præſentis beneficio imaginationis atque memoriæ recordantur ejus, quod antea in ſimili caſu accidit, idem eventurum expectant, §. 527. Hæc caſuum ſimilium expectatio cum imitetur confuſe ratiocinium, phraſi veterum non incongrue *Analogum Rationis* adpellatur: quod cum vicem rationis in brutis ſubeat, eadem, etſi rationis expertia, §. 526. *analogum rationis* habent.

§. 529.

Appetit. Sen & averſationem.

Ad appetitum ſenſitivum atque averſationem ſenſitivam, ex confuſa boni malique repræſentatione orientem, ſufficit ſenſus, imaginatio atque memoria. Quam ob rem cum bruta ſenſu, §. 523. imaginatione atque memoria gaudeant, §. 527. *appetitus quoque ſenſitivus atque averſatio ſenſitiva in ipſa cadit.*

§. 530.

§. 530.

Enim vero cum rationis expertia ſint, §. 526. voluntas vero libera absque ratione locum habere nequeat, §. 469. *bruta Voluntate libera deſtituuntur.*

Theologia Naturalis.

CAP. I.

De Exiſtentia Dei & Attributis cum eadem connexis.

§. 531.

NOs exiſtere omni caret dubio, §. 245. quoniam itaque ratio ſufficiens detur neceſſe eſt, cur potius ſimus, quam non ſimus, §. 8. *aut ratio illa in nobis continetur, aut in ente alio a nobis diverſo.* Quodſi ens alterum denuo habeat rationem exiſtentiæ ſuæ in alio, non pervenietur ad rationem ſufficientem exiſtentiæ noſtræ, niſi tandem ſubſiſtas in aliquo ente, quod rationem ſuæ exiſtentiæ in ſe ipſo habet. *Ens a ſe.*

bet. Aut igitur nosmet ipsi sumus ens istiusmodi, aut datur aliud ens a nobis diversum, quod existentiæ suæ rationem in se ipso habet, atque *ens â se* dicitur.

§. 532.

est independens

Cum *ens â se* existentiæ suæ rationem in se habeat, §. 531. nullius virtute ad existendum indiget, sed propria existit, adeoque *independenter* ab alio ente. Dicimus enim ens quodpiam *independens ab alio*, quatenus ejus, quod ipsi tribuitur, ratio extra ipsum in alio non continetur; quemadmodum e contrario *Dependens*, quatenus ejus, quod ipsi inexistit, ratio in alio continetur.

§. 533.

in omnibus,

Quod a se existit ens, existere potest, etiamsi aliud non existat, §. 532. consequenter *in omnibus*, quæ ipsi conveniunt, *ab alio prorsus independens est*, §. 532.

§. 534.

necessarium & æternum.

Quod rationem existentiæ in se habet,

habet, vi essentiæ suæ existit, §. 16. consequenter immutabiliter, §. 19. adeoque necessario. Patet adeo ens a se necessario existere, §. 531. consequenter ab æterno, §. 27. ut adeo *primum sit atque ultimum*, cum ipso neque prius, neque posterius concipi possit.

§. 535.

Cum ens a se necessario existat, §. 534. ut unquam desinat fieri nequit, §. 27. consequenter corpus esse non potest, §. 61. sed *ens simplex est*. §. 67. *Simplex,*

§. 536.

Mundus est ens compositum, §. 123. idemque contingens, §. 127. 134. immo & natura rerum ab absoluta necessitate libera, §. 156. 186. *Ens* igitur *a se*, *quod simplex est*, *§. 535. nec mundus*, *nec natura rerum esse potest*. *non est mundus, nec natura rerum.*

§. 537.

Quoniam mundus ab eo, qui existit, diversus, diversa quoque ab *Elementa non sunt ens a se.*

 ele-

elementis hujus mundi elementa postulat, §. 208. mundus vero in numerum *contingentium* refertur, §. 134. elementa quoque in numero contingentium sunt. Quamobrem cum ens a se sit necessarium, §. 534. *nec elementa rerum materialium ens a se esse possunt.*

§. 538.

nec anima est ens a se.

Vis animæ nostræ situ corporis in universo materialiter, constitutione organorum sensoriorum formaliter limitatur, §. 412. Cum igitur limitationis fundamentum sit contingens, §. 134. ipsa quoque in numerum contingentium referenda, consequenter ens a se esse nequit, §. 534. Idem adhuc alia patescit ratione. Ob modo dicta anima est dependens a mundo, §. 532. Ens a se est independens ab omni alio ente, §. 532. *Anima* igitur *ens a se esse nequit.* Nimirum sicuti *alius mundus alia postulat elementa*, §. 537. *ita quoque alias animas.*

§. 539.

§. 539.

Datur itaque Ens a ſe, §. 531. quod eſt diverſum a mundo corporeo, §. 536. ab elementis rerum materialium, quibus is conſtituitur, § 537. atque ab animabus noſtris, §. 538. hoc eſt *ab omnibus Entibus finitis*, quæ exiſtere novimus, & in quo adeo rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ habere debent, §. 8. qua per eſſentiam & naturam ſuam deſtituuntur tanquam *contingentia*, §. 26. *Ens a ſe diverſum eſt ab omnibus.*

§. 540.

Quoniam illud ens, quod in ſe continet rationem ſufficientem actus contingentium, mundi ſcilicet, elementorum atque animarum, vocatur *Deus*: *Deum exiſtere per demonſtrata liquet*, *§. 539. qui adeo propria virtute exiſtit*, *§. 532. ab alio ente prorſus independens*, *§. 533. ens neceſſarium*, *idemque primus atque ultimus*, *§. 534. ſimplex*, *§. 535. hincque ſua natura incorruptibilis.* §. 75. *Deus eſt ens a ſe.*

CAP.

CAP. II.
De Attributis divinis in Genere.

§. 541.

Norma Attributorum.

CUm in Deo contineatur ratio sufficiens actus universi, §. 140. *ea ipsi tribuenda sunt attributa*, per quæ intelligitur, cur mundus actum fuerit consecutus. §. 11.

§. 542.

Mundus est unus.

Patet autem *mundum non nisi unicum existere*. Ponamus enim existere plures: aut plures illi mundi erunt inter se similes, aut dissimiles. Si sint similes, nulla erit ratio, cur unus hunc, alter istum occupet locum. §. 8. 21. id quod principio rationis sufficientis repugnat, §. 8. Idem adhuc valet, si ponantur dissimiles. Cum enim in unoquoque mundo mutationes eodem modo consequentur, quocunque ordine inter se collocentur; nulla ex ipsis peti potest ratio, cur hoc potius, quam alio ordine collo-

collocentur. §. 21. Secus se res habet in iis, quæ inter se connexa unum totum constituunt, ubi situs determinatur ex rationibus intrinsecis.

§. 543.

Ulterior attributorum norma.

Unus itaque cum existat mundus, §. 542. etsi plures sint possibiles, §. 134. in Deo ratio sufficiens contineatur necesse est, cur hic potius mundus existat, quam alius, §. 540. *consequenter ea ipsi tribuenda sunt attributa, per quæ intelligitur, cur hic potius mundus existat, quam alius.* §. 8.

CAP. III.

De Intellectu Divino & Attributis cum eodem connexis.

§. 544.

Usus tractationis distincta Attributorum div.

DE Perfectionibus & Attributis divinis distincte agendum est ob diversas rationes. Cultus divinus definitur per actiones ejusmodi, quarum motiva sunt perfe-

ctiones

ctiones divinæ. Cui perfectiones divinæ cognitæ non sunt, illi non sunt motiva agendi. Quo sunt certius cognitæ, eo impellunt fortius. Quo sunt cognitæ distinctius, eo agentem dirigunt tutius.

§. 545.

Perfectio Mundi est motivum Dei.

Quoniam nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit, §. 8. nec Deus sine ratione huic potius universo actum impertitus est, quam alteri. Quod enim eidem actum impertitus fuerit, exinde elucet, quia non necessario existit, §. 536. Enim vero mundi, qui possibiles sunt, perfectione inter se differunt, §. 227. *ob perfectionis itaque diversitatem hunc potius, quam alium rerum ordinem ad actum perduxit.* Quodsi enim ad notiones universi atque perfectionis ejusdem attendas, facile perspicitur, rationem aliam locum habere non posse.

§. 546.

Deus est Spiritus,

Ubi unum alteri præfertur ob ratio-

rationem ei, quod eligitur, intrinſecam, ibi libera voluntas, §. 389. 469. conſequenter intellectus, §. 294. locum habet. *Deus itaque intellectu atque libera voluntate præditus*, §. 545. *conſequenter Spiritus eſt.* §. 508.

§. 547.

Vi igitur intellectus mundos poſſibiles omnes ſibi repræſentat diſtincte, §. 294. cumque perfectio univerſi in eo conſiſtat, quod rationes particulares rerum cum ſimultanearum tum ſucceſſivarum ad idem ſpectantium tandem in rationes generales communes reſolvantur, §. 221. Deus perfectiones omnium mundorum poſſibilium dijudicaturus maxima, minima, quoad ſpatium & tempus in unoquoque ſimul ſibi diſtincte repræſentet neceſſe eſt, conſequenter cum omnes mundi poſſibiles comprehendant omnia poſſibilia in certa Syſtemata redacta, §. 116. omnia poſſibilia cognoſcit, ideoque *omniſcius* dicitur. *Omniſcius.*

§. 548.

Intellectus divinus. Est adeo intellectus divinus distincta & simultanea repræsentatio omnium possibilium, consequenter idem *infinitus*, §. 78. atque *absolute summus*.

§. 549.

caret fac. cogn. infer. Dum Deus omnia distincte simul cognoscit, facultate cognoscitiva inferiore, hoc est, sensu & imaginatione caret, omniaque *intuitive* cognoscit. §. 302.

§. 550.

intellectus purus. Quoniam Deus sensu & imaginatione caret, *intellectu puro* gaudet, §. 298.

§. 551.

ejus immensitas In quovis mundo singula quoad spatium & tempus inter se connexa sunt, §. 121. & actus contingentis naturaliter per seriem causarum, quæ a se invicem dependent, ut effectus a sua causa, determinatur, §. 127. atque per seriem simultanearum inter se connexarum

rum §. 128. in quælibet quantumlibet minima parte integrum deprehenditur universum. Unde *immensitas intellectus divini* elucet, si ad nostrum referatur. §. 46.

§. 552.

Intellectus divinus ad omnia possibilia extenditur omniaque in singulis distinguit, quæ differentia insunt, §. 547. adeoque *absolute maximus sive summus est*. §. 446. *absolute summus.*

§. 553.

Quoniam Deus in unoquoque statu, quem tanquam præsentem considerat, simul intuetur futurum, §. 551. quæ olim futura sunt, tanquam præsentia intuetur, id quod *præscientia* salutatur. *Præscientia.*

§. 554.

Cum præscientia rebus nullam mutationem intrinsecam inducat, §. 551. 553. nec contingentiæ rerum, nec libertati humanæ officit. Pertinere enim actiones hominum liberas ad objectum præscientiæ divinæ inde elucet, quod

homo ansam arripiat ad decernendum ab iis, quæ in universo fiunt, & in decernendo ad certam regulam sese attemperet, §. 373. Unde simul perspicitur, *quomodo ea norit Deus, quæ sub conditione nunquam implenda forent.*

§. 555.

Se ipsum cognoscit

Propterea quod Deus omnia distinctissime sibi repræsentat, §. 547. quæcunque ullo modo a se invicem differunt, perfectissime distinguit, §. 258. Atque ideo non modo eorum omnium, sed & sui ipsius sibi conscius est, §. 404. *consequenter se ipsum cognoscit.*

§. 556.

est fons essentiarum.

Intellectus divinus omnia possibilia concipit & in systemata redigit, §. 547. *est igitur fons tum possibilitatis intrinsecæ, tum extrinsecæ;* hoc est, novit Deus & quænam fieri, & a quibus caussis ad actum deduci possint, cumque possibilitate rerum intrinseca essentia absolvatur, §. 16. *intellectus divinus est fons essentiarum.*

§. 557.

§. 557.

Quodsi ergo quæsiveris, cur entia finita hanc habeant essentiam, ratio quidem ultima erit, quod intellectus divinus eadem ita concipiat: unde *quoad essentiam ab intellectu divino pendent.* §. 532 *idem.*

§. 558.

Quoniam possibilitas cum intrinseca tum extrinseca ab intellectu divino pendet, §. 556. quoties de ea in philosophia sermo fuerit, non poteſt tanquam ejus ratio allegari *voluntas divina*, sed intrinseca demonstratur, quod sit *a contradictione liberum*, quod tanquam possibile defenditur; extrinseca vero, quod ab his vel istis causis actus intrinsece possibilis determinari possit. §. 14. *Qualitates occultæ rejiciuntur.*

§. 559.

Cum omnium possibilium fons sit intellectus divinus, tam quoad possibilitatem intrinsecam, quam extrinsecam, §. 556. *Deus solus inventor omnium dicendus:* homi- *Deus omnium inventor, &*

Q 2 nes

nes proprie loquendo nihil inveniunt, sed divina inventa meditando assequuntur, nisi foetus imaginationis excludant. §.549.

§. 560.

fons omnis veritatis.

Similiter cum intellectus divinus omnia intrinsece possibilia omni possibili modo combinet, §.556. unde veritas, §. 34. & perfectio §. 35. resultat; idem omnis veritatis & perfectionis fons est. *Patet adeo omnem veritatem esse a Deo.*

§.561.

Summa ratio in Deo

Quia omnis veritatis autor Deus est, §.560. quin omnium quoque veritatum nexum intime perspiciat dubitari nequit, §. 555. *Summa igitur ratione præditus est*, §.322.

§. 562.

ob finem produxit hoc universum.

Deus dum mundum produxit, ad diversitatem perfectionis in pluribus obviæ attendit, §. 35. sed cum nihil sit sine ratione sufficiente, §.8. ratio quoque detur necesse est, cur ob hunc perfectionis gra-

gradum, qui universo actuali inest, hoc potius universum produxerit, quam aliud. Enimvero id, cujus gratia causa efficiens operatur, finis est, §. 96. *Evidens adeo, dari finem aliquem, ob quem Deus universum hoc produxit.* Immo ulterius liquet, *perfectionem universi esse medium obtinendi illum finem.* §. 98.

§. 563.

Perfectio universi in eo consistit, quod rationes particulares, cur unum alteri coëxistat, tandem in rationes generales comunes resolvantur, §. 221. Quamobrem cum Deus ob perfectionem huic universo in existentem ipsum cæteris prætulerit, quod esset ea medium obtinendi finem, quem per hujus universi productionem intendit, §. 562. patet omnino, *Deum non modo ideo hunc produxisse mundum, quod unum ita esset propter alterum, consequenter rationes istas particulares, cur unum alteri succedat, vel alteri coëxistat, esse fines a Deo intentos,*

E Subordinatione mediorum atque finium.

tos, §. 96. sed Deum quoque hosce fines ita sibi mutuo subordinasse, ut tandem sint medium obtinendi finis ultimi, propter quem mundum produxit.

§. 564.

Summa Sapientia Dei. Si quod ens omnes fines particulares ita sibi invicem subordinare noverit, ut remotiorum media fiant propiores, summa sapientia præditum est, §. 520. *Deum igitur sapientissimum esse certissimum est.* §. 563.

§. 565.

Usus rerum sunt fines div. In productione universi Deus tanquam finem intendit, ut unum esset propter alterum, §. 563. *Usus igitur, quem res sibi mutuo præstant, sunt fines a Deo intenti.*

§. 566.

immo & ipsa rerum essentia, Quoniam id, quo ens unum alteri prodest, ex ipsius essentia & natura consequitur, §. 155. quæ ex essentia & natura rerum materialium consequuntur, pro finibus â Deo intentis habentur, §. 565.

atque

atque adeo ipsa rerum essentia & natura est medium, quo Deus finem consequitur. §. 96.

§. 567.

Nec obscure hinc ulterius colligitur, *ipsum rerum artificialium usum* ab artifice inventore non intentum respectu Dei pro fine haberi. *Artificialium quoque usum.*

§. 568.

Cum perfectio universi, quae ex essentia & natura rerum resultat sit medium illius finis, quem Deus tanquam ultimum & principalem, §. 101. 100. intendit, §. 562. finis hic non in universo, sed *extra ipsum in Deo quaerendus* tanquam in ente a mundo diverso. §. 539. Enim vero, quoniam Deus ab alio ente prorsus independens est, §. 532. ex productione universi nihil in ipsum redundare valet, quod antea non habebat. Quamobrem *nihil remanet, quam ut creaturae rationali manifestetur per universi perfectionem ipsa Autoris perfectio.* Dubio itaque caret, Deum hanc perfectio- *Finis mundi manifestatio gloriae div.*

 nis

nis suæ manifestationem intendisse. Atque idem est, quod vulgo dicitur, *Deum produxisse mundum ad ad manifestandam gloriam suam.*

§. 569.

Creaturæ specula perfectionum div.

Fecit Deus mundum omniaque quæ in ipso sunt, ut exinde ipsius perfectionem agnoscamus. §. 568. Res igitur in universo perfectiones divinas repræsentant, ita ut ex iis, quæ in ipsis deprehendimus, ad perfectiones divinas argumentari liceat: id quod experientiæ consentaneum. *Atque ideo creaturæ non incongrue Specula perfectionum divinarum dicuntur.*

§. 570.

Deus optimum elegit mundum,

Sapientis est eligere media fini convenientia. Deus est sapientissimus, §. 563. ipsius igitur est, eligere media fini convenientissima, hoc est, ea, quibus finis ab ipso intentus omnium optime obtinetur. Eum igitur eligit mundum, cujus perfectione omnium optime sua perfectio manifestatur. §. 568.

Quo-

Quoniam itaque mundus perfectissimus, aut, si mavis, optimus omnium possibilium magis patefacit Numinis perfectionem, quam imperfectior; perfectissimum omnino, seu optimum elegisse mundum dicendus est. *Optimus* nimirum dicitur *mundus*, qui fini, ob quem factus est, convenientissimus, consequenter in quo plurimum perfectionis.

§. 571.

Sapientis est, nil facere frustra & ad scopum via brevissima tendere. §. 521. Deus igitur ens sapientissimum, §. 563. nil frustra facit, & brevissima ad scopum via tendit. *& nil facit frustra,*

§. 572.

Quoniam leges motus non absolute necessariæ sunt, §. 185. Deus easdem constituit fini suo convenienter, §. 568. Cum adeo sapientiam summi Numinis summam testari debeant, §. 563. 568. Natura quoque, quæ ad leges istas operatur, nil facit frustra, viaque ad scopum brevissima tendit. *uti nec natura.*

§.

§. 573.

Utrum summa sapientia Libertati noceat?

Quæri solet, *utrum hæc summa Numinis sapientia non præjudicet Libertati?* Si intelligas, quomodo demonstrari queat summa sapientia, intelliges simul, illam concordare libertati entis perfectissimi.

CAP. IV.

De Voluntate divina & Attributis cum ea connexis.

§. 574.

Voluntas Dei perfectissima.

DEus hunc mundum elegit propterea quod optimus, §.570. fertur adeo voluntas ipsius in optimum, §. cit. consequenter *omnium perfectissima*, cum vi regulæ appetitus §. 373. perfectio voluntatis æstimari nequeat, nisi ex motivis, §. 374.

§. 575.

Opt. mundus non officit libertati.

Neque vero verendum est, *in Deo tolli libertatem*, si optimum mundum imperfectioribus prætulisse statuatur. Optimum enim ideo elegit, quod eum fini suo ceteris

teris convenientiorem deprehenderit, §. 570. Quis vero dixerit, violari libertatem, propterea *quod media præferamus*, quæ scopo nostro magis satisfaciunt ceteris, quæ minus apta intelligimus?

§. 576.

Produxit Deus mundum, ut gloriam suam manifestaret creaturæ rationali, §. 568. Enimvero quæ propter finem fiunt, sub hypothesi finis consequendi, adeoque *hypothetica* tantum *necessitate* fiunt. §. 28. quæ uti contingentiæ actionis §. 29. ita nec *libertati* officit. ***Continuatio.***

§. 577.

Possibilitas determinandi actum possibilis dicitur *potentia activa*. Quoniam igitur Deus actum universi per intellectum ipsius possibilis determinavit, §. 545. 547. *potentia activa gaudet*, quæ vulgo simpliciter *Potentia* appellari consuevit. ***Potentia activa quid?***

§. 578.

Quoniam Deus mundum perfectissimum ad actum deducere potuit, ***Omnipotentia.***

tuit, nulla obstat ratio, cur ejus potentia non suffecisset ceteris mundis minus perfectis producendis. Sed omnes mundi simul omnia possibilia comprehendunt: *Dei* igitur *potentia ad omnia possibilia extenditur*, atque ideo Deus dicitur, *Omnipotens*, & potentia ejus *omnipotentia* salutatur. Impossibilia vero ab omnipotentia divina excluduntur.

§. 579.

Potentia Dei est maxima.

Cum major potentia omnem conceptum eludat, quam quæ ad actuanda omnia possibilia sufficit, *potentia Dei est maxima.*

§. 580.

Mundi productio non est absol. necess.

Deus omnes mundos possibiles producere valet, §. 578. non tamen nisi unicum producit, §. 547. *hujus igitur productio non absolutæ necessitatis est.* §. 26.

§. 581.

Indifferentia exercitii.

Dum itaque hunc mundum producit, potentiam habet producendi

di alium quemcunque, §. 579. adeoque absolute non repugnat, ut hunc mundum non producat. Gaudet itaque Deus *indifferentia exercitii.*

§. 582.

In voluntate Numinis habetur ratio, cur hic potius mundus, quam alius actum fuerit consecutus, §. 574. Actus igitur rerum a voluntate divina pendet, seu, quod perinde est, *voluntas divina est fons actualitatis.* *Voluntas div. fons actualitatis.*

§. 583.

Potentia Dei ad actuanda omnia possibilia sufficit, §. 578. Voluntas vero divina non fertur in impossibilia, sed in possibilium *optimum*, §. 574. Potest adeo *Deus facere quæcunque vult.* *Potest Deus quæcunque vult.*

§. 584.

Deus elegit mundum perfectissimum; Quamobrem fieri nequit, ut quæ eidem contrariantur, velit. Quoniam tamen totius universi perfectionem minime comprehendimus, *Voluntas Dei ex parte difficulter noscitur.*

dimus, §. 222. ex parte autem judicaturi facile a veritate aberrare queamus, §. 223. *difficulter hac ratione innotescit, quænam Deus velit.*

§. 585.

Sed a priori, Quoniam Deus ob propriam perfectionem non vult, §. 570. quæ universi perfectioni contrariantur; denuo fieri nequit, ut velit, quæ perfectionibus suis repugnent. Hac igitur ratione *a priori innotescit subinde, utrum Deus aliquid velit, nec ne?*

§. 586.

& a posteriori. Cum voluntas divina sit fons actualitatis, §. 582. si ad ea attendimus, quæ in universo actuantur, *a posteriori cognoscere licet, quæ Deus velit.*

§. 587.

Criteria revelationis. Denique voluntas divina innotescit per *revelationem immediatam*, cujus hæc notentur *criteria*, ne suppositiam pro vera amplectamur. Nimirum

1. Cum

1. Cum Deus vi ſapientiæ ſuæ nihil faciat fruſtra; revelatio divina talia contineat neceſſe eſt, quæ homines ut ſcitu neceſſaria, *recto rationis uſu* aſſequi nequeunt.

2. Nec quod Deus revelavit, perfectionibus ipſius contrariari poteſt. Quamobrem *contradictoriis in ea locus non eſt*, quia talis revelatio omniſcientiæ ipſius repugnat.

3. Cum etiam veritates naturales a Deo auctore ſint, ob præcedentem rationem *veritas revelata contradicere nequit naturali*, niſi quatenus contingentis contrarium per miraculum efficitur.

4. Denique nec revelatio *præcipere* poteſt, quæ legi naturali ac naturæ animæ repugnant.

CAP. V.

De Operibus Divinis.

§. 588.

Voluntas Dei de univerſo ad actum producendo *Decretum* adpellatur. *Decretum Dei.*

§. 589.

§. 589.

de Mundi actu,

Cum Deus libere elegerit hoc universum, eique actum impertitus, dubio caret, *quod ejus actum decreverit.* §. 588.

§. 590.

ad omnia se extendit.

Per universum intelligimus integram rerum seriem, sive simul existant, sive se invicem sequantur, ita ut nec ea excludamus, quæ Deus per miraculum, aut alio, si quis datur, extraordinario modo producit, naturaliter non secutura, ob rationes mox clarius exponendas. *Decretum igitur Dei ad omnia extenditur*, quatenus in actum eorum influat necesse est: id quod jam dilucidius inquiremus, quantum per principia rationis nobis cognita licet. Uberius enim ex revelato lumine talia hauriuntur.

§. 591.

Decretum est unicum,

Omnis igitur rerum series cum instar entis unius spectari debeat, Deus autem qui possibilia in Systemata

mata redegit, vi ſapientiæ ſuæ illam *ens unum* fecerit: *Decretum quoque Dei in ſe unicum eſt*, etſi noſtro concipiendi modo in plura partiri idem liceat.

§. 592.

Futuritio itaque rerum a decreto divino pendet, hoc eſt *a decreto divino habent entia finita, ut certo exiſtant.* *futuritio rerum in eo,*

§. 593.

Eſt enim decretum divinum *immutabile*, cum ratio nulla adſit, cur mutari debeat. Vi omniſcientiæ ſuæ intime perſpicit omnia, ut ejus de perfectione univerſi judicium ſemper idem maneat, conſeqnenter nec ejus voluntas §. 574. adeoque *nec decretum mutari poſſit.* §. 588. *& eſt immutabile.*

§. 594.

Deus igitur unico actu decernit omnia. In Decreto autem illo comprehenduntur præterita, præſentia & futura omnia, non generice ſolum, ſed ſpecifice & individualiter. *Corol.*

R §. 595.

§. 595.

Creatio quid? cujus

Deus Decretum suum executurus mundo, qui in ipsius intellectu idealiter latebat, existentiam impertitus est, ipsis etiam Elementis. §. 537. Mundum adeo a potentia ad actum traduxit, cum nihil ejus extra intellectum divinum appareret: quæ ex non apparentibus productio vulgo *productio ex nihilo*, atque uno nomine *Creatio* salutatur.

§. 596.

Continuatio est

Virtute propria existentia necessaria est attributum entis a se. Sed attributa sunt incommunicabilia §. 19. adeoque fieri nequit, ut mundus & quæ in ipso sunt propria virtute existant. §. 536. consequenter *Deus actum creaturæ ita determinare non potuit, ut eundem propria virtute continuaret.* §. 578.

§. 597.

Conservatio

Necesse igitur est, ut Deus continuet actionem, qua mundo & iis quæ in ipso sunt, existentiam largitur, quæque *Conservatio* dicitur.

tur. Unde ſimul intelligitur, cur Conſervatio *continuata Creatio* dicatur. §. 595.

§. 598.

Limitationes non conſervantur.

In omni ente finito diſtinguitur *Subſtantiale*, ſeu id, quod perdurat, a limitationibus ejusdem. Limitationes arguunt defectum ulterioris entitatis, nec indigent conſervatione. *Si enim ſubſtantiali limitato actum largitur Deus, limitationes una adſunt.*

§. 599.

earum conſequentia non e decreto.

Quod ergo a ſubſtantiali profluit, Deo autori tribuendum: quod vero ex limitationibus reſultat, creaturæ proprium eſt, cum limitationes eſſentiis rerum adhæreant, quatenus idealiter in intellectu divino continentur adeoque non vi decreti inferuntur. §. 588.

§. 600.

Explic.

Deus poſitivo ſuo influxu conſervat, id quod reale eſt, & ſubſtantiale. Limitationes, & pendentes exinde modificationes rerum

rum peculiari influxu conservatorio non indigent.

§. 601.

Causa mali. *Mala* ex limitationibus resultant, v. gr. ob finitudinem intellectus homo errat, ut malum pro bono amplectatur, §. 375. sunt adeo creaturæ propria, *nec Deus ullo modo causa mali dici potest.* §. 599.

§. 602.

Continuatio. Nimirum Deus conservat creaturam & vim ipsius activam, §. 597. 600. regulasque præscribit, ad quas operatur, vi nempe corporum *leges motus*, vi animarum *leges Logico-morales*. Sed ob limitationes essentiæ fieri potest, ut creatura juxta illas regulas operans a veri tramite deflectat, cujus rei exemplum modo dedimus. §. 601.

§. 603.

Permissio mali. Quoniam tamen Deus creaturam creat atque conservat, §. 595. 597. quæ ob limitationes originales essentiæ juxta leges naturæ latas aberrat, §. 602. *quod malum permittat patet.* §. 604.

§. 604.

Deus mundum hunc elegit, propterea quod optimus, hoc eſt, fini, ob quem eundem fecit, convenientiſſimus, §. 570. Experientia autem loquitur, dari in hoc mundo etiam mala tam *phyſica*, quam *moralia*. Unde perſpicuum eſt, in optimo etiam mundo, qui ſcilicet in ceteris fini a Deo intento convenientior, quam alius, malis phyſicis atque moralibus locum eſſe, ut adeo Deus mala permittat, quatenus in idea mundi ceteroquin optimi includuntur. *Permittuntur mala hac ratione, ne bonum una impediatur.* *Ratio permiſſionis.*

§. 605.

Quodſi dicas, eccur Deus non per miraculum impediat mala, haud difficilis eſt reſponſio. Cum enim mala ex limitationibus eſſentiarum reſultent, §. 601. ſi Deus creaturas producit, permittere utique debet, quæ ab ipſis fiunt. Nimirum fieri nequit, *ut Deus* *Nullus miraculo locus.*

 aliquid

aliquid velit, & idem simul non velit; consequenter ut velit creaturam limitatæ virtutis existere, nec tamen ut eidem convenienter agat.

§. 606.

directio mali ad bonos fines.

Quoniam tamen mundum hunc eligit, quatenus ceteris perfectior, non intuitu mali, quod approbare nequit; quod suum est agit, atque malum, quod creaturæ culpa in mundum irrepit, *ad bonos fines dirigit* vi sapientiæ summæ, cujus rei luculenta exempla experientia suppeditat.

§. 607.

Vanitas quarundam objectionum.

Qui sumunt, quod probare nesciunt, fieri potuisse universum, ex quo omne malum exulasset, hoc universum futurum fuisse perfectius eo, quod existit, vel universum idem adhuc perstiturum fuisse, etiamsi Deus alios homines, nempe natura sua sub iis circumstantiis illabiles, sub quibus humanum genus peccavit, produxisset; *difficultates circa permissionem mali absque ratione facessunt.* §.

§. 608.

Ceterum quando §. 601. asserimus, malum ex limitationibus originariis creaturarum resultare, *de possibilitate nos loqui* manifestum est. *Veritas historica*, qua hæc possibilitas ad actum deducta ex revelatione petenda est. *actualitas mali ex revelatione.*

§. 609.

Nulla autem difficultas premit originem mali *possibilem*, si rem curatius expendas. Cur enim *Deus*, *omnis mali expers?* nonne ideo, quia *omniscius*, *& sapientissimus*, in dijudicando bono non aberrat? ergo e contrario, *cur homo appetit mala?* nonne quod *bona appareant?* Cur mala apparent bona? nonne propterea, quod *ex notionibus confusis sensuum & imaginationis* judicat? Quis vero nescit cognitionem confusam finitudini seu limitationibus facultatis cognoscitivæ originariis *deberi?* cum ideo in Deum, cujus intellectus infinitus limitationes respuit, non cadat. *Possibilitas absque difficultate.*

§. 610.

Miracula cedunt causis secundis.

Quoniam Deus per causas finales, quibus efficientes in universo connectuntur, sapientiam suam manifestat, §. 564. fini ultimo convenienter, §. 568. quæ per causas secundas, hoc est, efficientes finitas consequi potest, *per miraculum non efficit*, etsi possibile in omni casu; cum in eo casu non nisi *potentiam* Dei loqueretur, effectu naturali de omniscientia, sapientia, omnipotentia testante, §. 548. 547.

§. 611.

iis cessantibus succedunt.

Enim vero si quid ex causarum secundarum nexu seu ordine resultare nequeat, quod intendit Deus; quin *miraculo* utatur ad finem consequendum, *sapientiæ* est: atque hoc in casu perinde ac effectus naturales de *omniscientia*, *sapientia*, *omnipotentia Dei una testantur*, §. 570.

§. 612.

An verô ad istiusmodi effectus pro-

producendos quales ordinarie a causis secundis producuntur, Deus tanquam causa prima *in solum usum naturæ miraculis utatur*, an vero eadem *soli gratiæ usui* destinarit, ex altiori lumine, revelatione nempe divina decidendum relinquimus.

§. 613.

Ceterum quæ de operibus divinis dicta sunt ex *revelato lumine* plenius illustrantur.

CAP. VI.

De Attributis Divinis, quæ per Antecedentia demonstrantur.

§. 614.

Deus summe bonus. CUm Deus mundum perfectissimum creavit, §. 570. malaque permittit, §. 608. ad bonos fines dirigit, §. 611. *unicuique creaturæ tantum perfectionis tribuit atque boni, quantum ipsi tribui potest.* Quamobrem cum *Bonitas* dicat pronitatem ad alterius perfe-

ctionem promovendam, notioni boni conformiter: *Deus est summe bonus erga creaturas.*

§. 615.

Vanitas objectionum. Quibus *scrupuli* circa bonitatem divinam suboriuntur, illi non attendunt, quid ferat finitudo rerum, se suaque extra nexum cum rebus aliis considerant, mala a Deo exterminanda esse vel per miraculum somniant, nec eadem creaturæ culpa unice oriri perpendunt, immo pro malis subinde habent, quæ *talia non sunt.*

§. 616.

Deus est infinitus. Deus se ipsum & omnia possibilia cognoscit, §. 547. Voluntas vero in cognitum fertur, §. 374. intellectus itaque & voluntas in Deo insunt *non per modum potentiæ, sed per modum actus*, ita ut omnia actu cognoscat, quæ cognoscere potest, actu velit, quæ libere velle potest. *Deus est ens infinitum seu illimitatum.*

§. 617.

§. 617.

Ob infinitudinem idem est *immutabilis*. Ponamus enim aliquid in Deo mutari, erit itaque in eo, quod ante non inerat. Ergo quædam in Deo sunt per modum potentiæ; id quod *infinitudini* repugnat. §. 78. *Immutabilis*

§. 618.

Quoniam Deus immutabilis, §. 622. nulla in ipso datur *successio*, consequenter Deus non existit in tempore, nec in ipso præteritum, præsens & futurum distinguuntur, sed *omnia semper præsentia* sunt. *non existit in tempore.*

§. 619.

Anima habet intellectum, & voluntatem *liberam*; Deus quoque habet intellectum & voluntatem *liberam*; caret autem sensu & imaginatione, quibus homo præterea præditus. Intercedit itaque aliqua similitudo inter partem animæ superiorem atque Deum. Enim vero cum intellectus hominis sit valde limitatus, Dei autem infinitus, *Omnia universa sibi repræsentat.*

tus, *ea intercedit differentia, quæ inter finitum & infinitum locum habet.* Idem alia adhuc ratione evincitur. Homo habet vim repræsentativam universi valde *limitatam*, Deus vero vim omnium universorum possibilium prorsus *illimitatam*. §.547.

§. 620.

Via eminentiæ. Patet hinc modus, quomodo ad notiones perfectionum divinarum perveniamus. Cum mens sibi suarum perfectionum sit conscia, eo ipso earundem notiones habet. Quodsi ergo limitationes separentur, ut finitum degeneret in infinitum seu illimitatum, *perfectiones prodeunt divinæ.* Quamobrem cum ex unica vi animæ universi repræsentativa animæ perfectiones a priori deduxerimus in Psychologia Rationali; qui ad hanc attendit, haud difficulter perspiciet, quod ex adæquata repræsentatione omnium universorum possibilium in Deo, supposita unius actualitate, *attributa divina* deduci queant.

Immo

Immo nec alia ratione nos eadem in antecedentibus deduximus.

§. 621.

Deus caret affectu.

Deus caret cognitione confusa, §. 548. adeoque & appetitu sensitivo & aversatione sensitiva, §. 339. consequenter *affectibus*, §. 345.

§. 622.

Deus est unicus.

Cum per antecedentia constet, in unico ente a se contineri rationem sufficientem contingentiæ hujus universi; *unicum quoque dari Deum liquet*, Dii vero plures præter rationem finguntur.

§. 623.

Paganismus unde?

Paganismus, qui plures Deos imperfectionibus præditos admittit, inde ortum traxit, quod mundus non fuit agnitus *tanquam ens unum*, ob non perspectum rerum omnium nexum per causas efficientes atque finales. §. 122.

§. 624.

Deus est justissimus.

Ex bonitate secundum leges sapientiæ attemperata enascitur *Justitia.* Ita ex. gr. Magistratus per bonitatem fertur in salutem omni-

um civium; sed ne id fiat cum detrimento universitatis, vi sapientiæ in eos severe animadvertit, qui officio suo desunt. Atque ita se probat *justum*, quatenus bonitatem ad sapientiæ leges attemperat. Deus equidem summe bonus est, §. 619. sed idem sapientissimus, §. 564. Cum igitur non velit, quæ perfectionibus suis repugnant, §. 585. quin bonitatem suam secundum leges sapientiæ attemperet, consequenter justus sit, dubitandum non est. Immo cum & bonitatis & sapientiæ summum possideat gradum *Justissimus* est.

§. 625.

Summa gaudet voluptate. Ex perfectionis intuitu oritur *Voluptas*, §. 329. Deus se ipsum cognoscens summam sui ipsius perfectionem intuetur, una cum omni perfectione possibili, quæ in entia finita cadit. §. 547. *Summa igitur voluptate gaudet.* §. 329.

§. 626.

Beatitudo Dei. Quoniam Deus immutabilis, §. 622. summa perfectione constanter

ter fruitur. Et quia independens, §. 532. a nullo alio ente in illius fruitione turbari potest. Atque hæc non impedita summæ perfectionis possessio *Beatitudinem* Dei constituit; quam esse absolute summam & *creaturæ*, utpote per essentiam limitatæ, *incommunicabilem* evidens est.

Definitiones Præcipuæ per omnia Capita Metaphysicæ.

Definitiones Ontologicæ.

1. *Quid est Philosophia?*

Philosophia est scientia rationes atque causas rerum, quæ sunt atque fiunt, cur & quomodo ita potius sint atque fiant, & non aliter, ex principiis indubitatis demonstrandi. §. 1.

2. *Quid est Philosophus?*

Philosophus ille dicendus est, qui habitum possidet, causas & rationes rerum, quæ sunt atque fiunt ex principiis indubitatis demonstrandi. §. 1.

3. *Quid est Ontologia?*

Ontologia est scientia Entis in genere. §. 2.

4. *Quid est Cosmologia?*

Cosmologia est scientia, quæ agit de Mundo generatim spectato. §. 2.

5. *Quid*

5. Quid est Psychologia?

Psychologia est scientia de Anima, iisque quæ in Anima contingunt. §. 2.

6. Quid est Theologia Naturalis?

Theologia Naturalis est disciplina, quæ ea tradit, quæ ductu rectæ rationis cognosci de Deo possunt. §. 2.

7. Quid est Metaphysica?

Ontologia, Cosmologia, Psychologia & Theologia Naturalis uno nomine dicuntur *Metaphysica.* vel:

Metaphysica est scientia de Deo, Anima, Mundo, & entibus in genere spectatis. §. 3.

8. Quomodo exprimitur summum Principium Cognoscendi Subjectivum?

Quidquid cogitari vel concipi non potest, illud etiam non est. vel plenius:

Quidquid cogitari vel concipi ut possibile non potest, illud etiam non est possibile; & quidquid cogitari vel concipi non potest ut existens, illud etiam non est existens. §. 4.

9. Quid est possibile? quid impossibile?

Possibile est, quod cogitari, vel concipi potest; *impossibile*, quod non potest. §. 5.

10. Quid est Contradictio?

Contradictio est simultanea ejusdem de eodem affirmatio & negatio. §. 6.

11. Quomodo effertur Principium contradictionis?

Nihil potest simul esse, & non esse.

12. Quid est Ratio?

Ratio est id, ex quo intelligi potest, quare alterum sit. vel:

vel:

Ratio eſt id, quod reſponſionem præſtat intelligibilem ad quæſtionem, quare res ſit, ſit potius, quam non ſit, ſit hoc modo, non alio, §. 8.

13. *Quid eſt ratio ſufficiens?*

Ratio ſufficiens illa eſt, quousque nihil eſt in re, quod non ex ea ratione intelligi poſſit, quare ſit. §. 8.

14. *Quomodo exprimitur Principium Rationis Sufficientis?*

Nihil eſt ſine Ratione ſufficiente. §. 7.

15. *Quid eſt Ens?*

Ens eſt, quidquid cogitari poteſt. §. 10.

16. *Quid eſt Non-Ens?*

Non-Ens eſt, quod primo quidem obtutu cogitari poſſe videtur, penitius autem conſideratum nullam admittit cogitationem. §. 10.

17. *Quid eſt Exiſtentia?*

Exiſtentia eſt ille ſtatus entis, quo aptum eſt ad agendum vel patiendum. §. 11.

18. *Quid eſt Ens Rationis?*

Ens Rationis eſt, quod nullam habet exiſtentiam, niſi in mente noſtra. §. 11.

19. *Quid eſt Ens Actuale?*

Poſſibile, quod habet exiſtentiam, dicitur *Actuale.* §. 13.

20. *Quid eſt Ens Potentiale?*

Ens Potentiale eſt Ens, quod non habet exiſtentiam, ad alia tamen relatum in iis habere poteſt rationem ſufficientem exiſtentiæ. §. 13.

S 21. Quid

21. *Quid est Essentia?*

Essentia dicitur primus rei conceptus, qui per ea constituitur, quæ sibi non repugnant, sed tamen se non determinant; qui adeo rationem continet omnium, quæ vel actu enti insunt, vel eidem inesse possunt. §. 16.

22. *Quid sunt Attributa seu Proprietates?*

Attributa seu Proprietates dicuntur illa, quæ Enti conveniunt, & sui rationem habent in sola Essentia. §. 17.

23. *Quid sunt Modi?*

Modi dicuntur illa, quæ enti conveniunt, sed rationem in sola essentia sufficientem non reperiunt. §. 17.

24. *Quid intelligitur per Unitatem Entis?*

Unitas Entis dicitur inseparabilitas eorum per quæ Ens in esse suo determinatur. §. 19.

25. *Quid sunt eadem?*

Eadem sunt, quæ sibi invicem possunt substitui, ita ut facta substitutione nulla prodeat mutatio. §. 20.

26. *Quid sunt Diversa?*

Diversa sunt, quorum unum continet aliquid, quod non est in altero; seu quorum substitutio mutationem producit. §. 20.

27. *Quid est Nota Characteristica?*

Nota Characteristica est id omne, ex quo res aliqua cognoscitur, & a reliquis distinguitur. §. 21.

28. *Quid sunt Similia?*

Similia dicuntur, quæ easdem habent notas characteristicas? §. 21.

29. *Quid sunt Dissimilia?*

Dissimilia sunt, quæ diversas habent notas characteristicas. §. 21.

30. *Quid*

30. Quid sunt Æqualia?

Æqualia sunt, quæ eandem habent quantitatem. §. 21.

31. Quid sunt Inæqualia?

Inæqualia sunt, quæ diversam habent quantitatem. §. 21.

32. Quid sunt Partes?

Partes dicuntur, quæ simul sumta constituunt unum aliquod Ens. §. 22.

33. Quid est Totum?

Totum dicitur ens, quatenus partibus constat. §. 22.

34. Ita Totum consideratur in oppositione ad partem; Quid est autem Totum in oppositione ad mutilum?

Totum in oppositione ad mutilum, est id, quod constat partibus sibi debitis. §. 22.

35. Quid est Totum Universale?

Genus respectu plurium specierum; & Species respectu plurium Individuorum adpellantur *Totum Universale*. §. 22.

36. Quid est Totum Integrale?

Quando corpora plura & diversa componunt unum aliquod corpus, illud unum corpus adpellatur *Totum Integrale*. §. 22.

37. Quid est Totum Similare seu Homogeneum?

Totum Similare seu Homogeneum est id, cujus partes sunt ejusdem naturæ cum Toto. §. 22.

38. Quid est Totum Dissimilare seu Heterogeneum?

Totum Dissimilare seu Heterogeneum est, quod habet partes diversæ naturæ cum Toto. §. 22.

39. *Quid sunt Opposita?*

Opposita dicuntur, quorum unum involvít negationem alterius. §. 25.

40. *Quid sunt Contrarie Opposita?*

Contrarie opposita sunt, quæ eidem enti simul inesse non possunt. §. 25.

41. *Quid sunt contradictorie Opposita?*

Contradictorie Opposita sunt, quæ simul esse non possunt. §. 25.

42. *Quid est Necessarium?*

Necessarium est, cujus Oppositum involvit contradictionem. §. 26.

43. *Quid est Contingens?*

Cootingens est, cujus oppositum est possibile; seu nullam involvit contradictionem. §. 26.

44. *Quid est hypothetice Necessarium?*

Cujus oppositum in hypothesi aliqua data est impossibile, vel contradictionem involvit. §. 28.

45. *Quid est Ordo?*

Ordo est similitudo obvia in modo, quo res juxta se invicem collocantur, vel se invicem insequuntur. §. 32.

46. *Quid est Veritas?*

Veritas est ordo eorum, quæ Enti conveniunt. §. 34.

47. *Quid est Perfectio?*

Perfectio est, si in varietate rerum fuerit consensus, ita ut singula ex rationibus generalibus iisdem determinentur. §. 35.

48. *Quid est Perfectio Simplex?*

Si una fuerit ratio determinans generalis, in quam ceteræ resolvuntur, *Perfectio* est *Simplex*. §. 36.

49. *Quid*

49. Quid eſt Perfectio Compoſita?

Si plures fuerint rationes determinantes generales, in quas ceteræ reſolvuntur, *Perfectio* eſt *Compoſita.* §. 36.

50. Quid eſt Ens Simplex?

Ens Simplex eſt, quod caret partibus. §. 67.

51. Quid eſt Ens Compoſitum?

Ens compoſitum dicitur, quod ex pluribus a ſe invicem diſtinctis conſtat partibus. §. 44.

52. Quid eſt Extenſum?

Si multa a ſe invicem diſtincta tanquam in uno nobis repræſentamus, *Ens Extenſum* concipimus. §. 49.

53. Quid eſt Continuum?

Si in extenſo partes eo ordine juxta ſe invicem collocantur, ut aliæ inter ipſas ordine alio interponi nequeant, compoſitum dicitur *Continuum.* §. 50.

54. Quid eſt Spatium?

Spatium eſt ordo rerum ſimultanearum. §. 52.

55. Quid eſt Locus?

Locus eſt determinatus ceteris coëxiſtendi modus. §. 52.

56. Quid eſt Tempus?

Tempus eſt ordo rerum ſucceſſivarum. §. 54.

57. Quid eſt Motus?

Motus eſt mutatio Loci. §. 58.

58. Quid eſt Actio?

Actio eſt mutatio ſtatus, cujus ratio continetur in ente, quod eundem mutat. §. 80.

59. Quid eſt Paſſio?

Paſſio eſt mutatio ſtatus, cujus ratio continetur extra ipſum Ens, cujus ſtatus mutatur. §. 80.

60. Quid eſt Potentia?

Nuda agendi poſſibilitas adpellatur *Potentia*. §. 81.

61. Quid eſt Vis ſeu Virtus?

Vis ſeu Virtus eſt conatus agendi. §. 81.

62. Quid eſt Subſtantia?

Subſtantia eſt ens agendi potentia præditum. §. 83.

63. Quid eſt Accidens?

Accidens eſt ens agendi potentia deſtitutum. §. 83.

64. Quid eſt Principium?

Principium eſt id, quod in ſe continet rationem alterius. §. 87.

65. Quid eſt Principiatum?

Principiatum eſt, quod rationem ſui habet in altero. §. 87.

66. Quid eſt cauſa Efficiens?

Cauſa Efficiens dicitur id, cujus actio eſt ratio exiſtentiæ alterius. §. 88.

67. Quid eſt Effectus?

Effectus dicitur id, quod rationem exiſtentiæ ſuæ habet in actione alterius. §. 88.

68. Quid eſt Finis?

Finis eſt id, cujus gratia cauſa efficiens operatur. §. 96.

69. Quid eſt Medium?

Medium eſt id, quod rationem continet, cur finis actum conſequatur. §. 98.

70. Quid eſt Finis Principalis?

Finis, propter quem quis ita agit, ut, ſi nullum alium finem ſibi haberet propoſitum, tamen ageret, *Principalis* adpellatur. §. 100.

71. Quid eſt Finis minus Principalis?

Finis minus Principalis eſt propter quem quis ita agit, ut, ſi nullum alium ſibi haberet propoſitum, non ageret. §. 100.

Defi-

Definitiones Cosmologicæ.

72. *Quid eſt Mundus?*

Mundus eſt congeries rerum mutabilium omnium cum ſimultanearum tum ſucceſſivarum inter ſe connexarum. §. 116.

73. *Quæ dicuntur inter ſe connexa?*

Connexa inter ſe dicuntur, quorum unum continet rationem alterius, nempe cur alterum una exiſtat, vel poſterius ſequatur prius. §. 119.

74. *Quid ſunt Corpora?*

Corpora dicuntur entia compoſita, ex quibus tanquam partibus componitur Mundus. §. 143.

75. *Quid eſt Machina?*

Machina eſt ens compoſitum, cujus operationes ad regulas motus ſtructuræ convenienter conſequuntur. §. 124.

76. *Quid eſt Vis Inertiæ ſeu Paſſiva?*

Vis Inertiæ ſeu Paſſiva dicitur illud, quo corpus motui reſiſtit. §. 146.

77. *Quid eſt Materia Corporis?*

Materia corporis dicitur extenſum vi inertiæ præditum. §. 148.

78. *Quid eſt Vis Activa corporum?*

Vis activa corpori tribuitur, quatenus in motu conſtitutum alterum quieſcens movere poteſt. §. 149.

79. *Quid ſunt Regulæ Motus?*

Regulæ Motus dicuntur illæ regulæ, juxta quas vis corporum tam activa, quam paſſiva in conflictu eorum modificatur. §. 158.

80. *Quid eſt Vis Elaſtica?*

Vis Elaſtica eſt ea vis, qua corpora compreſſa in ſtatum priſtinum reſtituuntur a vi comprimente liberata. §. 172.

81. *Quid eſt Natura Corporum?*

Vis Activa corporum, unde actiones eorum pendent, dicitur *Natura corporum.* §. 154.

82. *Quid eſt Naturale?*

Naturale dicitur id alicui, cujus ratio in eſſentia & natura ejus continetur. §. 187.

83. *Quid eſt Supernaturale ſeu Miraculum?*

Supernaturale ſeu Miraculum dicitur id alicui, cujus ratio in eſſentia & natura ejus non continetur. §. 187.

84. *Quid eſt Naturæ Curſus?*

Naturæ Curſus adpellatur eventuum eſſentiis corporum atque regulis motus conformis conſecutio. §. 231.

85. *Quid ſunt Elementa?*

Elementa dicuntur entia ſimplicia, unde compoſitorum partes ortum trahunt. Seu Compoſitorum principia dicuntur Elementa. §. 200.

Definitiones Pſychologicæ.

86. *Quid eſt Anima ſeu Mens?*

Anima ſeu Mens dicitur illud ens, quod in nobis ſui & aliarum rerum extra nos eſt conſcium. §. 248.

87. *Quid eſt Perceptio?*

Quatenus mens objectum ſibi repræſentat, *Perceptio* ei adſcribitur. §. 251.

88. Quid

88. *Quid eſt Adperceptio?*

Quatenus anima perceptionis ſuæ ſibi eſt conſcia, eatenus *Adperceptio* ipſi tribuitur. §. 251.

89. *Quid eſt Senſatio?*

Senſatio eſt perceptio, cujus ratio continetur in organo corporis noſtri. §. 264.

90. *Quid eſt Organon Senſorium?*

Organon Senſorium dicitur Organon corporis, in quo ratio continetur ſenſationis. §. 264.

91. *Quid eſt Imaginatio?*

Imaginatio eſt facultas producendi perceptiones rerum abſentium. §. 271.

92. *Quid eſt Memoria?*

Memoria eſt facultas ideas reproductas recognoſcendi, quod eædem ſint, quas jam antea habuimus. §. 281.

93. *Quid eſt Intellectus?*

Intellectus eſt facultas res diſtincte repræſentandi. §. 294.

94. *Quid eſt Experiri?*

Quæ ad perceptiones noſtras attenti cognoſcimus, *Experiri* dicimur. §. 305.

95. *Quid eſt Ingenium?*

Ingenium adpellatur facilitas obſervandi rerum ſimilitudines. §. 321.

96. *Quid eſt Ratio?*

Ratio eſt facultas intuendi nexum Univerſalium. §. 322.

97. *Quid eſt Voluptas?*

Voluptas oritur e ſenſu perfectionis, ſive illa vera fuerit, ſive apparens tantum. §. 329.

98. *Quid eſt Tædium?*

Tædium oritur e ſenſu imperfectionis, ſive illa vera fuerit, ſive apparens tantum. §. 333.

99. *Quid est Bonum?*

Quidquid nos ſtatumque noſtrum perfectiorem reddit, *Bonum* dicitur. §. 336.

100. *Quid eſt Malum?*

Quidquid nos ſtatumque noſtrum imperfectiorem reddit, *Malum* adpellatur. §. 336.

101. *Quid eſt Appetitus Senſitivus?*

Appetitus Senſitivus eſt inclinatio mentis ad objectum pro ratione boni confuſe in eo percepti. §. 340.

102. *Quid eſt Averſatio Senſitiva?*

Averſatio Senſitiva eſt reclinatio mentis ab objecto pro ratione mali confuſe in eo percepti. §. 341.

103. *Quid eſt Affectus?*

Affectus eſt appetitio, vel averſatio ſenſitiva vehementior. §. 345.

104. *Quid eſt Lætitia?*

Lætitia eſt prædominium inſigne Voluptatum. §. 347.

105. *Quid eſt Triſtitia?*

Triſtitia eſt prædominium inſigne Tædii. §. 348.

106. *Quid eſt Amor?*

Amor eſt diſpoſitio mentis ex alterius felicitate voluptatem percipiendi. §. 349.

107. *Quid eſt Odium?*

Odium eſt diſpoſitio animi ex alterius infelicitate Voluptatem percipiendi. §. 350.

108. *Quid eſt Invidia?*

Invidia eſt tædium ob felicitatem alterius. §. 352.

109. *Quid eſt Miſericordia?*

Miſericordia eſt tædium ob infelicitatem alterius. §. 353.

110.Quid

110. Quid est Acquiescentia in se ipso?

Acquiescentia in se ipso est lætitia ob bonum, quod patravimus. §. 354.

111. Quid est Pœnitentia?

Pœnitentia e contrario est tristitia ob malum, quod patravimus. §. 355.

112. Quid est Gloria?

Gloria est lætitia orta super bono a nobis patrato, quatenus ad aliorum opinionem refertur. §. 356.

113. Quid est Pudor?

Pudor est tristitia orta ex malo a nobis patrato vel patrando, quatenus ad aliorum opinionem refertur. §. 357.

114. Quid est Gratitudo?

Gratitudo est amor in benefactorem ob præstita nobis beneficia. §. 358.

115. Quid est Favor?

Favor est amor Personæ ob mores nobis acceptos. §. 359.

116. Quid est Spes? Quid Fiducia?

Spes est Voluptas ex bono obtinendo percepta; si prædominetur Voluptas seu in lætitiam degeneret, *Fiduciæ* nomen nanciscitur. §. 360.

117. Quid est Metus? quid Desperatio?

Metus est tædium ex malo imminente perceptum. *Desperatio* autem tristitia intolerabilis super malo imminente. §. 360.

118. Quid est Terror?

Nimia tristitia ex malo improviso percepta *Terror* dicitur. §. 362.

119.

119. Quid est Vacillatio animi?

Vacillatio animi est alternatio Voluptatis atque doloris super bono, quod an obtentu possibile sit reperire non possumus. §. 363.

120. Quid est Pusillanimitas?

Pusillanimitas est tristitia orta ex difficultate boni obtinendi. §. 364.

121. Quid est Desiderium?

Desiderium est tædium subortum ex mora boni obtinendi. §. 365.

122. Quid est Ira?

Ira est tædium insigne ortum ex injuria nobis vel aliis illata, conjunctum cum odio ejus, qui eam intulit. §. 366.

123. Quid est Vigilare?

Quando anima nostra in eo est statu, ut objecta externa in corporis organis sensoriis mutationem producant, & ipsa res extrinsecas clare vel distincte sentiat, tum dicitur vigilare. §. 433.

124. Quid est dormire? quid somnus?

Quando anima in eo versatur statu, ut nihil clare sentiat, nihilque clare imaginetur, tum dicimur *dormire*, & ille status dicitur *somnus*. §. 430.

125. Quid est Somnium?

Somnium est status intermedius inter Somnum atque vigilias. §. 433.

126. Quid est Appetitus Rationalis seu Voluntas?

Appetitus Rationalis seu Voluntas est inclinatio animæ ad objectum, pro ratione boni, quod in eo distincte cognoscere nobis videmur. §. 371.

127.

127. *Quid est Aversatio Rationalis seu Noluntas?*

Aversatio Rationalis seu Noluntas est reclinatio mentis ab objecto, pro ratione mali, quod in eo distincte cognoscere nobis videmur. §. 372.

128. *Quid est Spontaneitas?*

Quatenus anima semetipsam determinat, neque principio determinandi externo habet opus, eatenus *Spontaneitas* ipsi tribuitur. §. 387.

129. *Quid est Libertas?*

Libertas est facultas animæ, ex pluribus possibilibus sponte eligendi, quod ipsi maxime placet, cum ad neutrum per naturam suam determinata sit. §. 389.

130. *Quid est Persona?*

Ens quod memoriam sui habet; seu quod recordatur se antea in hoc istove statu fuisse, dicitur *Persona.* §. 502.

131. *Quid est Immortale?*

Immortale tum demum proprie dicitur ens, quod, cum indestructibile sit, statum quoque Personalitatis servat. §. 503.

Definitiones è Theologia Naturali.

132. *Quid est Deus?*

Deus est ens simpliciter necessarium, idemque a contingentibus distinctissimum. §. 534. 539.

vel:

Deus est illud ens, quod in se continet rationem suffi-

sufficientem actus contingentium, Mundi scilicet, Elementorum atque animarum. §. 540.

133. *Quid est Spiritus?*

Spiritus est Substantia intellectu & voluntate libera prædita. §. 508.

134. *Quid est Spiritus perfectissimus?*

Spiritus perfectissimus est, qui intellectu perfectissimo & voluntate perfectissima gaudet. §. 515.

135. *Quid est Intellectus perfectissimus?*

Intellectus perfectissimus est, qui omnia possibilia distincte simul repræsentat. §. 516.

136. *Quid est Voluntas Perfectissima?*

Voluntas perfectissima est, quæ non appetit, nisi optimum. §. 517.

137. *Quid est ens independens?*

Independens dicitur *ens* ab alio, quatenus ejus, quod ipsi tribuitur, ratio extra ipsum in alio non continetur. §. 532.

138. *Quid est Præscientia divina?*

Quoniam Deus in unoquoque statu, quem tanquam præsentem considerat, simul intuetur futurum, quæ olim futura sunt, tanquam præsentia intuetur, & id adpellatur *Præscientia*. §. 553.

139. *Quid est Omniscientia divina?*

Omniscientia divina est distincta cognitio omnium omnino possibilium æque ac actualium. §. 547.

140. *Quid est Potentia Activa?*

Possibilitas determinandi actum possibilis dicitur *Potentia Activa*. §. 577.

141.

141. Quid eſt Omnipotentia divina?

Quatenus petentia Dei activa ad omnia omnino poſſibilia extenditur, eatenus Deo tribuitur *Omnipotentia.* §. 578.

142. Quid eſt Sapientia divina?

Sapientia divina ſeu ſumma Deo adſcribitur, quatenus viis breviſſimis, ſeu mediis reſpective pauciſſimis fines ampliſſimos pleniſſime conſequitur. §. 564. 571.

143. Quid eſt Bonitas divina?

Quatenus Deus unicuique creaturæ tantum perfectionis atque boni tribuit, quantum ipſi tribui poteſt, eatenus Deo ſumma adſcribitur. *Bonitas.* §. 614.

144. Quid eſt Actio divina?

Actio divina eſt relatio divinarum virium, ad aliquam exiſtentiam, cujus rationem continet.

145. Quid eſt Actio Dei ad intra?

Actio Dei ad intra nuncupatur, cujus objectum eſt ipſa Dei exiſtentia.

146. Quid eſt Actio Dei ad extra?

Actio Dei ad extra nuncupatur, quæ in ſe continet rationem rerum contingentium adeoque extra Deum exiſtentium.

147. Quid eſt Creatio?

Creatio eſt actio Dei ad extra, qua poſſibilia contingentia ad actum traducuntur. §. 595.

148. Quid eſt Conſervatio?

Conſervatio eſt continuata creatio. §. 597.

149. Quid eſt Decretum Dei?

Voluntas Dei de univerſo ad actum perducendo *Decretum Dei* adpellatur. §. 588.

150.

150. Quid eſt Juſtitia divina ſeu ſumma?

Quatenus Deus & bonitatis & ſapientiæ ſummum poſſidet gradum, eatenus ipſi *ſumma* adſcribitur *Juſtitia*. §. 624.

151. Quid eſt Infinitudo Dei?

Infinitudo Dei eſt perfectionum omnino omnium ſine gradu compoſſibilitas. §. 616.

152. Quid eſt Æternitas?

Æternitas ex exiſtentia, cui & initium & finis repugnat. §. 618.

153. Quid eſt Beatitudo Dei?

Beatitudo Dei eſt non impedita ſummæ perfectionis poſſeſſio. §. 626.

FINIS.

